

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PARA, SERMAYE PİYASALARI VE FİNANSAL KURUMLAR
BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS

MEVDUAT BANKACILIĞI İLE ŞUBESİZ BANKACILIK
UYGULAMALARININ KARLILIK VE RİSK
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

ESRA OSMANAĞAOĞLU

2501895205

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ BURÇAY YAŞAR AKÇALI

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ESRA OSMANAĞAOĞLU Numarası : 2501895205

Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : PARA SERMAYE PIYASALARI VE FİNANSAL KURUMLAR Danışmanı : DR.ÖĞR.ÜYESİ BURÇAY YAŞAR AKÇALI

Tez Savunma Tarihi : 05.09.2019 Saati : 11:00

Tez Başlığı : MEVDUAT BANKACILIĞI İLE ŞUBESİZ BANKACILIK UYGULAMALARININ KARLILIK VE RİSK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR.MEHMET SARAÇ		Kabul
2-DR.ÖĞR.ÜYESİ BURÇAY YAŞAR AKÇALI		KABUL
3-DR.ÖĞR.ÜYESİ ALİ KABLAN		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DR.ÖĞR.ÜYESİ MURAT OCAK		
2-DR.ÖĞR.ÜYESİ ELÇİN ŞİŞMANOĞLU		

ÖZ

MEVDUAT BANKACILIĞI İLE ŞUBESİZ BANKACILIK
UYGULAMALARININ KARLILIK VE RİSK AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ
ESRA OSMANAĞAOĞLU

Son yıllarda yaşanan finansal alandaki teknolojik yeniliklerin sonucu doğan şubesiz bankacılık uygulamaları ile geleneksel mevduat bankacılık uygulamaları karlılık ve risk açısından değerlendirilmiştir. Şubesiz bankacılık uygulamaları mevduat bankalarının varlığını ne kadar tehdit etmektedir? Şubesiz bankalar, mevduat bankalarının sektörden aldığı payı azaltmaya hatta ortadan kaldırmaya varacak kadar bir dönüşüme, devrime sebep olabilecek midir? Mevduat bankalarının karlılığını etkileyen ana unsurlar işletme giderleri midir?

Bu çalışmada bu sorulara yanıt bulmak amacı ile bankacılığın tarihsel gelişimi, bankacılık türleri, bankacılık ürünleri, ürünlerin müşterilere sunulma kanalları, son yirmi yılda yaşanan hızlı teknolojik değişimler ve bunların sonucu doğan şubesiz bankacılık uygulamalarının ne olduğu, mevcut uygulama örnekleri üzerinden incelenmiştir. Bankaların karlılıklarını etkileyen en etkin içsel faktörlerin analizinin yapılabilmesi amacı ile Dünya Bankası'ndan temin edilen otuz yedi ülkeye ait on yedi yıllık (2000-2016 dönemine ait) bankacılık sektör verileri üzerinden aktif karlılığı ve şubesiz bankacılığın giderleri azaltarak karlılığı artırdığı yönündeki genel argümanı test etmek amacı ile de toplam giderlerin toplam gelire oranı (cost to income ratio), bağımlı değişkenler olarak belirlenerek panel veri analizi yapılmıştır.

Analiz sonucunda aktif karlılığını pozitif etkileyen en etkin içsel faktörün net faiz marjı olduğu, negatif etkileyen en etkin içsel faktörün ise gecikmiş kredi alacaklarının kredi alacaklarına oranı olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şubesiz Bankacılık, Dijital Bankacılık, On-Line Bankacılık, Mevduat Bankacılığı, Aktif Karlılık, Panel Veri Analizi

ABSTRACT
EVALUATION OF DEPOSIT BANKING AND
BRANCHLESS BANKING APPLICATIONS IN TERMS OF
PROFITABILITY AND RISK
ESRA OSMANAĞAOĞLU

Branchless banking applications arising out of recent technological innovations in the financial field and traditional deposit banking were assessed in terms of profitability and risk. How much do risk branchless banking applications pose a risk for the existence of deposit banking? Shall branchless banks be able to cause such a major transformation and revolution to reduce and even destroy the share of deposit banking? Are the operating expenses main elements of affecting the profitability of deposit banking?

In this study, in order to find answers to these questions, the historical development of banking, types of banking, banking products, channels of offering products to customers, rapid technological changes experienced in the last two decades and what the branchless banking arising as a result of these is have been examined.

Furthermore, panel data analysis was employed by determining return on assets as fixed variable with the purpose of analysing the most effective internal factors affecting the profitability of banks through seventeen years (belonging to the period of 2000-2016) banking sector data of thirty-seven countries obtained from the World Bank, and by determining the cost to income ratio as fixed variable in order to test the general argument that branchless banking increases profitability by reducing expenses.

It was concluded as a result of the analysis that net interest margin is the most effective internal factor that positively affects the return on assets, while the ratio of overdue credit receivables to gross credit receivables is the most effective internal factor that negatively affects the return on assets.

Keywords: Branchless banking, digital banking, on-line banking, deposit banking, return on assets, panel analysis.

ÖNSÖZ

Günümüz finans dünyasında yaşanan teknoloji kaynaklı dönüşüm ve değişim, şubesiz bankacılığın kolaylıkla oluşmasına zemin hazırlamış ve mevduat bankacılığına alternatif oluşturmuştur. Her iki banka türleri de risk ve karlılık açısından incelenerek bankaların ana hizmet ürünleri ve ana amacı açısından değerlendirilmiştir. Değerlendirme kapsamında yapılan literatür araştırmalarında karşılaşılan çalışmalarda anket ve öngörü metodları kullanılarak sonuçlara varıldığı ve kavramın yeni olması sebebi ile de çalışmaların ve kaynakça sayılarının hayli kısıtlı olduğu görülmüştür. Diğer bir konu ise elde edilen verilerin mevduat bankacılığı ve şubesiz bankacılık olarak ayrı raporlanmamış olmasıdır. Bu durum net rakamsal bir karşılaştırma imkanı vermemekle birlikte çıkan analiz sonuçlarının her iki bankacılık türü açısından değerlendirilmesine imkan verecek niteliktedir. Çalışmamızın odak noktası, karlılığın her iki bankacılık türünde farklılaşan faktörlerden etkilenip etkilenmediğini tespit etmeye yönelik olarak, var olan veriler üzerinden, bankacılıkta ana karlılık faktörleri panel veri analiz metodu ile tespit edilerek; bu faktörlerin her iki bankacılık türünde de incelenerek güçlü ve zayıf yönleri belirlenmiştir.

Bu tezin hazırlanmasında, sonuçlandırılmasında beni yüreklendiren bunun ötesinde yönlendiren ve hiç bir yardımı esirgemeyen Sn. Prof. Dr. Nimet Hülya Talu'ya, Danışman Hocam Sn. Dr. Öğr. Üyesi Burçay Yaşar Akçalı ve Arş. Gör. Sn. Ebubekir Mollaahmetoğlu'na sonsuz teşekkürlerini sunarım.

Esra OSMANAĞAOĞLU
İSTANBUL - 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1 Bankacılığın Tarihsel Gelişimi.....	3
1.2 Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi.....	4
1.2.1 Cumhuriyet Döneminde Türk Bankacılığı	6
1.2.2 Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1932).....	6
1.2.3 Kamu Bankalarının Kurulduğu Dönem (1933-1944).....	7
1.2.4 Özel Bankaların Kurulduğu Dönem (1945-1959)	7
1.2.5 Planlı Dönem (1960-1980)	8
1.2.6 Dışa Açılma Dönemi (1981-2001)	8
1.2.7 Yeniden Yapılandırma Dönemi	9
1.2.8 Günümüz Bankacılığı (2008-2018)	10
1.3 Bankacılık Sektöründe Yer Alan Banka Türleri	12
1.3.1 Mevduat Bankaları (Ticari Bankacılık)	13
1.3.2 Kalkınma ve Yatırım Bankaları.....	16

1.3.3 Katılım Bankaları.....	17
1.4. Mevduat Bankacılığında Kişilere (Tüzel ve Gerçek) Sunulan Ürünler	18
1.4.1. Tevdiat Hesapları.....	18
1.4.2 Kredi Ürünleri.....	19
1.4.2.1 Bireysel Kredi Ürünleri.....	20
1.4.2.2 Ticari Kredi Ürünleri.....	21
1.4.2.3 Bireysel & Ticari Ortak Kredi Ürünleri	24
1.4.3 Sigorta Acenteliği ve Bireysel Emeklilik Aracılık Hizmetleri	25
1.4.4 Kartlı Ödeme Sistemleri	25
1.4.5 Saklama Hizmetleri:	26
1.4.6 Nakdi ve Kaydi Ödeme ve Fon Transferi İşlemleri:	26
1.4.7 Kambiyo İşlemleri	26
1.4.8 Her Türlü Ödeme ve Tahsilat İşlemleri:	26

İKİNCİ BÖLÜM

ŞUBESİZ BANKACILIK

2.1 Şubersiz Bankacılık Tanımı ve Gelişimi	27
2.2 Şubersiz Bankacılıkta Sunulan Ürünler	28
2.3 Elektronik Bankacılık Kanalları	29
2.3.1 ATM	30
2.3.2 Telefon Bankacılığı	32
2.3.3 Kiosk Bankacılığı	35
2.3.4 Mobil Bankacılık	35
2.3.5 İnternet Bankacılığı	38
2.4 Finansal Teknolojinin Gelişimi	41
2.4.2 Kripto Paralar.....	43
2.4.3 FinTech Kuruluşları.....	46
2.4.4 Peer To Peer(P2P) Kredi uygulamaları	48
2.5 Ülkemizde Şubersiz Bankacılık Uygulamaları.....	49

2.6 Yurtdışında Şubesiz Bankacılık Uygulamaları	55
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARLILIK VE RİSK AÇISINDAN, MEVDUAT VE ŞUBESİZ BANKACILIĞIN DEĞERLENDİRİLMESİ PANEL VERİ ANALİZİ

3.1 Çalışmanın Amacı	57
3.2 Ampirik Çalışmalara Yönelik Literatür Taraması.....	58
3.3 Çalışmada Kullanılan Veriler ve Değişkenler.....	63
3.4 Panel Veri Analizi ve Model Tahmini	68
3.4.1 Klasik Model	70
3.4.2 Sabit Etkiler Modeli.....	71
3.4.3 Tesadüfi Etkiler Modeli.....	71
3.5 Hausman Testi.....	71
3.6 Panel Veri Analizi Sonuçları ve Bulgular	73
SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA	81

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Türkiye Bankacılık Sektörü (Milyar TL)	10
Tablo 1.2: Türkiye Bankacılık Sektörü Banka, Personel ve Şube Sayıları.....	11
Tablo 1.3: Banka Türlerine Göre TBB Üyesi Banka Sayıları	12
Tablo 2.1: Alternatif Kanalların Gelişim Tablosu	29
Tablo 2.2: Türkiye’de Alternatif Kanal ve Ödeme Sistemlerinin Gelişimi	30
Tablo 2.3: Türkiye’de yıllara göre ATM sayıları.....	31
Tablo 2.4 Çağrı Merkezleri İstatistikleri	34
Tablo 2.5 Toplam Dış Arama Çağrı Sayısı	34
Tablo 2.6 Mobil Bankacılık İstatistikleri	37
Tablo 2.7 Kullanıcı Yaş Gruplamalı Mobil Bankacılık İstatistikleri	37
Tablo 2.8 İnternet Bankacılığı İstatistikleri.....	40
Tablo 2.9 Kullanıcı Yaş Gruplamalı İnternet Bankacılığı İstatistikleri	40
Tablo 2.10 Müşteri Adetlerine Göre Dünyada Şubesiz Bankalar	56
Tablo 3.1 Model 1 Kullanılan Değişkenler	64
Tablo 3.2 Model 2 Kullanılan Değişkenler	65
Tablo 3.3 Model 1-Birim Etki ve/veya Zaman Etkinin Sınanması	69
Tablo 3.4 Model 2-Birim Etki ve/veya Zaman Etkinin Sınanması	70
Tablo 3.5: Hausman Test Sonuçları	72
Tablo 3.6 Spesifikasyon Testleri	72
Tablo 3.7 Model 1: Aktif Karlılığı Modeli.....	73
Tablo 3.8 Model 2: Toplam Giderlerin-Toplam Gelire Oranı Modeli.....	74

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1 Dünya Banka Şube ve ATM sayıları.....	11
Grafik 2.1 Dünya ATM Adetleri Değişim.....	32
Grafik 2.2 Bitcoin /USD Değer Değişim Grafiği	44
Grafik 2.3 Enpara Mevduat&Kredi Tutarının QNB Finansbank Bilançosu'ndaki Payı (%).....	53
Grafik 3.1 ROA Değişim	63
Grafik 3.2 Toplam Giderlerin/Toplam Gelirlere Oran Değişimi (Ortalama)	64

KISALTMALAR LİSTESİ

AB/ EU	:	Avrupa Birliği
ABD /US	:	Amerika Birleşik Devletleri
BDDK	:	Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu
BKM	:	Bankalararası Kart Merkezi
BTC	:	Bitcoin
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
EM	:	Emerging Markets- Gelişen Piyasalar
FED	:	Amerikan Merkez Bankası – Federal Reserve Bank
FDIC	:	Federal Deposit Insurance Cooperation- TMSF Amerika muadili kurum
IP	:	Internet Protocol Adress
HM	:	Hazine Müsteşarlığı
NASDAQ	:	National Association of Securities Dealers Automated Quotations
POS	:	Point of Sale
TBB	:	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	:	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TMSF	:	Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu
XRP	:	Ripple

GİRİŞ

Paranın ticari hayatta kullanılmaya başlanması ve öneminin artışıyla birlikte, parayla ilgili kurumlar da ortaya çıkmaya başlamıştır. İnsanların paralarını tevdi edebileceği ve yahut kredi alabileceği, paranın nakil edilmesi gibi işlemleri yerine getirebilecek kurumlara ihtiyaç duyulmuş ve bu ihtiyacı karşılamaya yönelik olarak bankacılık kurumlarının ilk örnekleri ortaya çıkmış, hızlıca yaygınlaşmış ve gelişmiştir.

Bankacılığın tarih boyunca gösterdiği gelişimi para, ticaret, toplum, bireylerin ihtiyaçlarındaki değişim ve teknolojik gelişmeler ile ilişkilendirebiliriz. Bir diğer ifadeyle; para kavramındaki gelişme, ticari alandaki değişim, toplum ve bireylerin ihtiyaçlarındaki değişim ve teknolojik gelişmeler ile bankacılık kurumunun gelişmesi karşılıklı etkileşim yoluyla bugünkü seviyelerine ulaşmıştır.

Çalışmanın teorik kısmında, bankacılığın tarihsel gelişimi, banka türleri, bankacılık ürünleri, bankacılıkta teknolojik gelişmeler incelenmiştir. Bankacılık türlerinin anlatımında raporlarla uyumlu olması açısından Türkiye Bankalar Birliği'nin (TBB) sınıflandırması esas alınmıştır.

Son 20 yılda teknolojiye yaşanan değişimler müşteri profilini, müşterilerin bankalardan taleplerini hem de bankaların hizmet veriş şekillerini değiştirmiştir. Bu kapsamda yeni bir tür bankacılık ortaya çıkmıştır. Bu bankalar, şubeleri olmadıkları için şubesiz bankacılık, hizmetleri dijital platformlardan yaptıkları için dijital bankacılık yahut on-line bankacılık olarak da adlandırılmaktadır.

Mevduat bankaları teknolojik gelişmelere hem öncülük ederek hem de ayak uydurarak kendi bünyelerinde alt bir bölüm olarak şubesiz bankacılık hizmetleri vermektedirler. Mevduat bankaları karlılığın devamını sağlayabilmek adına bu süreçte verimliliği artırmaya odaklanarak süreçlerini dijitalleştirmektedirler. Bu dönüşümün dışında kalan mevduat bankalarının önümüzdeki dönemde karlılıklarını sürdürmeleri zor görülmektedir.

Mevcut şubesiz banka uygulama örnekleri ise şimdilik bireysel müşteri odaklı hizmet vermektedir. Sınırlı bankacılık ürünleri; para transferleri, yatırım işlemleri,

bireysel krediler, sigortalar ve bunun gibi ürünler sunarak faaliyetlerini dijital platformlardan yürütmektedirler. Ancak şubesiz bankaların, önümüzdeki dönemde daha ne kadar sınırlı ürünlerle hizmet vereceği merak konusudur. Bir diğer merak konusu da şubesiz bankacılık, mevduat bankalarının şubelerini tamamen ortadan kalkmasına sebebiyet verecek midir?

Müşteriler açısından bakıldığında şubesiz bankalar, fiyat avantajı sunmaları ve her an kolayca erişilebilir olmaları sebebi ile tercih edebilmektedirler. Ancak diğer yandan müşterilerin şubesiz bankadan kolaylıkla kredi kullanırken bankaya güvenerek mevduatını teslim etmesi için büyük bir finansal kuruluşun sigorta şemsiyesini aradığı gözlemlenmektedir.

Yüzyüze iletişim, kişisel temas, fiziksel bir mekâna gidebiliyor olma günümüzde hala önemli müşteri tercihleri arasında yer almaktadır. Ancak bu taleplerin banka müşterilerinin çoğunluğunun 2000’li yıllarda doğanlar olmaya başladığı dönemlerde azalacağı düşünülmektedir (Skinner, 2014).

Şubesiz bankacılığın, bankacılık sektörünün geleceği olduğu kaçınılmaz bir son olarak görünse de, mevduat bankacılığı tamamıyla ortadan kalkacak mıdır? Mevduat bankaları teknolojik yeniliklerle uyumlu şekilde değişmeye ve dönüşmeye devam ettiği sürece önümüzdeki on-yirmi yıl içinde böyle bir risk olmayacağını söyleyebiliriz. Hali hazırda şubelerin yapıları değişmiş, daha az personelle hizmet veren teknolojik şubelere dönüşmüştür. Çalışmanın sonucu, mevduat bankacılığının şubesiz bankacılığı içine alarak ve teknolojik gelişmeler paralelinde olası her türlü hizmeti elektronik kanallara taşıyarak maliyetlerini azaltma ve verimliliğini artırmaya devam etme çabalarını destekler niteliktedir.

Çalışmada, 37 ülkenin dünya bankasından temin edilen 2000-2016 yıllarına ait on yedi yıllık bankacılık sektör verileri kullanılmıştır. Bankaların devamlılığını sağlayan karlılık ve karlılığın diğer önemli bir etkeni olan gider yönetimi bağımlı değişkenler olarak kabul edilerek panel veri analiz yöntemi ile incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Genel olarak bankaları, fon bulan ve bulduğu fonu borç vererek karşılığında hizmet geliri elde eden kurumlar olarak tanımlayabiliriz. Ancak bu tanım sadece bankaların geleneksel ana fonksiyonu olan borç alıp borç vermeyi tanımlar, diğer bir deyişle bankaların günümüzdeki hizmet ve ürün çeşitliliği tanımlamakta yetersiz kalır. Günümüzde bankalar, ana fonksiyona destek veren türev ürünlerinin yanında bu kapsamda olmayan birçok yeni hizmet türlerini de bünyelerine katarak bankacılık kavramını hayli genişletmişlerdir. Bu sebeple bankaları, *‘Para, sermaye ve kredi konusunda, her türlü işlemin yapılmasına aracılık eden işletmeler olarak tanımlayabiliriz.’* (ekodialog.com)

Yukarıdaki tanımda da görüldüğü üzere *‘her türlü işlem’* olarak ifade etmek aslında günümüzde bankacılık ürün çeşitliliğinin ne kadar fazla olduğu ve spesifik tanım yapmanın ne denli zorlaştığını göstermektedir.

1.1 Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Bankaların oluşum sebebini, insanların varlıklarını güvenli bir şekilde saklama ve yine güvenli bir şekilde nakil etme ihtiyacı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu sebeple bankacılık faaliyetlerinin tarihçesi paranın bulunuşundan önceki ilk çağlara kadar uzanmaktadır. Eski çağlarda insanlar varlıklarını tehlikelerden koruyabilmek amacı ile değerli mallarını tapınaklara bırakarak din adamlarına emanet etmişlerdir. Din adamları emanete aldıkları malları ihtiyacı olanlara ödünç vererek kullanılmasını sağlamışlardır. Böylece ilk bankacılık hizmetleri tapınaklarda din adamları ile başladığını söylebiliriz (Yetiz, 2009:9).

Sümer, Babil ve eski Yunan medeniyetlerinde bankacılık işlemlerinin yapıldığı ve buna ilişkin kurallarının belirlenmeye başlandığı tespit edilmiştir. M.Ö 1975 tarihinde yayımlanan Hammurabi Kanunlarında yer alan, alacak-borç-faiz ilişkin maddelerle bankacılığa yer verilen ilk yazılı metinler olarak kabul edilir (ekodialog.com).

M.Ö. 3500 yıllarında Sümerler tarafından Maket olarak bilinen ilk bankaların kurulduğu bilinmektedir. Maketlerin önceleri aynı kredi sonraları ise nakti kredi verdiği belirlenmiştir. Yine kazılarda elde edilen belgeler, maketlerin başlıca fonksiyonlarının mal takası ve mevduat kabulü işlemleri ile hesaba transfer, tediye, teslim emri işlemlerinin olduğunu göstermektedir (Parasız, 2000:5-6).

Paranın icat edilmesi, ticaretinin ve denizciliğin gelişmesi ile birlikte öncelikle sarraflar sonrasında ise bankerler tarafından değerli maden, tahvil, para alım satım işlemleri yerine getirilmiş sonrasında ise, mevduat kabul etmek, transfer işlemi gerçekleştirmek, kredi vermek gibi işlemleri de gerçekleştirerek günümüzdeki bankaların ilk örneklerine dönüşmüşlerdir. Ticaret sermayesinin gelişimi, bankaları önemli bir finansal oyuncu haline gelmesini kaçınılmaz kılmıştır. Sanayi devrimi ise bankacılığın hızlı gelişme sürecine girmesine yol açmıştır (Aydın, 2006:18).

1401 yılında Barselona Bankası, 1407 yılında Genova Bankası olan ‘‘ Casa di San Giorgio’’ kurulmuştur. Modern bankacılığın başlangıcı 1609 Amsterdam Bankası’nın kuruluşu ile olmuştur. 1637’de Venedik’te, Venedik Bankası kurulmuştur. İngilterede on yedinci yüzyılda bankerler mevduat sahiplerine mevduatlarını belgelemek için Goldsmith Notes adında makbuz vermekteydiler. Ticari ödemelerde kullanılmaya başlanan makbuzlar bankerlere ibraz edildiğine altın veya gümüşe çevilmekteydi. Banknot çıkarma imtiyazını elde eden William Paterson tarafından 1694 İngiltere Merkez Bankası (İlk Merkez Bankası) kuruldu (Ergin, 1983).

1907 tarihinde, Federal Reserve Bank (ABD Merkez Bankası) kurulması ile bankacılık, modern banka sisteminin temelleri atılmıştır (Aydın, 2006:1).

1.2 Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi

Osmanlı toplumunda tanzimat dönemi ortalarına kadar bankacılık sistemi gelişmemiştir. Halkın büyük çoğunluğunun çiftçilik ya da askerlik mesleği ile uğraşarak ticaret, sarraflık, bankerlik gibi meslekler gayri müslüm halk tarafından yerine getirilmiştir. Vergilerin aynı olarak alınması para ekonomisinin gelişmemesine sebep olmuştur. Pazarlarda, malların mal ile değiştirildiği mübadele

ekonomisi ise uzun yıllar devam etmiştir. Bu dönemde paranın birbiri ile değiştirildiği bankacılık benzeri faaliyetlerin sarraflar aracılığı ile yapıldığı görülmektedir (Sümer, 2013: 11). Gayrimüslim Osmanlı vatandaşları tarafından yapılan bankerlik, sarraflık faaliyetleri zaman içerisinde bankacılık faaliyetlerine dönüşmüştür. Başta hazine olmak üzere esnaf ve tüccara borç verme işlevi daha çok Galata'da yerleşik bankerler aracılığı ile yapılmaktaydı (Sümer,2016).

Kaime adı verilen Osmanlı Devleti'nin ilk kağıt parası 1840 yılında çıkarılarak bütçe açıkları sebebi ile oluşan kaynak ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır. Ancak bütçe açıkları artıkça kağıt para basımı da artırılması sebebi ile Kaime, yabancı paralar nezdinde bir kaç yıl içinde değerini yitirmiştir. Osmanlı Hükümeti, Kaime'nin yabancı paralar nezdinde değerinin korunmasını sağlamak amacı ile Galata Bankerlerini 1845 yılında görevlendirmiştir. İki yıl sonra bankerler, aynı işlevi yerine getirmek üzere banka kurma izni istemişlerdir bu vesile ile 1847 yılında İstanbul Bankası kurulmuş ve beş yıl süre ile faaliyet göstermiştir.

Osmanlı Devleti'nde Batılı manada bankacılığın 1856 yılında, İngiliz sermayesi ile kurulan Osmanlı Bankası ile başladığı kabul edilmektedir. Kuruluş amacı Osmanlı Hükümetinin dış borç alabilmesine aracılık etmek ve Osmanlı Devleti'ni sınırları içerisinde faaliyet gösteren yabancı şirketleri finanse etmektir. Daha sonra Fransız ve Avusturya sermayeleri de bankaya ortak olmuştur. 1863 yılında Bankaya otuz yıllık bir süre için banknot basma yetkisi verilmiştir. Bu konuda tek yetkili banka olmuştur. Ayrıca devletin haznedarlığı görevini üstlenerek devletin gelirlerin tahsil etmek, ödemelerini yerine getirmenin yanında dış borçların anapara faiz ödemelerini yerine getirmekle de görevlendirilmiştir.

1863 yılında kurulan Memleket Sandıkları, sermayesi ve ismi değiştirilerek Menfai Sandıkları olmuştur. Nihai olarak, Menfai Sandıkları'nın alacaklarının 1888 yılında Ziraat Bankası'na devredilmesi ile ilk devlet bankası sıfatı ile Ziraat Bankası kurulmuştur. 1868 yılında kurulan İstanbul Emniyet Sandığı ise 1907 yılında Ziraat Bankası'na bağlanmıştır (Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No 262).

1908 yılından Cumhuriyetin kuruluş yılı olan 1923 yılına kadar ki sürede 24 milli banka kurulmuş, 14 adeti Cumhuriyet döneminde de faaliyetine devam etmiştir (Erdem, 2006).

1.2.1 Cumhuriyet Döneminde Türk Bankacılığı

Osmanlı döneminin oldukça yıpranmış ekonomisini devralan Türkiye Cumhuriyeti bu yapının değiştirilmesi yönünde iktisat politikaları geliştirmek amacı ile ilki Şubat 1923 yılında olmak üzere tüccar, sanayici, işçi, çiftçi delegelerin katılımıyla toplanan İzmir İktisat Kongreleri düzenlenmiştir. Milli bankaların kurularak yabancı bankaların hegemonyasından kurtulunulması gerekliliği ilk İzmir İktisat Kongresi'nde dile getirilmiştir (Erdem, 2006).

Türkiye Bankalar Birliği (2008), Cumhuriyet kuruluşundan günümüze bankacılığı altı kategoride sınıflandırmıştır; ulusal bankalar dönemi 1923-1932), ,kamu bankaları dönemi (1933-1944), özel bankalar dönemi(1945-1960), planlı dönem (1960-1980), serbestleşme ve dışa açılma dönemi (1981-2001), yeniden yapılandırma dönemi (2002-2007) olarak tanımlamıştır, aynı sınıflandırma çalışma içinde kullanılacak olup ilaveten 2007-2018 dönemi Günümüz Bankacılığı başlığı altında incelenecektir.

1.2.2 Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1932)

Birinci izmir İktisat Kongre'sine katılan tüccarların önerisiyle hükümetle ortak bir ticari banka kurulması konusunda anlaşılmıştır. Böylece 1924 yılında Türkiye Cumhuriyetinin ilk milli bankası olarak Atatürk'ün direktifleriyle Türkiye İş Bankası A.Ş. kurulmuştur. 1923-1932 yılları arasında Türkiye Sınai ve Maadin Bankası ile Emlak ve Eytam Bankası kurulmuş ayrıca tek şubeli yerel bankaların sayısında artış gözlenmiştir (Türkiye Bankalar Birliği, 2008).

Cumhuriyet döneminde bankacılık hukuku alanında atılan en önemli adımlardan biri 1930 yılında çıkarılan 1715 sayılı kanun uyarınca T.C. Merkez Bankasının kurulmasıdır. 15 milyon sermaye ile kurulan Merkez Bankasının temel görevi ülkenin ekonomik olarak kalkınmasını desteklemektir. Bu doğrultuda verilen görevler; reeskont vermek, para piyasalarını düzenlemek, Türk parasının değerini

korumak amacıyla hükümetle birlikte önlem almak Merkez Bankasının belli başlı görevlerinden bazılarıdır (TCMB, 2008).

1.2.3 Kamu Bankaların Kurulduğu Dönem (1933-1944)

1929 yılında yaşanan dünya ekonomik krizi (Büyük Buhran), devletin ekonomik hayata müdahalesini savunan ekonom politik anlayışının benimsenmesine sebebiyet vermiş ve ülkemizdeki yansımaları ise Birinci Beş Yıllık Sanayi Planında görülmüştür. Bu dönemde büyük sermayeli özel amaçlı devlet bankaları kurulmuştur (Uçarkaya, 2006).

İzlenen bu politika kapsamında, Sümerbank (1933), Belediyeler Bankası (1933), Etibank (1935), Denizbank (1937), Halk Bankası ve Halk Sandıkları (1938), sanayi planında yer alan işletmelerin kurulması, işletilmesi ve finansal ihtiyaçların karşılanması amacı ile devlet tarafından özel amaçlı banka statüsünde kurulmuşlardır. Özel amaçlara örnek vermek gerekirse; Sümerbank'ın kuruluş amacı, kalkınmayı desteklemek amacı ile sanayi işletmeleri kurmak, Etibank'ın amacı ise maden yataklarını ve enerji kaynaklarını işletilmesi amacı ile şirketler kurmak, yönetmek ve finansman ihtiyacının karşılanmasını sağlamaktır (Türkiye Bankalar Birliği, 2008).

1.2.4 Özel Bankaların Kurulduğu Dönem (1945-1959)

1950 Yılında Demokrat partinin ülke yönetimine gelmesi ile iktisadi liberalizm ilkeleri benimsenmiş, bu kapsamda özel sektörün desteklenerek ekonomik kalkınmanın hızlandırılmasına amaçlanmıştır. Milli gelirin ve nüfusun hızla artması, şehirlerin ve sanayi sektörünün büyümesi, ekonomide para ve kredi ihtiyacını artırmıştır. Bu dönemde bankacılık faaliyetlerinin getirisinin yükselmesi Özel Banka yatırımlarına ilgiyi artırmıştır. Yapı ve Kredi bankası (1944), Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Pamukbank (1955) ve Türkiye Sınayi Kalkınma Bankası (1950) bu dönemde kurulmuştur. Kurulan özel bankalar ile mevduat toplamada rekabet başlamış rekabette öne geçmek isteyen bankalar şube sayılarını ülkenin bir çok bölgesinde yeni şube açarak artırmış ve yaygın olarak mevduat toplamaya

başlamıştır. Şube bankacılığının ülke genelinde yaygınlaşması bölgesel nitelikli yerel bankaların tasfiyesini sebebiyet vermiştir (Türkiye Bankalar Birliği, 2008).

1.2.5 Planlı Dönem (1960-1980)

Planlı Dönem Türkiye’inde (1960-1980) yeterli ölçüde ticaret bankalarının olduğu daha çok uzman bankalara öncelik ve destek verilmesi savunulmuştur. Bu dönemde Turizm Bankası(1962) , Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964), Türkiye Maden Bankası (1968), Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (1976) olmak üzere 5 tane kalkınma bankası; ABD- Türk Dış Ticaret Bankası (1964), Arap Türk Bankası (1977) olmak üzere 2 tane ticaret bankasıyla birlikte toplamda 7 tane banka kurulmuştur. Bu dönemde bankacılık sektörü önemli ölçüde devlet kontrolüne alınmıştır. Mevduat ve kredilere uygulanacak faiz oranları, banka komisyon oranları, kredi limitleri devletin izlediği ithal ikamesi politikası çerçevesinde belirlenmiştir. Bu dönemde bankaların şubeleşmelerini artırmasını destekleyecek teşvikler verilmiştir (Türkiye Bankalar Birliği, 2008).

1960’lı yıllardan sonra çok şubeli bankacılık yaygınlaşmıştır. Bankaların iştiraklerine açabilecekleri kredilerde sınır kaldırılması ile bankaların yönetimleri holdingleşmeye başlamıştır.

1.2.6 Dışa Açılma Dönemi (1981-2001)

24 Ocak 1980 kararları ile başlayan yeni dönemde bankacılık ile ilgili alınan kararların amacı, finansal serbesti sağlamaktır. Ekonomide serbest piyasa kurallarının yerleştirilmesini sağlamak amacı ile esnek döviz kuru ve pozitif reel faiz politikası uygulamaya başlanarak, mali piyasaların serbestleşmesi ve derinleşmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır (Türkiye Bankalar Birliği, 2008).

Bu doğrultuda “Temmuz Bankacılığı” olarak bilinen 1980 yılında faiz oranları serbest bırakılarak, pozitif reel faiz uygulamasına geçilmesi ve bankaların mevduat sertifikası çıkarmasına izin verilmesiyle mevduat ve kredi faizleri hızla yükselmiştir. Bu durum karşısında fon toplama yarışına giren bankalar kısa sürede mevduat faizlerini dolayısıyla kredi faizlerini arttırmışlardır (Parasız, 1997).

Serbest piyasa mekanizmalarının devreye girmesi ile bankalar arasında rekabet artmış, artan rekabet bu defa ürün çeşitliliğinin artmasına, hizmet kalitesinin yükselmesine olanak sağlamıştır. Bankalar, çalışanlarının mesleki eğitimine önem vermiş ve yeni teknolojilere yatırım yaparak verimliliklerini artırmışlardır.

Bu dönemde dönüm noktası olarak sayılabilecek diğer bir düzenleme ise 1989 yılında yayımlanan ‘Türk parasını Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar’ı belirtmek gerekmektedir. Bu kararı kısaca özetlersek; sermaye ve döviz işlemlerinin serbest bırakılmasıdır diyebiliriz. Bu kararlardır ki, yurtdışından sağlanan fonlar mevduat yerine önemli bir alternatif kaynak olmuştur. 2000 li yıllara gelindiğinde ise Türk bankacılık sistemi yurtdışından döviz borçlanarak iç piyasaya TL kredi vermesi döviz ve vade uyumsuzluğu gibi nedenlerle likidite, faiz ve kur risklerine karşı duyarlı hale gelmiş, Kasım 2000’de yaşanan kriz dolayısı ile gecelik borçlanma faizlerinin hızlıca yükselmesi bankaların mali yapısını bozmaya başlamış ve Şubat 2001 krizinde ise ciddi kayıplar yaşanmıştır. Bu kriz süresince birçok bankanın faaliyetlerine son verilerek TMSF’ye devredilmiştir (Türkiye Bankalar Birliği, 2008) .

1.2.7 Yeniden Yapılandırma Dönemi

2002 sonrası dönemde bankacılık sektörü ciddi bir yeniden yapılandırma sürecine girmiş, krizde kaybedilen sermayeler yerine konarak, sermaye gücü artırılmaya başlanmıştır (Türkiye Bankalar Birliği, 2008) .

Yaşanan kriz banka sayılarını hızlıca düşmesine sebebiyet vermiştir. 20 bankanın TMSF’ye devredilmesi, 8 bankanın faaliyetlerine son verilmesi, 11 banka birleşmesi sonucu kriz öncesi 61 olan banka sayısı 48’e düşmüştür (Yiğitoğlu, 2005).

Bu süreçte bankacılığın hukuksal alt yapısı değiştirilerek yeniden düzenlenmiş, yeni denetim ve gözetim yapısı kurularak Türk Bankacılık sektörünün uluslararası standartlara ve uygulamalar ile uyumlandırılması sağlanmıştır.

2002 yılından 2008 yılına kadar ülke ekonomisi hızlı ve aralıksız olarak büyümüştür. Bu süreçte yaşanan ekonomik iyileşme ve geleceğe dair olumlu beklentiler ve hukuksal bazda yapılan iyileşmeler, uluslararası standartlardaki

muhasabe sistemlerinin yerleştirilmesi ve bankaların mali yapılarının daha şeffaf ve anlaşılır hale gelmesi sonucu yabancı bankaların Türk Bankaları'na olan taleplerini artırmıştır.

Garanti Bankası'nın %25,5 hissesi ABD merkezli General Electric (GE) Consumer Finance şirketine, Dışbank'ın %89,9 hissesi Belçika merkezli Fortisbank'a, TMSF bünyesindeki Yapı ve Kredi Bankası hisselerinin çoğunluğu ise Türk-İtalyan ortaklığı olan Koçbank'a satılmıştır. Bu bankaları, 2006 yılında Finansbank'ın ve Denizbank'ın ve 2007 yılında Oyakbank'ın ve diğer bazı bankaların satışı izlemiştir. 2008 yılında kendini hissettirmeye başlayan küresel finansal kriz, Türkiye'de bankacılık sektörünün bu dönemde yeniden yapılanması sayesinde asgari düzeyde etkilemiştir.

1.2.8 Günümüz Bankacılığı (2008-2018)

Yeniden yapılandırma döneminde yaşanan büyük çaplı konsolidasyon sonrasında sektörde kalan bankaların sermaye yapısı, ürün çeşitliliği, verimlilik ve karlılık açısından dünya ile rekabet eder düzeyde olması küresel finansal krizin negatif etkilerine maruz kalınmasını engellemiştir. Bilakis, finansal krizle mücadele eden ülkelerin parasal genişleme politikası sonucu artan likidite ülkemiz bankacılığına ciddi anlamda fon sağlayarak aktif büyüklüğünü hızlıca artmasına sebebiyet vermiştir. Bankacılık bilançoları büyümüş karlılık daha da artmıştır. Artan karlılık, bankaların rahatlıkla teknolojik alana yatırım yapabilmesine imkân vermiştir.

Tablo 1.1: Türkiye Bankacılık Sektörü (Milyar TL)

TÜRKİYE BANKACILIK SEKTÖRÜ (Milyar TL)	2007	2016	2018
Toplam Aktif	582	2731	3656
Krediler	286	1734	2365
Mevduat	357	1454	2037
Özkaynaklar	76	300	405
Net Kar	15	38	52

Kaynak: BDDK, <https://www.bddk.org.tr/BultenAylik>

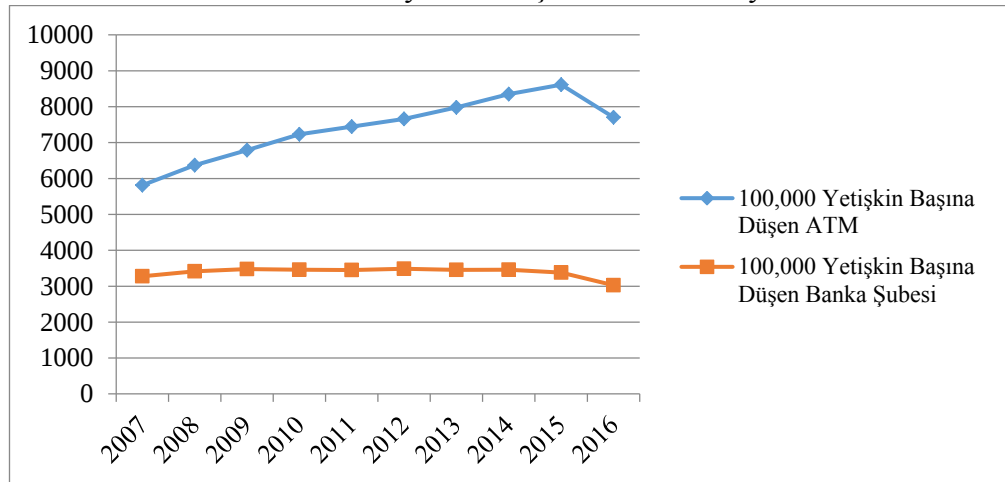
Yapılan teknolojik yatırımlar 2014 yılından başlayarak tablolara yansımaya başlamış banka başına düşen toplam personel sayısı 4388 den, 4274 düşmüş ve 2018 de ise bu sayı 4092 personel sayısına düşmüştür. Yine banka başına düşen şube sayısı 2014 yılında 239 adet iken 2018 yılında 222 adete düşmüştür. Mutlak değer olarak bakıldığında 2014 yılında ulaştığı en yüksek şube sayısı 11223 adetden 769 şube kapanarak 2018 yılında 10454 adete düşmüştür. Şube ve personel sayılarında son dört yılda görülen kayde değer azalmalar sonucu sektörde ciddi anlamda verimlilik artışı sağlanan bir dönem olduğunu söylemek mümkündür. Bankaların kendi bünyelerinde yer alan teknoloji departmanlarına yaptığı yatırımların yanı sıra banka dışı yazılım şirketlerinin bankacılık alanında yaptığı yeni ürünleri bankaların satın alması, yeni teknolojilerin bankacılık sistemine kazandırılması sürecini son derece hızlanmasına olanak sağlamıştır.

Tablo 1.2: Türkiye Bankacılık Sektörü Banka, Personel ve Şube Sayıları

YIL	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Toplam Banka sayısı	46	45	45	45	44	45	45	47	47	47	47	47
Toplam Personel Sayısı	158534	171598	172402	178503	181418	186098	197465	200886	201204	196699	193.504	192.313
Toplam Şube Sayısı	7618	8790	9027	9465	9834	10234	11021	11223	11193	10781	10.550	10.454

Kaynak: TBB www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59 (katılım bankaları hariç)

Grafik 1.1 Dünya Banka Şube ve ATM sayıları

Kaynak: Dünya Bankası, www.worldbank.org

Dünya’da aynı trend, 2015 yılından sonra görülmeye başlamıştır. Şube sayı ve ATM adetlerine ilişkin düşüşlerin başladığı grafikte gözükmektedir. Ülkemizin dünya ile aynı ivmede olduğunu söylemek yanlış olmaz.

1.3 Bankacılık Sektöründe Yer Alan Banka Türleri

Bankaların sınıflandırılması; bankaların kuruluş amaçları, faaliyet alanları, fonksiyonları, hizmet şekilleri, sermaye yapılarına, sermaye sahiplerine, örgütlenme alanlarına göre birçok kriterler dikkate alınarak yapılabilmektedir. Faaliyet alanlarına göre yapılan sınıflandırma; merkez bankaları, mevduat bankaları (ticari bankalar), kalkınma ve yatırım bankaları olarak tanımlanmaktadır. Türkiye Bankalar Birliği (TBB) raporlamalarını kendisine üye bankaları dahil ederek faaliyet alanlarına göre, mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları olarak iki ana başlıkta sınıflandırmakta, sermaye sahiplerine göre ise kamu sermayeli ve özel sermayeli bankalar olarak, özel sermayeli mevduat bankaları ise yabancı sermayeli olanlar olmak üzere üç alt başlıkta raporlamaktadır. Bankalar kanununda ise bu tanıma ilaveyen katılım bankalarına yer verilmekte ve bağlı olduğu birlik ise Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) olarak tanımlanmaktadır. Çalışma TKBB üye bankaları kapsamamaktadır.

2007-2018 yılları arasında TBB üyesi banka sayıları aşağıdaki tabloda TBB sınıflandırılması ile gösterilmiştir.

Tablo 1.3: Banka Türlerine Göre TBB Üyesi Banka Sayıları

Banka Grupları	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Mevduat Bankaları	33	32	32	32	31	32	32	34	34	34	34	34
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	11	11	11	11	11	12	11	11	9	9	9	9
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	18	17	17	17	16	16	17	19	21	21	21	21
TMSF Bünyesindeki Bankalar	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13
Toplam Banka sayısı	46	45	45	45	44	45	45	47	47	47	47	47

Kaynak: TBB, w.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59

1.3.1 Mevduat Bankaları (Ticari Bankacılık)

Ülkelerin para sistemini düzenleyen kuruluşlar merkez bankası ve ticari bankalardır. Ticari bankacılık, 19. Yüzyıl İngiltere'sinde, toplanılan paraların kısa vadeli finansman gereksinimi olan girişimcilere kullandırmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Günümüzde, toplanan mevduat ve sağlanan fonlar ticaretin, üretimin ve bireyin kısa, orta ve uzun vadeli kredilendirilmesine imkan vermektedir. Mevduat bankalarının fonlarının esas kaynağı geleneksel literatürde mevduat olarak belirtilse de günümüzde mevduat bankalarının yarattığı fon kaynakları son derece çeşitlenmiştir. Bankalar arası sendikasyon kredileri, ticari nakit akış karşılığı yurtdışı bankaların verdiği krediler, ticaretin finansmanı amaçlı ülke kredileri kapsamında doğrudan tacire kullandırılan krediler vb gibi.

Mevduat bankalarının her ülkenin bankacılık sistemine göre farklı örgütlenmesi (yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası) mevcuttur. Bankalar nasıl örgütlendiğine bakılmaksızın temelde yerine getirdiği fonksiyonları mevcuttur. Bu fonksiyonlar;

- Kaydi Para Yatırma Fonksiyonu: Yaygın şubeli mevduat bankalarında mudilerin bankalarda hesap açarak ticari ödemelerini, havale, virman kredi kartları ödeme şekli ile nakit para kullanılmadan banka hesapları arasında ödemelerini gerçekleştirmeleri bankaların kaydi para yaratmalarına imkan vermektedir.
- Fon Sağlama Fonksiyonu: Mevduat Bankaları, öz kaynaklarının yanında, mudilerden, diğer yurt içi ve yurt dışı bankalardan, merkez bankasından borçlanarak fon yaratırlar.
- Fon Kullanma Fonksiyonu: Mevduat bankaları sağladıkları fonları, fonun edinim maliyetinin üstüne kar marjı ekleyerek fon ihtiyacı olan işletme ve bireylere kullanımına sunarlar. Bankalar fonları müşterilerine kullandırmanın yanında bizzat kendisi varlık veya menkul yatırım yapmak amacı ile kullanabilmektedir.
- Hizmet Fonksiyonu: Bankalar mevduat toplamının ve bu fonları krediler olarak dağıtmanın yanı sıra başka birtakım hizmetler de sunarlar. Bankalar bu

hizmetleri gerçekleştirmesindeki temel amaç daha fazla mevduat toplamının yanında faiz dışındaki gelirlerini hizmet komisyonu olarak artırmaktır.

Mevduat bankaları yerine getirdikleri bu fonksiyonlar ile para ve kredi piyasasının ana oyuncularından biridir. Küçük birikimlerin sermayeye dönüştürülmesi, ekonomiye kaynak sağlanması, ülkede ticaretin ve sanayinin gelişmesinde çok büyük roller oynamaktadır. Finans kesiminin en etkili sektörü bankacılık sektörüdür ve bu sektörün işlem hacmindeki en büyük paya mevduat bankaları sahiptir (Güney, 2012).

Mevduat Bankaları, geleneksel tanımda genel müdürlük organizasyonun yanında geniş şube yapılanması olan ve müşterilerine hizmetleri şubeleri vasıtasıyla sunan bankalarken son yirmi yılda şube yanında alternatif kanalları da kullanan bankalar olarak tanımlamak mümkündür.

Esas itibari ile mevduat bankacılığı tanımı, ticari nitelikli bankaların örgütsel yapılanmasını belirtmenin yanında mevduat toplama yetkisine haiz olduklarını belirtmek amaçlı kullanılmaktadır. Örgütsel yapısı, genel müdürlük organizasyonun yanında, bölge müdürlükleri ve geniş şube yapılanması olan, müşterilerine hizmetleri şubeleri vasıtasıyla sunan bankalar olarak tanımlanmaktadır. Mevduat bankalarının geniş örgütsel yapısı ile büyümeyi sürdürebilmesi için şube sayısını artırma gerekliliği, zaman ve maliyet engeli oluşturmaktadır. Bu engelleri aşmak amacı ile bankalar farklı arayışlara girmiş ve bu kapsamda teknolojik gelişmeleri yakından takip ederek, ihtiyaçlarını karşılayacak yenilikçi teknolojik ürünlere önemli miktarlarda kaynak aktarmışlardır. Teknolojiye yapılan yatırımlar müşteriye hizmet sunulabilecek yeni kanallar ve yeni ürünlerin keşfedilmesine imkan vermiştir. Bu buluşlar, bankaların daha çok müşteriye ulaşmasına ve daha çok ürün satabilmesine olanak sağlamıştır. Bankalar, alternatif kanallardan ve elektronik kanallardan yapılan işlemlerden masraf veya komisyon almadan veya şubeden yapılan işlemde daha düşük masraf veya komisyon olarak müşterileri açısından da tercih edilmesini teşvik etmektedirler. Böylece işlem maliyetlerini düşürerek bankaların operasyonel giderlerini azaltarak verimliliği artırmanın yanında daha fazla müşteriye ulaşmak ve daha fazla ürün sunarak gelirlerini de artırmayı hedeflemektedirler. Dolayısı ile

mevduat bankalarına ilişkin tanımı genişleterek, örgütsel yapısı, genel müdürlük organizasyonunun yanında, bölge müdürlükleri ve geniş şube yapılanması olan, müşterilerine hizmetleri şube ve elektronik kanallardan olarak güncellememiz daha doğru olacaktır. Günümüzde mevduat bankaları hem şubelerden hem de dijital platformlarda servis veren hibrid bir yapıya evrilmiştir.

Özetle, mevduat bankalarında yeni teknolojilerin kullanımı, internet ve iletişim teknolojilerinde gelişme ile birlikte hız kazanmıştır. Bankalar, 1970 lerde ATM leri, 1980lerde çağrı merkezlerini,1990 larda interneti, 2000 lerde ise mobil bankacılığı hizmet kanallarına eklediler. Mevduat Bankaları için bu kavramlar şube kanallarına eklenen ilave kanallardır. İlave kanalların oluşturulması ile, işlemlerin maliyetindeki düşüş, iş gücündeki azalma ve şubelerde daha az müşteriye kaliteli hizmet olanağı ve hızlı büyüme sağlamıştır.

Dünyada bankacılık faaliyet alanları ülke kanunları ile düzenlenmektedir. Ülkemizde mer'î bankacılık kanunu 5411 sayılı kanundur. Söz konusu kanunda, Faaliyet Konuları başlıklı madde 4 de, ticari (mevduat) bankaların faaliyet alanları tanımlanmıştır.

Bankalar aşağıda belirtilen faaliyetleri gerçekleştirebilirler:

- a) *Mevduat kabulü.*
- b) *Katılım fonu kabulü.*
- c) *Nakdî, gayrinakdî her cins ve surette kredi verme işlemleri.*
- d) *Nakdî ve kaydî ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri.*
- e) *Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri.*
- f) *Saklama hizmetleri.*
- g) *Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri.*
- h) *Efektif dahil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım ve satımı; kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri.*

i) Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri.

j) Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri.

k) Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri.

l) Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri.

m) Başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri.

n) Yatırım danışmanlığı işlemleri.

o) Portföy işletmeciliği ve yönetimi.

p) Hazine Müsteşarlığı ve/veya Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı.

r) Faktöring ve forfaiting işlemleri.

s) Bankalararası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık.

u) Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri.

v) Kurulca belirlenecek diğer faaliyetler.

Mevduat bankaları birinci fıkranın (b) ve (t), katılım bankaları (a), kalkınma ve yatırım bankaları (a) ve (b) bentlerinde belirtilen faaliyetleri gerçekleştiremezler.

Türkiyede kurulu mevduat bankaları 5411 sayılı Bankalar kanununda belirtilen faaliyetleri, faaliyet izni alma şartı ile müşterilerine sunabilirler.

1.3.2 Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Kalkınma bankaları, ülkelerin kalkınma politikalarına göre sektörel veya yöresel bazda uzmanlaşarak, uzmanlık alanına giren işletmelere fon sağlayan bankalardır. Kalkınma politikasında yer alan sektör ve bölgede girişim yapmak isteyen yatırımcılara destek olarak ülke politikası ile paralel olarak yatırımların

gerçekleşmesine yardımcı olurlar. Bu sebeple kalkınma bankalarının sermayedarları genellikle kamu dur.

Yatırım bankaları, öz kaynaklarının yanında uzun vadeli düşük maliyetli fon yaratarak, oluşturdukları fon ile işletmelerin yatırımlarının finansman ihtiyacını karşılarlar. Uzmanlaştıkları yatırım alanında işletmelere danışmanlık hizmeti verirler. Bu tür bankaların fon kaynakları, menkul kıymet ihracı ile borçlanma veya bankalardan direkt borçlanma ile sağladığı kredilerdir. Bu sebeple yatırım bankaları sermaye piyasalarının geliştiği ekonomilerde hizmet verebilir (Güney,2012).

5411 sayılı Bankalar kanununda, kalkınma ve yatırım bankalarının ‘ *mevduat kabul etme yetkisi dışında kalan ve temel ana amacı kredi kullanırmak olan kuruluş olarak*’ tanımlanmayarak kalkınma ve yatırım bankalarını mevduat bankalarından, mevduat toplama yetkisi vermiyerek ayırmaktadır. Bu kapsamda ülkemizde Kalkınma ve Yatırım bankaları 5411 sayılı bankalar kanunun 4. Maddesinde yer alan faaliyetlerden mevduat toplama yetkisi hariç tüm yetkileri, faaliyet izni almak koşulu ile yerine getirebilirler.

1.3.3 Katılım Bankaları

Faizsiz bankacılık prensiplerine dayalı olarak müşterinin kar ya da zarara katılımı esasına göre fon toplayan ve ticaret, ortaklık, finansal kiralama gibi metodlar ile fon kullanmasına imkân veren bir bankacılık türüdür. (www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB-Katilim-Bankaciligi-Nedir-Brosur.pdf)

Katılma sözleşmesi ile hesap açtıran kişiler vade sonunda ne miktarda kar ya da zarar payına katılım sağlayacaklarını önceden bilememektedirler. Sadece kara katılım değil, zarara da katılım olasılığı bulunduğundan müşterinin anaparadan kaybetme riski bulunmaktadır (Güney, 2012).

Katılım bankaları tarafından kredilendirilen yatırımcıya ödeme, klasik bankalardaki sadece güçlü teminat kaşılığı kredinin nakit olarak ödenmesi olarak gerçekleştirmez, çoğunlukla vadeli satış ve az da olsa proje karşılığı sermaye

konularak oluşturulan ortaklık şeklinde olur. Bu modelde, kredi alanların yaşadığı teminatlandırma sorunu yaşanmaz. Teminatlandırmadan ziyade, projenin verimliliği karlılığı gibi ekonomik konular değerlendirilir. Geleneksel bankacılık faaliyetlerinin dışında ticari bir işletme gibi alım satım yaparak doğrudan reel ekonomiye katkı sağlayan reel ekonominin önemli bir oyuncusu konumundadır. Sözleşmeye bağlılık esastır (Canbaz, 2012).

1.4. Mevduat Bankacılığında Kişilere (Tüzel ve Gerçek) Sunulan Ürünler

Mevduat bankacılık ürünleri öncelikle mevduat ve kredi ana başlığı altında sunulan ürünler olarak sınıflandırılmıştır. Kredi ürünleri ise birey ve ticari firmalara kullandırılan ürünler olarak gruplanmış, ortak ürünler belirtilmiş ve sonrasında tüm bankacılık ürünleri kısaca tanımlanmıştır.

1.4.1. Tevdiat Hesapları

Tevdi kelimesinin anlamı emanet demektir. Tevdiatta tevdi etmekten gelir yani; emanet etmektir. Fon fazlası bireyler, ticari işletmeler, resmi kurumlar için açılan emanet hesaplarına tevdiat denir. Diğer bir adı mevduat hesabıdır. Vadeli mevduat hesabı ve vadesiz mevduat hesabı olarak ikiye ayrılmaktadır. Mevduat Türk Lirası cinsinden olabileceği gibi yabancı para cinsinden ve kıymetli maden endeksli de olabilmektedir.

- **Vadesiz Mevduat Hesabı** : Bankacılık işlemlerinin temelini oluşturur. Bankacılık işlemlerini (havale, eft, borç ödemeleri, çek ödemeleri vb.) gerçekleştirebilmek için ilk olarak vadesiz mevduat hesabı açılması gerekir. Bankanın genellikle ilk verdiği ürün vadesiz mevduat hesabıdır. Bankanın izni aranmaksızın istenildiğinde müşteriler tarafından çekilebilen hesaplardır. Banka bu hesap türünden doğrudan değil dolaylı yoldan para kazanır. Bankalar vadesiz mevduatın tamamını kasalarında bulundurmazlar. Vadesiz mevduat hesabı üzerinden gerçekleştirilen işlemler sonucu alınan komisyonlar aracılığıyla dolaylı yoldan para kazanılmaktadır. Yine vadesiz mevduat ürünü içerisinde gecelik, seçilen fonlara yatırılan ve fonun

değerlenmesi sonucu mudilerin kar elde edebildiği mevduat ürünleri de sunulmaktadır (Güney, 2012).

Vadeli Mevduat Hesabı: Belirlenen piyasa faiz oranlarıyla anlaşılan süreler sonunda faiz oranı kadar tutar ve anaparanın mudiye geri ödenmesi şartıyla bankalara emanet edilen bir yatırım aracıdır. Bankalar bu tür mevduatta paranın çıkış tarihini önceden bildiklerinden bu kapsamda topladıkları fonları vadesine uygun olarak kullanabilirler (Güney,2012).

E-mevduat, teknik olarak yukarıda tanımlanan vadeli mevduat hesabıdır. Banka şubesine giderek vadeli hesap açtırmak yerine internet bankacılık, mobil bankacılık şubelerinden açılan vadeli mevduat hesaplarıdır. E-mevduat ,vadeli mevduat açılması için şube ve operasyonel masrafların olmaması neden ile mudi açısından şube vadeli mevduat hesaplarından daha avantajlıdır.

1.4.2 Kredi Ürünleri

Bankalar mevduat ürünleriyle fon fazlası olanlardan toplanan mevduat toplamı, banka sermayesi ve başka kaynaklardan sağladıkları kredileri de dahil ederek oluşturdukları kredi havuzundan fon ihtiyacı olanlara, çeşitli borçlandırma araçlarıyla kredi ürünleri sunarlar. Krediyi, bankanın edindiği bilgiler doğrultusunda yasaları, iç tüzükleri, iyi uygulamaları dikkate alarak belli bir teminat karşılığında ya da teminatsız (açık) olarak nakit, kefalet, ya da garanti verme şeklinde müşterisine sunduğu hizmet ya da limit olarak tanımlamak mümkündür (Parasız, 2005).

5411 sayılı Bankalar Kanununda Krediler, madde 48’de tanımlanmıştır:

Bankalarca verilen nakdî krediler ile teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayrinakdî krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdî krediler, tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, gayrinakdî kredilerin nakde

tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve Kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler izlendikleri hesaba bakılmaksızın bu Kanun uygulamasında kredi sayılır.

Kredi ürünleri niteliklerine göre nakti krediler ve gayri nakti krediler, borçlanan kişinin tüzel mi gerçek kişi mi olduğuna bağlı olarak bireysel kredi ürünleri ve ticari kredi ürünleri olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Bireysel krediler şahısların fon ihtiyaçlarını, ticari krediler şirketlerin fon ihtiyaçlarını karşılamak amaçlı kullanılmaktadır. Krediler, ayrıca vadelerine göre, verilmiş amacına göre, teminat türüne göre de sınıflandırılabilirler (Güney, 2012).

1.4.2.1 Bireysel Kredi Ürünleri

Bireysel Kredi, bireylerin, mal ve hizmet alımlarının karşılanması amacı ile verilen ve taksitle geri ödenen kredilerdir. Bireye, peşin para ile alım avantajı sağlamanın yanında ileride kazanacağı geliri önceden harcama imkanı verir (Parasız, 2011).

- Bireysel İhtiyaç Kredisi: Bankalarca bireyin hangi ihtiyacının fonlanması için kullandırıldığı dair sınıflandırılma yapılmamış kredilerdir. Bireyin tüketime, eğitime, tatil vs gibi konularda nakit ihtiyacının karşılanması amacı ile verilen kredilerdir. Tüketici kredisi olarak da adlandırılmaktadır (Güney, 2012).
- Taşıt Kredisi:Yeni yahut ikinci el taşıt almak isteyen kişilerin bankalar aracılığıyla kullandığı kredi türüdür. Banka kredi bedelini borçlanan bireyin hesabına değil taşıtı satanın hesabına ödeyerek krediyi tesis eder. Nakit ödeme gerçekleştirilmez. Vade ve faiz oranları bankadan bankaya farklılık gösterebilir. Acentaların dönemsel olarak bankalarla yaptıkları anlaşmalarla tüketicilere özel faiz oranları uygulanabilir (Güney,2012).
- Konut (Mortgage) Kredisi: Konut almak isteyenlerin gayrimenkul ipoteği karşılığında kredi ihtiyacını karşılamak amacıyla verilen kredi türüdür. Konut satışı sırasında ödeme satıcıya yapılır, kredi borçlusuna ödeme yapılmaz. Ödeme aracı olarak genellikle bloke çek tercih edilir. Ülkemizde konut

kredilerinde vadeler 5-15 yıl arasındadır. Değişken ve sabit faizli kredi türleri olmakla birlikte ülkemizde genellikle sabit faiz oranlı konut kredileri kullanılmaktadır. Konut kredilerinde alınacak konutun belirli kısmına kadar kredi verilmektedir diğer bir deyişle evin değerinin bir kısmı krediyi kullanan tarafından ödenmek zorundadır. Gayrimenkullerin değerinin belirlenmesinde BDDK Kurul veya Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yetkilendirilmiş değerlendirme şirketlerine yaptırılan değer tespitinin dikkate alınması zorunludur (Güney, 2012).

- Kredili Mevduat Hesabı: Bireylerin kısa süreli nakit ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak hesap bakiyesinin eksiye dönebilmesine imkan veren önceden tesis edilmiş kredi limitidir. Krediyeye ilişkin faiz ay sonlarında tahakkuk ve tahsil edilmektedir (Güney, 2012)

1.4.2.2 Ticari Kredi Ürünleri

Ticari işletmelerin kısa, orta ve uzun vadeli nakit ihtiyaçlarının karşılanması amacı ile kullandırılan nakit krediler ile ticari işletmenin bir taahhüdü için kullandırılan gayri nakit kredilerdir (Güney, 2012)

- **Nakit Krediler;**
 - SPOT: Vadesi ve faiz oranı kredi kullanım sırasında belirlenerek sonrasında değişikliğe uğramayan kredi türüdür. Kredi geri ödemesi faiz ve anapara olmak üzere bir kerede yapılır. Firmalar, faiz oranlarının artacağını düşünüyorsa spot kredi kullanmayı tercih ederler. Böylece kredi vadesi içerisinde, piyasada kredi faizlerinin artması durumunda faiz artışından etkilenmeyerek, piyasa oranlarından daha düşük maliyetli kredi kullanma imkanı sağlayabilirler. Ancak tersi de söz konusu olabilir. Bu sebeple kredinin vadesinden önce firmaca kapatılmak istenmesi durumunda bankalar erken kapama komisyonu talep ederler (Okay,2012)
- Spot kredinin avantajları;
 - Vade süresince faiz dalgalanmalarından etkilenmez.
 - Vadeden önce kredi geri çağrılmayacağından nakit yönetiminde kolaylık sağlar.

- BCH (Borçlu Cari Hesap): Belirlenen vade ve limit içerisinde borçlu tarafından serbestçe kullanılan ve faiz oranları piyasaya göre değişiklik gösterebilen kredi türüdür. Bankalar bu kredi türünde teminatlanmalarını tahsis ettikleri kredi limitinin tamamı kadar yaparak firmalara ihtiyaçları sırasında sadece talep ve imza karşılığında hızlıca para çekme imkanı verirler. Faiz sabit değildir, değişen piyasa koşullarına göre bankalarca değiştirilir. Faiz ödemeleri genellikle dönemsel yapılır, kredi anaparasını ödmeden sadece faiz tutarını ödeyerek kredinin açık kalmasına imkan tanınmaktadır. Müşteriler nakit akışına göre krediyi erken kapama isteyebilir. Bu kredi ticari faaliyetleri destekleyerek firmanın büyümesine katkı sağlar. Faiz ödemeleri üçer aylık dönemlerde yapılır. Anapara ödemesi vade içerisinde istenilen zamanda ödenebilir (Parasız, 2014)

Avantajları;

- Nakit akışı belirsiz firmaların kısa süreli finansman ihtiyacını karşılar.
- Belirlenen limitler dâhilinde, istenilen zamanda serbestçe para çekip yatırmayı sağlamaktadır.
- DEK (Döviz Endeksli Kredi): Her türlü ticari faaliyetin finansmanında bir döviz cinsine endekslenerek Türk Lirası olarak kullandırılan ancak firma riskinin döviz olarak izlendiği kredi türüdür. Döviz kredisi kullanamayan ancak gelirlerini döviz cinsinden elde etme imkanı olan firmalara kullandırılabilir. Döviz bazlı faiz uygulanır. Diğer döviz kredilerinden farkı ihracat taahhüdü içermemesidir. Vadesi geldiğinde; anaparanın yanında faiz, oluşan kur farkı ve faiz ve kur farkı üzerinden %5 oranında BMSV tahsilatı ile kapatılması gerekir. Dövizlerdeki kur artışının, Türk Lirası faiz oranlarının altında seyrettiği dönemlerde, ihracat taahhüdü olmadan kullanılan bu krediler firmaların finansman maliyetini düşürmelerinde önemli bir araçtır. Ülkemizde bu kredi türünün kullandırımı 2018 yılında kaldırılmıştır (Güney, 2012).

Avantajları;

- Her türlü ticari faaliyetin finansmanında kullanılır.
- Döviz kurlarındaki artış, TL faizlerinin altında kaldığında uygun bir finansman kaynağı olmaktadır.

- **Doviz Kredileri :** İhracatın ya da döviz kazandırıcı faaliyetlerin finansmanı amacı ile ithalat ödemelerinin gerçekleştirilmesi amacıyla kullanılan kredilerdir. Borçlanılan döviz tutarı kadar firmanın döviz geliri olması gerekmekte olup, yeterli döviz gelir elde edilemediği durumda kredi kullanımı sırasında uygulanan vergi istisnaları gecikme cezası ile tahsil edilmektedir (Parasız, 2014) .
- **Proje Kredileri:** Belirli bir projenin gerçekleştirilmesi amacıyla kullanılan kredilerdir. Projenin büyüklüğüne göre birden fazla yurt içi ve yurt dışı bankaların bir araya gelerek projenin kredilendirilmesi yapılabilmektedir.
- **Gayri Nakit Krediler:**
Firma lehine bankalarca verilen garanti, teminat, kabul ve avallerdir.
- **Teminat Mektupları:** Bankaların yurt içinde ve yurtdışında bulunan gerçek ve tüzel kişiler lehine bir malın teslimi, bir işin yapılması, bir taahhüdün yerine getirilmesi, bir borcun ödenmesi gibi konularda muhatab kuruluşlara hitaben verdikleri banka garantisidir. Bir başka deyişle teminat mektubu konu edinim lehdar tarafından yerine getirilmediği durumda mektup içeriğinde belirlenen koşul ve şekilde ödemenin muhataba banka tarafından gerçekleştirileceğini garanti eden bir gayri nakti kredi ürünüdür. Mektup, muhatap tarafından tazmin edildiğinde (mektubun ödenmesini istemek) lehdar (banka kredi borçlusu) ödemeyi bankaya yapmadığı durumda teminat mektubu kredisi, nakit krediye dönüşür (Güney,2012).
- **Aval:** Bir kambiyo senedi, (bono, poliçe, çek) üzerinde yer alan tutar ve vade de borçlu tarafından ödenememesi durumunda banka tarafından ödeneceğine dair verilen garantidir. Alım satım konu olan mala ilişkin bedel ödenmeden malın alıcısı tarafından borç kabulü ve alıcının bankası tarafından aval verilerek işlem gerçekleştirilir. Bu tür durumlarda kambiyo senedi borçlusuna banka tarafından aval gayri nakti kredisi açılır. Vadede borç, kambiyo senedi borçlusu tarafından ödenmediği durumlarda banka verdiği aval karşılığında borcu malın satıcısına ödeyerek, borçluya tahsis ettiği gayri nakti krediyi nakit krediye dönüştürür (Okuyay,2012).
- **Akreditif:** Şarta bağlı gayri nakti banka kredisidir. Şart; akreditif mektubunda istenen belgeleri istenen içerikte, yine akreditif mektubunda belirtilen sürede

bankaya ibraz etmesi karşılığında, anlaşmada belirtilen miktarda ve vadede ödemenin yapılması için düzenlenmiş bir belgedir. Akreditif, özellikle uluslararası ticarete mal bedellerinin ödenmesini garantiye alınması amacı ile geliştirilmiş bir finansman tekniğidir (Parasız, 2014).

- **Çek Karnesi**: Bankalar, çeki ibraz eden düzenleyici dışındaki hamile, üzerinde yazan çek bedelinin keşide edildiği hesapta yeterli bakiye olmadığı durumlarda, her çek yaprağı için belirli bir tutar ödemekle yükümlüdür. Bu sebeple çek karnesi verdiği bireysel ya da ticari müşterileri için verdiği çek yaprağının banka sorumluluk tutarı ile çarpılarak bulunan değeri kadar, gayri nakti kredi tesis ederler.

1.4.2.3 Bireysel & Ticari Ortak Kredi Ürünleri

- **KMH** (Kredili Mevduat Hesabı): Vadesiz mevduat hesabına tanımlanır. Bireysel ve ticari müşterilere tanımlanan limitler dahilinde hesabın negatife düşürülmesi ile sunulan bir borçlanma ürünüdür. “Avans hesabı” ya da “çek hesap” adı da verilir. Genellikle aylık peryodda faiz tahsil edilir. Kısa süreli nakit ihtiyaçlar için kullanılması ve gerekli fon sağlandığında KMH geri ödemesinin yapılması tercih edilmelidir. Ancak uygulamada, yaygın kullanımı aylık faiz ödemeli BCH kredisi şeklindedir (Güney, 2012).
- **Taksitli kredi** : Aylık faiz üzerinden kullandırılan kredi türünde, her ay işleyen faiz ve anaparanın taksit sayısına bölünerek bulununan değer ile toplanması sonucu aylık taksit tutarı hesaplanır. Aylık taksitler halinde geri ödemesi yapılan kredi türüdür.
- **Türev Ürünler**: Faiz, fiyat ve kur risklerine karşı pozisyon almak amacı ile fiyatı başka ürünün fiyatına bağlı olarak değişen finansal bir üründür. Türev ürünler, riskten korunma, arbitraj ya da spekülasyon amaçlı kullanılabilir. Dayanak varlık, döviz birimi, emtia, endeks veya faiz oranı olabilir. Opsiyon sözleşmeleri, Forward sözleşmeleri, Futures Sözleşmeleri, Swap Sözleşmeleri başlıca türev ürün türleridir (Karabıyık& Anbar, 2010).

1.4.3 Sigorta Acenteliği Ve Bireysel Emeklilik Aracılık Hizmetleri

Bankalar, 5411 sayılı bankalar kanunun dördüncü maddesinin u bendi uyarınca Sigorta Şirketleri ve Emeklilik Şirketleri ile acentelik sözleşmeleri imzalayarak sigorta ve bireysel emeklilik ürününün satışına aracılık edebilirler.

Sigorta, kişi ve ticari işletmelerin mal ve can gibi varlıklarının korunması ve hasar durumunda zararları tazmin edilen koruma aracıdır. Sigorta müşterileri belli prim karşılığında riski sigorta şirketlerine devreder. Sigorta aynı riske maruz kalan insanların prim ödeme yoluyla, sigorta şirketlerinin bu primleri bir araya toplamasıyla ve risk gerçekleştiğinde bu toplanan fonlardan hasarın karşılandığı bir sistemdir. Bireysel emeklilik sistemi ise düzenli birikim yaparak, emeklilik maaşı veya emekli ikramiyesi almaya imkan tanıyan bir tasarruf ve yatırım sistemidir

1.4.4 Kartlı Ödeme Sistemleri

- **Kredi Kartı:** Bireysel ve ticari müşterilerin mal ve hizmet alımı sırasında ödeme yöntemi olarak kullanılan bir üründür. Satın alınan mal veya hizmetin bedeli ekstre kesim tarihinden sonraki ödeme gününde yapılması, yapılmadığı durumda ise banka tarafından ödeme gününe kadar geçen süre için faiz alınan bir fonlama ürünüdür. Nakit taşıma riskinden kurtulması ve mal ve hizmetin taksitle alınabilmesini de imkan sağlar. Nakit kredi kullandırım aracı olarak kullanılabilir. Ülkemizde en yaygın olarak kullanılan finansman araçlarının başındadır. İlk kez ABD’de ortaya çıkmıştır (Güney, 2012)

Kredi kartlarının üç temel işlevi vardır. Bunlar;

- Mal ve hizmetler için ödeme aracı
- Nakit temin etme aracı
- Devamlı nitelikte kredi kaynağı

Banka kartı: Müşterinin ilgili bankadaki hesabı kullanılarak mal ya da hizmet alımına ilişkin ödemenin satıcıya, peşin olarak hesaben yapılmasına imkan sağlar. Ayrıca hesabından nakit çekme aracı olarak kullanılır.

Pos Cihazı : Satılan mal ve hizmetlere ilişkin ödemelerin kredi kartı ile gerçekleştirmesini sağlayan elektronik fon aktarma cihazı veya sistemidir (sanal pos).

1.4.5 Saklama Hizmetleri:

Bankalar, kiralık kasa, kıymetli evrak, kıymetli maden ve/veya sermaye piyasası araçlarının saklanması konusunda müşterilerine hizmet verirler.

1.4.6 Nakti ve Kaydi Ödeme ve Fon Transferi İşlemleri:

Bankalar müşteriden aldıkları nakit ya da kaydi fonları, kaydi olarak fon transferine aracılık ederler. Ülkemizde yerel para cinsinden bankalar arası para transferlerinde TCMB'nin sağladığı EFT sistemi yabancı para fon transferlerinde ise uluslararası mesajlaşma sistemi SWIFT kullanılmaktadır.

1.4.7 Kambiyo İşlemleri

Bankalar müşterilerine, yabancı para döviz veya efektif alım satım, hizmetleri ile yabancı para tahsilat ve ödeme hizmetleri verirler.

1.4.8 Her Türlü Ödeme ve Tahsilat İşlemleri:

Bankalar, müşterilerine yurt içi ve yurt dışı borçlarını ödeme veya alacaklarını tahsil etme konusunda aracılık hizmeti verirler.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞUBESİZ BANKACILIK

2.1 Şubersiz Bankacılık Tanımı ve Gelişimi

Teknolojik gelişme ve yenilikleri, bilimsel bilgi birikimine dayalı olarak yeni bir ürün ortaya çıkarılması veya mevcut ürünleri daha kaliteli, hızlı, güvenli ve daha az maliyetli biçimde üretimine imkan veren her türlü bilgi, uygulama ve süreçler olarak tanımlamak mümkündür. Teknolojik gelişmeler; yansız, emek tasarrufu sağlayan ve sermaye tasarrufu sağlayan gelişmeler olarak sınıflandırılabilir. Günümüzde teknolojik gelişmelerin yoğunlaştığı alan ise sermayeye göre nispeten pahalı olan işgücünü azaltmak ve bu bağlamda emek tasarrufu sağlamaktır (Seyidoğlu, 1988).

Bankacılıkta yenilikler internet ve iletişim teknolojilerinde gelişme ile birlikte hız kazanmıştır. Para elle tutulur bir obje olmaktan sanal bir obje durumuna geçmiş ve alışverişler kartlar ve kaydi para yardımı ile yapılır duruma gelmiştir. İnsanlar banka şubelerine hiç uğramadan ve vakit kaybetmeden bankacılık ile alakalı parasal işlemlerini yapabilecekleri ve cep telefonlarına kadar indirgenilmiş bankacılık uygulamaları ile tanışmıştır. Yaklaşık elli sene önce (1970) şubersiz bankacılığın ilk adımlarından biri olarak hayatımıza dahil olan ATM'ler ve peşisıra gelen çağrı merkezleri ile telefon bankacılığı sonrasında ise internet bankacılığı devreye alındı. 2000'li yıllarda ise akıllı telefon uygulamalarının bankacılık işlemlerinde yaygınlaşması ile cep telefonları bir banka şubesine dönüştü.

Şubersiz bankacılığın gelişimine katkıda bulunan bir nevi temellerini atan en önemli gelişme ise elektronik ödeme sistemlerinin kurulmuş olmasıdır. Ödeme sistemlerinden özellikle fon transferlerinin kaydi olarak yapılmasını sağlayan alt yapıların kurulması takas ve mutabakat imkân sağlanması mekân ve zaman kavramlarını ortadan kaldırarak on line ödemelerin gerçekleşmesine imkân tanımıştır.

Tüm bu gelişmeler paralelinde şubersiz bankacılık, sunduğu tüm bankacılık işlemlerini şubeye uğramadan yapılmasına olanak sağlayan alternatif bir bankacılık

uygulaması olarak tanımlamak mümkündür.’ *Mevduat bankacılığı fiziksel dağıtım temelinde çalışırken şubesiz bankacılık elektronik dağıtım modelinde çalışmaktadır*’ (Skinner, 2014).

Mevduat Bankaları ve Kalkınma ve Yatırım Bankaları olarak iki ana sınıflandırmada incelediğimiz banka türlerinde şubesiz bankacılık tanımlaması hangi kapsama girmektedir? Şubesiz bankacılık mevduat bankalarınca ve kalkınma ve yatırım bankalarınca yerine getirilebilir. Daha önce de belirtildiği üzere iki banka türü arasındaki tek fark kalkınma ve yatırım bankalarının mevduat kabul etme yetkilerinin olmamasıdır. Bugüne kadarki uygulamalar ülkemizde şubesiz bankacılığın daha çok kalkınma ve yatırım bankaları türünde faaliyet gösterdiği, mevduat toplamaya aracılık etmediği gözlemlenmektedir. Bu tanıma girmeyen enpara ve senin bankan uygulamaları bulunmakta olup ileride detaylı incelenecektir. Şubesiz bankacılık uygulamalarının mevduat bankalarından en önemli farkı tüm süreçlerini dijital platform üzerinde yürütmesidir. Bu sebeple dijital_bankacılık/ on-line bankacılık olarak da adlandırılmaktadır. Şubesiz bankacılığın gelişimine imkan veren teknolojik gelişmeler aynı zamanda bugüne kadar bankalarca yapılan bazı işlemlerin (para havale ve ödeme işlemleri) fintech şirketlerinin yanında Facebook gibi dijital sosyal platformlarda yapılabilmesine imkan sağlar hale gelmiştir. Şubesiz bankacılığın en önemli özelliklerini hızlı, zaman ve mekan bağımlılığının olmaması, erişilebilirliğin son derece kolay olması olarak belirtebiliriz.

2.2 Şubesiz Bankacılıkta Sunulan Ürünler

Mevduat Bankacılığında Sunulan Ürünler bölümünde bahsedilen tüm bankacılık ürünlerinden nakit kasa işlemleri ve emanet alma işlemleri haricindeki tüm işlemleri teknik olarak yapabilir niteliktedirler. Ancak ülkemizde daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere kalkınma ve yatırım bankası niteliğinde kurulan şubesiz bankalar mevduat toplayamazlar.

Şubesiz bankacılığın gelişimini destekleyen en önemli yazılım ürünlerden biri de kredi skorlama programlarıdır. Kredi skorlama programları sayesinde kredi kararları insan gücü gerektirmeden yazılım programlarınca yapılabilmektedir. Kredi

talep eden şahıs ya da firmanın verileri ile mevcut geçmiş verilere dayalı modellemeler yapılarak karar ağaçları oluşturulmaktadır.

Ülkemizde ve dünyada şubesiz bankacılık uygulamalarının bireylere ve mikro ölçekli şahıs firmalarına yoğunlaştığı görülmektedir. Ticari ürünlerde şubesiz bankacılık uygulamalarına rastalanamaması henüz ticari ürünlerin şubesiz bankacılık uygulamaları için kompleks ve riskli bulunduğunu düşündürmektedir. Bu anlamda ticari bankacılık ürünleri şubesiz bankacılığın gelişme alanı olarak tanımlanabilir.

2.3 Elektronik Bankacılık Kanalları

Önceleri bankacılık işlemleri için kullanılabilecek tek adres banka şubeleri iken şimdi ise ATM'ler, internet bankacılığı servisleri, telefon bankacılığı, mobil şubeler ile mobil bankacılık kanallarından servis verilmektedir. Artık günümüzün konusu bankacılık servisine ulaşılabilirlik değil, daha hızlı ve güvenilir biçimde ulaşmaktır. Önceleri, ATM, şube kuruluşundan daha az maliyetli olarak müşterilerin nakit ihtiyaçlarını karşılanmasını sağlamış, sonrasında ise bu hizmete ödeme ve tahsilat işlemleri de eklenmiştir. Telefon bankacılığı ile nakit harici şubede yapılan işlemlerin telefon ile yapılmasına imkân sağlanmış, sonrasında ise çağrı merkezleri pazarlama ve tahsilat hizmetlerinde de kullanılmaya başlanmıştır. İnternet bankacılığında ise internet erişimi üzerinden bankacılık işlemlerinin yapılabilmesine olanak verilmiştir. Kiosk bankacılığı, insansız şube tasarımları olup klasik şube yerine açılabilen şube alternatifleri olarak mevduat bankaları tarafından sunulmaktadır. Akıllı telefonlar sayesinde mobil bankacılık geliştirilmiş ve bankacılık cep telefonlarına kadar indirgenmiştir.

Tablo 2.1: Alternatif Kanalların Gelişim Tablosu

Yıl	1950	1960	1970	1980	1990	2000
Kanal	Kredi Kartı	Atm	Debit Kart +Pos	Çağrı Merkezi	İnternet	Mobil Ödeme
Ülke	Amerika	İngiltere	Amerika	Amerika	Amerika	Finlandiya

Kaynak: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi – Cilt: 14, Sayı: 2, Haziran 2016

Tablo 2.2: Türkiye’de Alternatif Kanal ve Ödeme Sistemlerinin Gelişimi

Yıl	1968	1982	1991	1992	1996	1997	2007
Kanal	Kredi Kartı	Atm	Pos	Elektronik Fon Transferi (Eft)	Çağrı Merkezi	İnternet Bankacılığı	Mobil Bankacılık

Kaynak: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi – Cilt: 14, Sayı: 2, Haziran 2016 ve www.TCMB.gov.tr’den derlenmiştir.

2.3.1 ATM

Şubersiz bankacılığın kilometre taşlarından biri şüphesiz ki ATM adı verilen günün 24 saati hizmet veren cihazlardır. Bankalardaki önemli teknoloji yatırımlarından ilki ATM’ler olmuştur. ATM’lerin ortaya çıkışının en büyük sebebi doğal olarak maliyetleri azaltmak ve potansiyel müşterilere daha iyi ve çabuk hizmet verebilmektir. Bu bağlamda ATM’lerin bireylere sağladığı en büyük yarar 7/24 kesintisiz hizmet verebilme durumu olmuştur ve şube içerisinde yapılan işlemlere göre daha az ücret kesilmektedir (Okay, 2012).

ATM’lerin kullanıma girmesiyle ortaya çıkan bankacılık, küresel biçimde gelişen teknoloji, telekom ve uydu ağları sayesinde dünyanın hemen her noktasında bankacılığı mümkün kılma durumuna getirmiştir. Bugün gelinen noktanın özeti de aslında budur. Kısaca her zaman, her yerde, her şekilde bankacılık, tanımını rahatlıkla kullanabiliriz.

Türkiye’de 1987 yılında kullanıma giren ATM cihazları, ilk olarak İş Bankası tarafından kullanıma sunulmuştur. Daha sonra diğer bankalarda hızla ATM makinelerini kullanıma sunmuşlardır.

ATM’lerin devreye alınması bankalarda operasyonel maliyetleri sınırlı da olsa düşürmüştür. Özellikle, bina ve personel ihtiyacını belirgin ölçüde azalttığını söylemek yanlış olmaz. Bu sebeple bankalar açısından ATM’ler doğrudan bir yatırım aracı olarak görülmektedir. Neticede ATM’ler personellerden daha fazla sayıda işlem yapabilme yeteneğine sahip oldukları ve durmaksızın çalışabildikleri dikkate

alındığında yatırımın geri dönüşü bankalar için pozitif olmuştur. Şubede bir işlem maliyeti 1.07 usd iken ATM de işlem maliyeti ise 0.27 usd hesaplanmaktadır. ATM'lere konan nakit paranın maliyeti olması sebebi ile günlük para çekme limitleri ile bankalar, daha çok müşterinin nakit ihtiyacını daha az maliyetle karşılamayı hedeflemektedirler (Parasız,2014).

ATM kullanımının bankalar ve müşteriler açısından olumlu yanları olduğu kadar özellikle bazı risklerinden de söz edilebilir. ATM'lerde kullanılan banka kartlarının çalınması veya kaybolması veya kopyalanması gibi durumlarda, kartı veya kart bilgilerini eline geçiren art niyetli kişilerce müşteri bilgi ve rızası dışında işlem yapılabilir. Ancak bankalar bu tür durumları değerlendirip müşterinin kusuru olmadığı durumlarda ya bankalar kendileri müşteri zararını tazmin etmekte veya sigortadan tazmin edilmesini sağlamaktadırlar. Bu sebeple müşteriler açısından çok önemli bir risk oluşturmamaktadır. Bahsedilen risklerin yanında ATM ler kişileri nakit taşıma riskine karşı korumaktadır. İnsanların üzerlerinde fazla nakit para taşımamasını gerektirmeden ihtiyaç doğduğunda ister yurt içinde ister yurt dışında ATM lerden nakit ihtiyaçlarını karşılayabilme imkanı sunulmaktadır (Parasız, 2014).

Tablo 2.3: Türkiye’de yıllara göre ATM sayıları

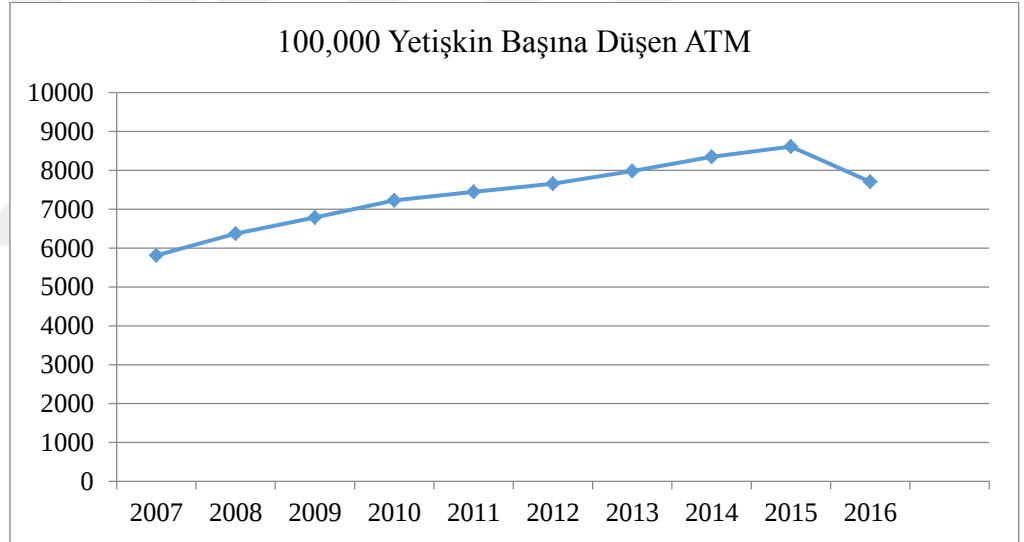
DÖNEM	ATM SAYISI
2013	42.011
2014	45.576
2015	48.277
2016	48.421
2017	49.847
2018	51.941

Kaynak Bankalararası Kart Merkezi, <http://www.bkm.com.tr>

Tablo 2.3’ de ki son 6 yıllık veriler dikkate alındığında ATM sayılarında yıldan yıla belirgin ölçüde bir artış olduğu görülmektedir. Nakit ihtiyacı olduğu sürece ATM kullanımı daha uzun bir süre yaygın olarak devam edecek gibi görülmektedir. ATM sayısının Türk Bankacılık sisteminde fazla adette olmasının en önemli sebebi, ortak paylaşım ağlarının gecikmeli yapılması ve ortak paylaşım ağları

oluşturulduktan sonra da paylaşım fiyatlamasının BKM tarafından çok yüksek yapılıyor olmasıdır. Bu durum, başka banka ATM'ni kullanarak işlem yapan müşteride memnuniyetsizlik yaratmakta ve hizmet aldığı bankadan yaygın ATM ağı talep etmesine sebebiyet vermektedir. Başka bir deyişle her banka kendi adını taşıyan aynı noktalara ATM koyarak müşterilerine hizmet veren bir modelde kazanan taraf ATM satan firmalar olmaktadır. Söz konusu makineler ülkemizde üretilen makineler olmadığına göre bankalar kendi adlarına kurulu ATM sayılarını artırarak rekabete girmek yerine aynı makineyi ortak kullanarak tüm müşterilere daha az maliyetli hizmet vermenin yolunu bulmalıdırlar. Bankalar bu anlamada ülke menfaatlerine ve kurum karlılıklarına yıkıcı bir rekabet ile hasar vermemelidirler.

Grafik 2.1 Dünya ATM Adetleri Değişim

Kaynak: Dünya Bankası /www.worldbank.org

Ülkemiz ATM adetleri artarken, Dünya Bankası verileri kapsamında oluşturulan grafikte, Dünya'da, ATM adetlerinin 2015 yılından sonra düşmeye başladığı görülmektedir.

2.3.2 Telefon Bankacılığı

Gelişen teknolojik gelişmeler sayesinde bankalar müşterileriyle iletişim kurabilmek için birçok alternatif yola sahip olmuşlardır. Bunlardan biri de telefon bankacılığıdır. İlk başlarda santraller sayesinde işlemler telefon tuşlarından yapılarak

oluşuyordu. Ancak bankaların gerekli teknik alt yapıları sağlamaları ile çağrı merkezi kavramı ortaya çıkmış gelişen müşteri ilişkilerine bağlı olarak oluşan kişiye özel bankacılık çerçevesinde çağrı merkezli bankacılığa doğru kaymıştır.

Telefon bankacılığının en etkin araçlarının başında çağrı merkezleri (call-center) gelmektedir. Dünyada ilk çağrı merkezinin kuruluşu, 1960'ların sonlarında AT &T şirketinin girişimi ile ABD'de gerçekleştirilmiştir. Bankalar ve diğer finansal kuruluşların telefon bankacılığına yönelmelerinin, ya da çağrı merkezi kurmalarının en basit nedeni kar elde etmek, maliyetleri düşürmek ve daha fazla müşteriye hizmet verebilmektir.

Telefon bankacılığını kullanmak müşteriler açısından oldukça kolaydır. İşlem yapmak isteyen banka müşterisine sadece kendisinin bildiği bir şifre ile şahsi hesap bilgilerine ve bu hesaplar üzerindeki işlemleri telefon tuşlarını kullanarak kendisini yönlendiren telesekreter aracılığı ile veya çağrı merkezi çalışanına verdiği talimatlarla yerine getirebilmektedir. Bu uygulama bankalara personel harcamalarında tasarruf yapmalarına, kişilerin ise zamandan tasarruf etmelerine yol açmış hem banka hem de müşterilere büyük kolaylıklar sağlamıştır. Telefon bankacılığı sadece müşterilerin bankaya ulaştığı bir kanal değil, bankanın da müşterisine ulaştığı bir kanaldır. Bankalar, bire bir pazarlama ve müşterilere özel hizmet ve kampanyaları tanıtımını çağrı merkezleri üzerinden yapmaktadırlar. Telefon bankacılığı aracılığıyla müşteriyle irtibat kuran bankalar görüşmelerin kaydedildiği bilgisi vermekte ve müşteri temsilcisi ile yapılan işlemlerde sözlü onay almaktadır. Son yıllarda çağrı mekezleri bankalar için sadece pazarlama kanalı olmaktan çıkarak kredi, kredi kartı tahsilat kanalı haline de gelmiştir. Bankalar özellikle gecikmiş alacaklarının ödemelerini müşterilerine hatırlatmak, yeni bir ödeme planı sunmak amacı ile de kullanmakadırlar.

Çağrı merkezlerinin sağladığı en büyük yararlardan biri de maliyetlerdeki tasarruftur. Bir işlemin banka şubesinden yapılmasının maliyeti, 1.07 usd iken, çağrı merkezlerinden gerçekleştirilmesinin maliyeti 0.54 usd dır. Her bir işlem için %50 eksi maliyet farkı milyonlarca günlük işlem yapan bankalar için önemli bir verimlilik kaynağıdır (Parasız, 2014).

Tablo 2.4 Çağrı Merkezleri İstatistikleri

Dönem	Sesli yanıt sistemi (IVR)'nde karşılanan çağrı sayısı	Müşteri temsilcisine gelen çağrı sayısı	Toplam gelen çağrı sayısı	Müşteri temsilcisinde kaçan çağrı sayısı	Karşılama Oranı (%)	Aktif Müşteri Sayısı (3 ayda en az bir kez arayan farklı müşteri sayısı)
Mart 2018	80.678.475	46.050.722	126.729.197	3.182.749	93%	25.302.225
Haziran 2018	78.780.637	45.833.248	124.613.885	3.790.930	92%	24.701.058
Eylül 2018	75.469.431	46.450.746	121.920.177	5.453.959	88%	24.156.831
Aralık 2018	78.714.224	44.409.177	123.123.401	2.496.980	94%	23.208.564
Mart 2019	77.176.162	45.021.539	122.197.701	3.043.001	93%	26.441.976

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, www.tbb.org.tr

İstatistiki veriler Mart 2016 dönemi itibariyle gelen çağrılarının yüzde 63'ü otomatik sesli yanıt sisteminde karşılanan çağrılardan, yüzde 37'i ise müşteri temsilcisine gelen çağrılardan oluşmakta olup dönem bazlı aktif kullanan müşteri sayısı 26,441 milyondur. Bu sayı ülkemiz 2018 TÜİK verilerine göre 15 yaş üzeri nüfus sayısı 62, 819 milyon olduğu düşünüldüğünde telefon banakacılığının hatırı sayıyılır bir müşteri kitlesi tarafından kullanıldığını göstermektedir. (<http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>)

Tablo 2.5 Toplam Dış Arama Çağrı Sayısı

Dönem	Toplam dış arama çağrı sayısı				
	Satış Aramaları	Tahsilat çağrıları	ATM-POS İzleme Amaçlı Çağrılar	Diğer Operasyonel Aramalar	Toplam
Mart 2018	20.830.825	1.928.459	32.048	3.474.283	26.265.615
Haziran 2018	20.867.323	1.796.961	23.193	3.055.481	25.742.958
Eylül 2018	19.672.263	2.396.276	17.369	3.608.831	25.694.739
Aralık 2018	22.197.963	2.636.929	13.392	4.096.544	28.944.828
Mart 2019	19.373.546	2.853.099	9.433	3.976.511	26.212.589

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, www.tbb.org.tr

Bankaların satış, tahsilat veya diğer amaçlarla yaptığı dış arama sayıları oldukça yüksektir. İstatistiki veriler bir dönem süresince (üç ay) bankalar 26milyon müşteriye telefon bankacılığı sayesinde ulaşabildiğini göstermektedir.

2.3.3 Kiosk Bankacılığı

Kiosklar, internet bankacılığı hizmetini veren bankaların yeni yüzü olmuştur. İnternet bankacılığı hizmetinin sunulduğu arayüzün aynısı Kiosk cihazlarında da mevcuttur. Müşteri yabancılik çekmeden kolayca bu cihazlar ile nakit çekme ve yatırma gibi işlemler haricindeki işlemleri kolaylıkla yerine getirebilmektedir. Kiosklar konumlandırıldıkları yerler de nakit işlem yapılamayan şube görevi üstlenmektedirler. Maliyeti düşük, teknolojisi üstün bir cihaz olan kiosklar hızla yayılmaktadır. İlk olarak 1999 yılında İş Bankası tarafından sunulan Kiosklar, bankalar açısından baktığımızda maliyet bakımından çok avantajlıdır. Bir banka şubesine veya şube dışında herhangi bir yere yerleştirilebilecek bir Kiosk cihazının maliyeti ortalama bir ATM maliyetinin üçte biri kadardır. Daha çok para çekme makineleri haline dönüşen ATM'ler önündeki kuyruklar kiosklar sayesinde azaltılabilmekte, hem şube personelinin hem de banka müşterisinin zaman kaybetmesi önlenmektedir.

Günümüzde Kiosklar tüm alternatif kanalların internet bankacılığı, telefon bankacılığı, ATM birleştirilerek teknolojik bir şube haline getirilmiş örnekleri bulunmaktadır. Diğer bir deyişle insansız banka şubeleri gibi hizmet vermektedirler. Bu modelde, ATM den nakit ihtiyaçları karşılanmakta, müşterileri yönlendirmek ve soruları yanıtlamak amaçlı görüntülü banka personeli desteği verilmektedir.

2.3.4 Mobil Bankacılık

Akıllı telefonların yarattığı devrimle birlikte, insanlar birer mobil kullanıcıya dönüştüğü bu çağda, bankalar söz konusu değişimi yakalayarak telefon üzerinden bankacılık hizmetleri sunmaya son bir kaç yıl içinde başladılar. Bireylerin bu kadar kısa sürede uyum sağladığı mobil yaşama yönelik kurumların da çözümleri hızla artmaktadır.

Türkiye'nin ilk mobil bankacılık uygulamasını İş Bankası devreye sokmuştur. İŞCEP 2007'de Java bazlı telefonlar üzerinden hizmet vermeye başlamıştır. Akıllı telefonların yaygınlaşması ile mobil bankacılık ve bu bankacılığın uygulamaları sınır tanımaz durumdadır. Şubelerden ya da internet üzerinden yapılan para transferleri, kredi kartı borcu ödeme gibi işlemlerin yanı sıra QR kodla para çekme, faturaların barkodunu tanıtarak işlem yapılması ve saniyeler içerisinde ödeme yapma, zenginleştirilmiş gerçeklik gibi başka hiçbir platformda mevcut olmayan yenilikçi özellikleri mobil üzerinden sunulur hale gelmiştir. Başlangıçta lüks olarak görülen mobil bankacılık uygulamaları artık temel ihtiyaç haline gelmiş durumda, bu kanal bankalara maliyetlerden tasarruf etme ve müşteri memnuniyeti sağlamayı da imkan kılmaktadır.

Özellikle yeni nesil için mobil uygulamaların bankacılıkla nerdeyse tek iletişim kanalı olduğunu gözlemlenebilir duruma gelmiştir. Bankalar tarafında ise mobilin sağlamış olduğu kolaylıklar sayesinde bankacılık işlemleri ve kısa ve çok daha hızlı bir hal aldı. Ayrıca işgücü maliyetleri açısından değerlendirildiğinde de mobil bankacılık bankalar cephesinden daha tercih edilebilir konumdadır. Cep bankacılığında ihtiyaç duyulan tek şey internet bağlantılı olan bir cep telefonudur. İşlemler ister wireless(kablosuz) ve ya GSM operatörünün sabit internet paketi üzerinden kolaylıkla gerçekleştirilebilir.

Mobil bankacılık, bir bakıma bankalar ile GSM operatörlerinin beraber çalışıp sunduğu servislerden bir tanesidir. Bankalar cep telefonlarına özel yazılımlar üreterek, bu yazılımlar aracılığıyla bankacılık işlemlerinin kolaylıkla cep telefonları üzerinden yapılmasını amaçlamışlardır. Böylece, kullanıcılar banka hesaplarına yanlarında taşıdıkları cep telefonları üzerinden kolaylıkla erişebilir hale gelmişlerdir. Özetle mobil bankacılık, günlük hayatımızda bankacılık işlemlerini cebimize kadar sokmuş ve parasal işlemleri halledebilmemiz için insanların hizmetine sunulmuş bir uygulamadır.

Mobil bankacılık yapmak üzere sistemde kayıtlı olan ve en az bir kez giriş işlemi yapmış sadece mobil bankacılık kullanan müşteri sayısı Mart 2019 itibarıyla, yaklaşık 34 milyondur. Sadece mobil bankacılık kullanan kullanıcı sayısı 10

milyondan fazla artmıştır. Ülkemizde en hızlı artan alternatif kanal olduğu verilerden gözükmektedir. İnternet bankacılığı ve mobil bankacılığın her ikisini de kullanan banka müşterileri yaklaşık 42 milyondur. Bir yıllık kullanıcı artış oranı %30'dur. Sadece mobil bankacılık kullanan kullanıcılarda bir yıllık artış oranı ise %42'dir. Söz konusu istatistikler kullanıcıların tercihlerini internet bankacılığı ile kıyaslandığında mobil bankacılıktan yana yaptıklarını göstermektedir.

Tablo 2.6 Mobil Bankacılık İstatistikleri

Dönem	Sadece Mobil Bankacılık Kullanan	Hem İnternet Hem Mobil Bankacılık Kullanan	Toplam Mobil Bankacılık Kullanıcı Sayısı
Mart 2018	23.847.711	8.199.648	32.047.359
Haziran 2018	26.684.642	7.643.776	34.328.418
Eylül 2018	28.976.243	7.808.325	36.784.568
Aralık 2018	31.637.881	7.914.191	39.552.072
Mart 2019	33.880.632	7.946.258	41.826.890

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, <http://www.tbb.org.tr>, Erişim Tarihi: 06 Mayıs 2019

Tablo 2.7 Kullanıcı Yaş Gruplamalı Mobil Bankacılık İstatistikleri

Dönem	0-17 Yaş Grubu	18-25 Yaş Grubu	26-35 Yaş Grubu	36-55 Yaş Grubu	56-65 Yaş Grubu	66+ Yaş Grubu	Toplam Bireysel Mobil Bankacılık Kullanıcı Sayısı
Mart 2018	138.720	7.637.633	10.773.814	10.921.897	1.321.463	338.312	31.131.839
Haziran 2018	142.514	7.994.098	11.368.257	11.957.189	1.483.085	388.695	33.333.839
Eylül 2018	185.439	8.630.388	11.979.466	12.826.120	1.642.519	440.956	35.704.889
Aralık 2018	192.696	9.271.399	12.583.206	13.946.194	1.876.526	515.334	38.385.354
Mart 2019	185.976	9.391.413	13.163.678	15.046.618	2.108.942	635.204	40.531.830

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, <http://www.tbb.org.tr>, Erişim Tarihi: 06 Mayıs 2019

İstatistiki verilerden, bireysel kullanıcıların yaş aralığına bakıldığında genel kanının aksine 36-55 yaş aralığında kullanıcıların da mobil bankacılığı tercih ettiği gözükmektedir.

2.3.5 İnternet Bankacılığı

İnternet bankacılığı, ATM ya da banka şubelerden yapılan tüm veya belirli işlemlerin, bankanın internet sitesi üzerinden yapılabilmesi işlemidir. Bu uygulama, yaklaşık 15 senedir ülkemizde aktif olarak kullanılmaktadır.

Bankalar, artan rekabet ortamı, gelişen bilgi ve iletişim teknolojisinin de yardımıyla müşterilerinin işlemlerini bankaya gelmeden yapabilmesini sağlamak amacıyla online bankacılığı hizmetlerine ağırlık vermişlerdir (Güney,2012).

1990’lardan itibaren internetteki gelişmeler kamuoyu ve bankaların dikkatini çekmiş elektronik ticaretin gelişmesiyle birlikte elektronik ödeme ve bankacılık işlemleri de hız kazanmıştır. Bir bakıma bankalarda gelişen teknolojiye ayak uydurmak ve çağın getirdiklerine uyum sağlamak amacıyla bu yeni ödeme sistemini geliştirme çabaları içinde bulunmuşlardır. İnternet bankacılığının getireceği işlem ve ödeme kolaylıkları ve tasarruflar bankaları cezbetmiş ve bankaların internet bankacılığına ağırlık vermelerine neden olmuştur. Neredeyse tüm ihtiyaçların, sanal ortamdan karşılandığı iletişim çağında, fatura ödemek, yatırım işlemleri, mevduat takibi gibi birçok işlemin de internet ortamında gerçekleştirilmesi, içinde bulunduğumuz dönemde oldukça doğaldır. Geçmiş yıllarda, paranın banka şubelerindeki kasalarda saklanması, ardından yaşanan hesap cüzdanı tabanlı birikim hesapları ve en nihayetinde şu anda yoğunlukla kullanılmakta olan internet bankacılığı uygulamaları, yıllar geçtikçe bankaların müşterilerine önemli derecede kolaylıklar sağlamaktadır (Parasız, 2014).

İnternet bankacılığı sayesinde, banka müşterileri tüm ödemelerini internet ortamından tamamlayabilirler. GSM operatörlerine yapılacak ödemeler, su faturaları, elektrik faturaları, doğalgaz faturaları, trafik cezaları, şans oyunları ödemeleri gibi çeşitli ödemeler, internet bankacılığı ile çok kısa süreler içerisinde, tabiri caizse tek tık ile halledilebilmektedir. Bunların yanında altın hesabı, dolar ve euro hesapları açıp kapatma, yine bu hesaplarla ilişkili olarak altın, dolar, euro, sterlin gibi döviz alım ve satım işlemleri de, kolaylıkla internet bankacılık aracılığıyla yapılabilmektedir. Çeşitli hesaplara EFT ve havale yapmak, gibi mali işlemler de

yine internet bankacılığı aracılığıyla, hızlı ve güvenli bir şekilde gerçekleştirilmekte ve işlemlerin takibi de müşteriler tarafından yapılabilmektedir.

Bankadan bankaya değişen çeşitli internet şubesi uygulamalarından biri de, grafikler ve görsel öğeler yardımı ile, müşterilerin hesap takip işlemlerine ve anlık durumunun, açık ve net bir şekilde izlenmesine olanak sağlamasıdır. Müşteriler isterse 2 yıl önceki mevduat hesaplarını inceleyebilmekte, para akışını görebilmekte ve nakit durumunu takip edebilmektedir.

İnternet bankacılığının en önemli özelliği şubelere göre daha fazla sayıda müşteriye hizmet imkânı sağlıyor olmasıdır. Evinde bilgisayarı ve internet bağlantısına sahip olan her müşteri günün her saatinde banka ile iletişim kurabilmekte ve bu sayede banka milyonlarca müşteriye hizmet sağlayabilmektedir.

Mart 2019 verilerine göre son bir yıl içinde işlem yapan müşteri sayısı yaklaşık 66 milyon, aktif müşteri sayısı ise 12,4 milyondur. Aktif kullanıcı sayısında haziaran 2018 döneminden başlayan düşüş trendi Mart 2019 itibari ile de devam etmektedir. Yukarıda belirtildiği üzere bireysel kullanıcıların tercihi mobil bankacıktan yana olmaktadır.

Tablo 2.8 İnternet Bankacılığı İstatistikleri

Dönem	Sistemde kayıtlı, en az bir kez login olmuş müşteri sayısı	Sistemde kayıtlı, son 1 yıl içinde en az bir kez login olmuş müşteri sayısı	Aktif müşteri sayısı
Mart 2018	59.249.598	23.608.368	13.526.564
Haziran 2018	61.274.312	23.489.743	12.702.089
Eylül 2018	62.935.124	23.673.282	12.604.175
Aralık 2018	64.748.215	23.946.574	12.544.102
Mart 2019	66.065.269	23.448.265	12.416.096

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, <http://www.tbb.org.tr>, Erişim Tarihi: 06 Mayıs 2019

Tablo 2.9 Kullanıcı Yaş Gruplamalı İnternet Bankacılığı İstatistikleri

Dönem	Hem İnternet Hem Mobil Bankacılık ve Sadece İnternet Bankacılığı Kullanan Toplam İnternet Kullanan Müşteri Sayısı						
	0-17 Yaş Grubu	18-25 Yaş Grubu	26-35 Yaş Grubu	36-55 Yaş Grubu	56-65 Yaş Grubu	66+ Yaş Grubu	Toplam
Mart 2018	57.795	1.843.255	3.650.066	5.422.252	948.014	310.730	12.232.113
Haziran 2018	50.701	1.642.520	3.352.305	5.134.416	920.076	319.096	11.419.113
Eylül 2018	59.539	1.659.684	3.251.254	5.109.533	935.668	318.620	11.334.298
Aralık 2018	67.118	1.662.215	3.135.341	5.081.713	967.071	344.634	11.258.092
Mart 2019	52.687	1.523.022	3.054.600	5.101.770	1.017.619	369.148	11.118.844

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, <http://www.tbb.org.tr>, Erişim Tarihi: 06 Mayıs 2019

İstatistiki verilerden, bireysel kullanıcıların yaş aralığına bakıldığında toplam kullanıcılar için yaş gurubu 36-55 olanların %46'sını oluşturduğu görülmektedir.

Günümüzde finans sektörünü etkileyen en önemli unsurlar küreselleşme akımı ve teknolojiye yaşanan sürekli gelişmelerdir. Bu unsurlar finans sektöründe hiç beklenmeyen bir değişimin yaşanmasına yol açmıştır. Piyasaların serbestleşmesi dünyayı tek bir küresel piyasa olgusuna doğru itmektedir. Küreselleşme ile beraber finansal kurumlarda da rekabet artışı nedeniyle kâr oranlarında belirgin azalmalar ortaya çıkmasına neden olmuştur. İletişim alanında yaşanan gelişmelerle, bankalar ve kurumsal yatırımcılar, dünyanın bütün piyasalarında gerçek zamanlı alım-satım ve yatırım yapabilme olanağını sağlamışlardır. Diğer bir deyişle internet bağlantısı olan

ve cep telefonu olan herkes kıymetli bir değerini diğer biri ile değişebilir takas edebilir hale gelmiştir. 2000 -2010 yıllarında dünyada internet kullanıcı sayısı 350 milyon dan 2 milyarı geçen bir sayıya yine aynı dönemde 750 milyon olan cep telefonu abone sayısı 5 milyarı geçen bir sayıya ulaştı. Cep telefonu abone sayısı 2015 yılında ise 6 milyarı aşan bir sayıya ulaşmıştır(Schmidt& Cohen , 2013).

2.4 FİNANSAL TEKNOLOJİNİN GELİŞİMİ

İnternet, ilk olarak, verilerin bir bilgisayardan diğerine aktarılmasını sağlamak amacıyla odaklı askeri bir proje sonucunda 1969 yılında bulundu. ABD savunma bakanlığı tarafından kullanılmaya başlandı. 1980’li yıllarda hala bugün bile kullanılan **TCP/IP** protokolü geliştirildi. Böylece bilgisayarlar birbirine daha etkili bir şekilde bağlanabildi. Bilgisayar Mühendisi olan Tim Berners-Lee “World Wide Web”i 1989 yılında icat etti ve günümüzde kullandığımız internet ortaya çıktı.1995 yılında ise dünyada yaygın olarak kullanılmaya başlandı (<https://www.webtekno.com/internet-nasil-icat-edildi-h23080.html>).

1999 - 2000 li yıllarda Amerika Birleşik Devletlerinde bilgi işlem araştırma ve geliştirme merkezi olarak faaliyet gösteren şirketlerin yer aldığı silikon vadisi altın çağını yaşadı. Bu yıllarda halka açılan internet ve teknoloji şirket sayısı bir önceki yıldan 6 kat artarak 443 adet oldu. Çoğunlukla teknoloji şirketi hisselerinin işlem gördüğü Nasdaq borsa endeksi 1999 yılında %90, 2000 yılında ise %57 oranında arttı. FED tarafından desteklenen bu akım her ne kadar 2001 yılında sermaye piyasaları açısından nokta.com (dot.com) krizi ile sonuçlansa da bu süreçte ciddi miktarda yatırımların teknoloji şirketlerine yapılması iletişim ve internet teknolojisinin gelişmesine önemli katkı sağladı (Özel, 2008).

2000’li yıllarda gelişen dijital teknoloji, verinin güvenli ve hızlı bir şekilde iletimini sağlayarak, yapay zekâ, otonom robotlar, büyük veri ve ileri analitik, bulut bilişim, artırılmış ve sanal gerçeklik, nesnelerin interneti gibi yeni teknolojik gelişmelere zemin oluşturmuştur.

2.4.1 Blokchain Teknolojisi

İşlemi gerçekleştiren tarafların izni olmaksızın değiştirilmesini önleyen ve işlemlerin kaydını kamuya açık bir şekilde tutan genel bir hesap ve şifreleme sistemidir. Teknolojisinin temelinde zincirleme reaksiyona bağlı bir çalışma prensibi bulunmaktadır. Blockchainde bir işlem gönderildikten sonra mühürlenir ve değiştirilemez. Veri birden fazla kopyalanarak farklı konumlardaki ağda bulunan cihazlarda saklanır. Blokchain teknolojisi ile bir ağ oluşturulabilmesi için ``node `` (düğüm) adı verilen makinelere ihtiyaç bulunmaktadır. Düğüm olarak ifade edilen makinelerden, internete bağlı ve IP adresi (Internet Protocol Address) olan bilgisayar, cep telefonu, yazıcı vs gibi her türlü elektronik cihaz kastedilmektedir. Her bir blok, işleme ait zaman bilgisi, işlemi yapan hesabın kimliği, işlemin tarihçesi, imza ve kripto tabanlı bir algoritma bilgilerini içerir (Atabaş, 2018).

Blockchain teknolojisinde kullanılan teknolojik metodların hiç biri yeni olmamakla birlikte birden fazla teknolojilerin birlikte kullanılmasından oluşturulmuş karma bir teknolojidir. Oluşturulan yeni teknoloji, blockchain teknolojisi olarak ilk defa 2008 yılında adlandırılmıştır. Blokchain teknolojisinde kayıtlar geleneksel kayıt sistemindeki gibi tek merkezde kaydedilmeyerek farklı konumlarda, ağda bulunan cihazlara kaydedilerek depolanmaktadır. Verilerin, işlemlerin depolanmasında ‘eşler arası ağ’ (P2P) olarak tanımlanan teknoloji kullanılmaktadır. Bu teknolojiyi, ağda yer alan bir kullanıcıya ait bilgisayarın, işlem gücü, depolama gibi bilgisayar kaynaklarının bir kısmını, merkezi bir koordinasyona gerek olmaksızın ağdaki diğer kullanıcıların kullanımına sunmak olarak tanımlayabiliriz. Blokchain teknolojisi, P2P teknolojisini kullanarak verilerin birden fazla kopyalanması, dağınık bir şekilde kaydedilmesi ve depolanması imkanı sunmaktadır. Bu sayede tek merkezde kayıtlı olmayan veri siber saldırılara karşı daha korunaklı hale gelmektedir. Blockchain teknolojisinde kullanılan bir diğer ana teknoloji ise Kriptografi teknolojisi. Kriptografi teknolojisi ile bir metin, matematiksel algoritmalar ile şifrlenerek anlamsız hale getirilir ve sadece mesajın alıcısı tarafından çözülebilmesi imkânı tanınır. Kriptografi, blockchain teknolojisinde işlem yapanların kimliklerini, işlemin kendisini ve verileri güvenli bir şekilde muhafaza etmek için kullanılmaktadır.

Blokchain teknolojisinde verilerin değiştirilmesini önlemek için ise dijital imza teknolojisi kullanılmaktadır. Blockchain teknolojinin özellikleri güvenlik, âdemi merkeziyetçilik, gizlilik ve şeffaflık olarak belirtilmektedir(Atabaş, 2018).

Blokchain teknoloji sayesinde dijital her değer, kullanıcılar arasında takas edilebilir ve yapılan takasın elektronik kaydı herkes tarafından erişilebilir şekilde tutulur. Bu şekli ile dijital değer takasının kanıtı işlevini görür. Güvenli bir dijital değer takas sistemi olarak görülmektedir. Bu bağlamda, bankaların aracılık fonksiyonlarını tehdit eder niteliktedir (Skinner, 2015).

Blokchain teknolojisinin kullanım alanı son derece yaygındır, bankacılık ve finansa; ödeme sistemleri ve kripto para birimlerinin oluşturulmasında, alışveriş siteleri, e- ticaret siteleri, veri tabanı sistemleri, depolama sistemleri, haberleşme sistemleri, oylama sistemleri, tahmin programları gibi bir çok alanda blockcahin teknoloji kullanılarak uygulamalar geliştirilebilmektedir (Atabaş, 2018).

Blockchain teknolojisinin, elektronik sistemler üzerinden dünyadaki herhangi iki kişi arasında, kişiden kişiye, noktadan noktaya (P2P) değer transferi yapmasına imkan vermesi kripto para birimlerinin doğmasına olanak sağlamıştır.

2.4.2 Kripto Paralar

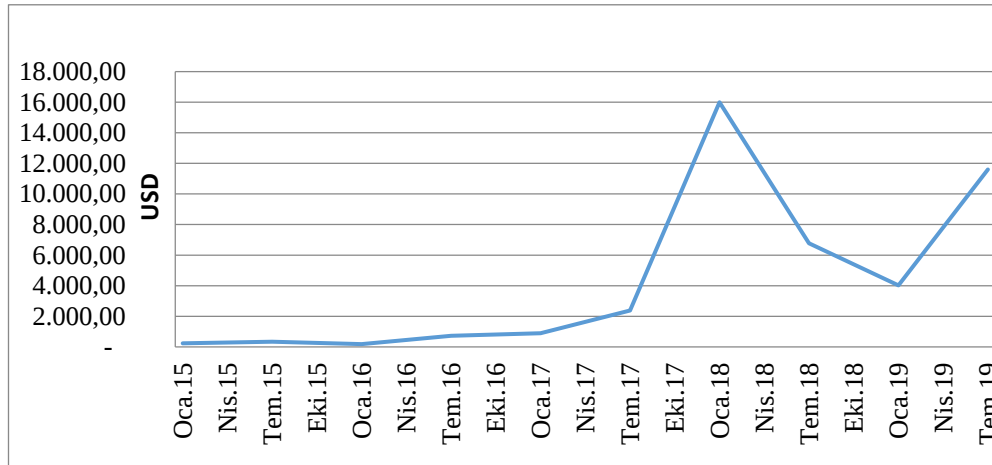
Blokchain teknolojisini kullanarak oluşturulmuş dijital varlık ya da dijital para birimi olarak tanımlamak mümkündür, 2018 yılı itibari ile 1500 adetten fazla kripto para birimi bulunmakla birlikte çalışmada en çok bilinirliği olan iki kripto para birimi hakkında bilgi verilmiştir (Atabaş, 2018).

Bitcoin (BTC) : Bitcoin para birimi ilk kez 2008 yılında Satoshi Nakamoto'nun internet çağı için noktadan noktaya değer takası hakkında bir tanıtım metni yayınlaması ile duyulmuştur. 2009 yılında uygulamaya geçirilen Bitcoin, dünyanın ilk gerçek anlamda merkezi olmayan online/dijital para birimi olarak tanımlanmaktadır. Bitcoinler, para birimini oluşturan ve piyasaya arz eden merkez bankaları yerine, bilgisayar ve akıllı telefonlar sayesinde şifreleme algoritmaları sayesinde oluşturulmaktadır. Bir bitcoin ağdügümleri tarafından, belirli bir

matematik problemine çözüm bulunduğunda üretilirler. Bu matematik problemini çözmeye çalışanlara madenci adı verilir ve problemi her çözdüklerinde yeni bir bitcoin yaratırlar. Her bitcoin yaratıldığında matematik problemini çözen kişi yada şirket 25 bitcoin ile ödüllendirilir (Skinner, 2015). 2016 yılında ödüllendirme tutarı 12,5 bitcoine düşürülmüştür (Üzer,2017).

Bitcoin para birimi olarak fiyatlamasını veya arzını yöneten merkezi bir yapının olmaması, para arzının ağda yer alan kullanıcılar tarafından yapılması herhangi bir hükümet veya devlet tarafından yönetilmediği savı sebebi ile sistem karşıtı devrimci bir para birimi olarak lanse edilmektedir. (<http://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/kripto-para-borsalari/9703>) Ayrıca kurucusu tarafından açıklanan protokelde en fazla 21 milyon bitcoin üretilebilme sınırı (para arz sınırı) getirilmiş olması yatırımcıların değer kazanma, değer ifade etme algısına yardım etmektedir. Bir bitcoinin piyasada değerinin nasıl oluştuğu sorusuna yanıt ise yatırımcı talebi ve güven olarak verilmektedir (Üzer, 2017).

Grafik 2.2 Bitcoin /USD Değer Değişim Grafiği

Kaynak:<https://tr.tradingview.com/symbols/BTCUSD/>,:Temmuz 2019

Yukarıdaki grafikte görülen fiyat değişkenliği Bitcoin piyasasının spekülasyon yatırımcıların ilgi odağı olduğunu düşündürmektedir.

2010 yılında Tokyo’da kurulan ve Bitcoin işlemlerine aracılık eden Mt.Gox borsası 2014 yılında işlemleri ve takası durdurarak web sitesini kapatması bir çok yatırımcının kayıp yaşamasına sebebiyet verdi. 2014 yılında 850 milyon dolara denk

gelen 850bin bitcoin nedeni bilinmeyen bir şekilde ortadan yok oldu (Skinner,2015). Yaşanan bu tecrübeye rağmen Bitcoin tekrardan popülerliğini kazanarak kripto paralara yatırım yapan yatırımcılar arasında hala en çok talep gören para birimi olmaya devam etmektedir.

Ripple (XRP): XRP, blockchain teknolojisini kullanan ve merkezi bir yapıda olmayan kripto para birimidir (Atabaş,2018) . Ripple da madenciler yoktur. İşlemleri kabul eden ve oy birliği ile onaylayan dağıtık düğüm işlemcileri vardır (Üzer,2017). Başlangıçta XRP arzı 100 milyar adet olarak yapılmıştır. Ancak firma olarak ‘Ripple’ 61 milyar XRP yi elinde bulundurmakla birlikte yatırımcı güvenini kazanmak adına ayda 1 milyar XRP olmak üzere toplamda 55 milyar XRP yi akıllı kontratlarla ihraç etme kararı almıştır.(www.coinkolik.com/ripple-xrp-nedir/Ömer Ergin/Ekim 2018). Temmuz 2019 tarihi itibari ile 1 XRP yaklaşık 0.40 Usd. dir (<https://tr.tradingview.com/symbols/XRPUSD>).

Ripple firmasının sağladığı elektronik para transfer platformlarını zaman zaman para birimi ile karıştırılmaktadır. Bu platformlar, bankalar ve finansal kuruluşlar tarafından da kullanılan elektronik ödeme sistemleridir. Bu uygulamada XRP bir arbitraj para birimi olarak kullanılmaktadır. Şöyle ki; TRL /Baht (Tayland Bahtı) transferi yapılmak istendiğini örneklersek, TRL önce XRP çevrilmekte ödeme, Tayland’daki alıcıya XRP olarak gönderilmekte, Tayland’daki alıcı gelen XRP’yi nakit olarak yerel ülke para birimi Baht olarak alabilmektedir. Bankaların müşterilerine XRP hesapları açması bu anlamda Ripple elektronik ödeme platformlarını SWIFT /Western Union gibi ödeme sistemlerine alternatif bir ödeme sistemi haline dönüştürmektedir (<https://www.coinkolik.com/ripple-xrp-nedir>).

Kripto para birimleri borsalarda işlem görmektedir, bu kapsamda işlem yapan yüzlerce kripto para borsası bulunmaktadır, bu borsaların işlevi kripto para birim yatırımcılarının dijital bir platform üzerinden karşı karşıya getirerek aracısız alım satım yapabilme imkanı sunmasıdır. Bu işlemlerde dijital platformu işleten kurum (borsa) tarafından hem alıcıdan hem satıcıdan komisyon alınmaktadır (<http://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/kripto-para-borsalari/9703>). Başlıca önemli

kripto para borsaları arasında Binance, Coinbasepro, Huobi Global, Bitfinex, Kraken sayabiliriz (<https://www.coingecko.com/tr/borsalar>).

ABD hükümetleri, kripto para birimlerini mevcut finansal sisteme ve özellikle doların rezerv para olma rolüne tehdit olarak görmeleri sebebi ile zaman zaman yetkililer tarafından, kripto para birimleri aleyhinde açıklamalar yapılmaktadır. Ancak, sinyaller gelecekte kripto paraların ülkeler arası finansal rekabetinin bir parçası olacağını göstermektedir. Kripto para üreticilerinin ve destekleyicilerinin çözüm bulması gereken önemli konuların başında, suç finansmanlarına aracılık ettiği yönündeki algının ortadan kalkmasını sağlayacak önlemler ile hükümetlerin direnci olarak özetlenebilir. Hükümetler ise digital para birimi sistemlerini ve kullanıcılarını denetleme ve vergi almanın bir yolunu bulmalıdırlar. Bu gerekliliğe yasal düzenleyiciler olarak New York Mali Hizmetler Dairesinin yaptığı lisanslama (Bitlisence) çalışması örnek gösterebilir (Skinner, 2015).

2.4.3 FinTech Kuruluşları

Dijital teknolojiyi kullanarak finansal ürünler geliştiren, finansal işlemleri otomatize ederek, firmaların, finansal kuruluşların iş yapış şekillerini iyileştiren, hızlandıran finansal teknoloji şirketleri olarak tanımlanabilir. Geliştirdikleri yazılımlarla geleneksel bankacılığa alternatif olmaktadır. Kredi işlemlerini hızlı , verimli ve aracısız bir şekilde gerçekleştiren ve büyük veri sayesinde de kredilerini garanti altına alan metodlar geliştirmektedirler. Ödemeleri, para transferlerini, dijital değer transferlerini dijital platform üzerinden hızlı ve güvenli bir şekilde aracısız gerçekleştirebilmektedirler. Bu yazılımlar bilgisayarlarda ve artan bir oranda da akıllı telefonlarda kullanılabilir. Fintech firmaları kendilerini ‘dar ölçekli’ finans olarak tanımlamakta, amaçları ise odaklandıkları finansal sistemden /ürününden banka aracılığını çıkartmak ve yerine ‘işlemci’ koyarak aracısız işlem yapılmasına olanak sağlamaktır (Skinner, 2015).

Yirmibirinci yüzyılda hayatımıza giren fintechler, önceleri finansal kuruluşların arka ofislerine çözüm üretirken günümüzde tüketici bazlı ürünlere odaklanarak bu kapsamda birçok farklı kuruluşlara da çözümler üretmektedir;

eğitim, sivil toplum kuruluşları, yatırım kuruluşları gibi. Kripto paraların geliştirilmesi ve kullanılması yine Fintech firmaları tarafından gerçekleştirilmiştir. Fintech firmaların aktif olarak yoğunlaştığı alanlar; ödeme ve mutabakat sistemleri, kripto paralar, blockchain teknolojisi, akıllı kontratlar, açık bankacılık, sigorta işlemlerini otomatize eden yazılımlar, regülasyonlara uyum için gerekli yazılımlar, robot danışmanlar, geleneksel bankalardan hizmet alamayan müşterilere çözümler sunan finansal kuruluşlar, sibergüvenlik yazılımları olarak belirtebiliriz (<https://www.investopedia.com/terms/f/fintech.asp>).

Fintech şirketleri, *'sarmalayıcılar, yerini alıcılar ve reformcular'* olarak sınıflandırmak mümkündür. Sarmalayıcılar bankacılık sisteminde mevcut sorunları çözerek, eski sistemi sararlar. Yerini alıcılar; işlemciyi güvenilir aracı olarak kullanarak yazılım sayesinde bankaların ana fonksiyonlarına alternatif hizmet sunarlar. Reformcular ise yeni teknolojileri kullanarak finansal hizmetleri dönüştürürler. Özetle, son bir kaç yılda bankacılık sektöründe bankaların dışında finansal teknoloji şirketlerinin de bankalara rakip bir oyuncu olarak sektörde yer aldığı gözlemlenmektedir (Skinner, 2015). Bankalar ise, kendi servisi ile yıkıcı rekabet içinde olacağını düşündüğü fintech firmalarına yatırım yapmaktadırlar. (<https://www.investopedia.com/terms/f/fintech.asp>). Amerika'da Fintech firmalarına en çok yatırım yapan bankalar arasında; Goldman Sachs, Citigroup ve JP Morgan Chase & Co var. Üç bankada; Amerika'nın lider bankaları arasında. Amerikan bankalarının odaklandıkları fintech ürün alanları başında, ödeme ve mutabakat işlemleri, sermaye piyasaları, veri analizleri, muhasebe ve vergi, gayrimenkul gelmektedir. (<https://interactives.cbinsights.com/us-banks-fintech-investments-> CB Insight Newsletter, 29.08.2019).

Fintech'lerin en önemli sorunu yetersiz sermayeleri olduğunu söylemek yanlış olmaz. Sermaye eksikliğini, melek yatırımcı, ilgili sektör yatırımcısı veya yeni metod fonlamalar (ICO, Initial Coin Offering) ile gidermektedirler. Fintech firmaları, 'start-up' (girişim firmaları) lar arasında yatırımcıların en çok dikkatini çeken firmalar, 2016 yılında dünyada 17,4 milyar usd değerinde fintech start-up firmalarına yatırım yapıldı. Yine 2016 yılında, global olarak 'unicorn' (bilançosu 1

milyar usd. ve üzeri firmalar) olarak sınıflandırılan 26 adet fintech firmalarının toplam değeri 83,8 milyar dolar olarak, 2018 sonunda 39 unicorn fintech firmasının piyasa değeri ise 147.37 milyar usd. olarak CB Insight tarafından (girişim yatırımları analiz platformu) raporlanmaktadır . Kuzey Amerika en çok fintech strat-up'a ev sahipliği yapan ülke, Asya ise ikinci sırada Amerika'yı takip etmekte. (<https://www.investopedia.com/terms/f/fintech.asp>).

Finansal kuruluşlar özellikle bankalar, en çok regülasyona tabi tutulmuş kuruluşlar olmakla birlikte fintech firmaları aynı regülasyonları göz ardı ederek bankalarla aynı servisleri verebilmekteler. Bu durum rekabette bankalar aleyhine bir durum oluşturmakta bu sebeple aynı finansal servis verirlerken her iki kurumun da aynı regülasyonlara tabi olması, regülasyonların fintech firmalarını da kapsayacak şekilde düzenlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Ülkemiz' de 2015 yılında yürürlüğe giren 6493 sayılı "Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun"a göre bu işlemlere aracılık eden Fintech kuruluşlarının BDDK'dan lisans almaları gerekmektedir. Bu anlamda bankalarla fintech kuruluşlarının regülasyonların aynılaştırılmasına iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bu düzenleme ile bazı global ödeme sistemleri oyuncuları, kanun gerekliliklerini yerine getirememeleri sebebi ile Türkiye operasyonlarından çıkmak durumunda kalmışlardır.

2.4.4 Peer To Peer(P2P) Kredi uygulamaları

Açık dijital platformlar peer to peer (P2P) denen ve fon ihtiyaç fazlası ile fon ihtiyacı olanı aracısız şekilde buluşturan on-line/ platform fintech firmaları olarak tanımlamak mümkündür. P2P kredi şirketleri, kredi talep eden birey veya şirketin elektronik olarak kredi skorlamasını yaparak kreditor adayının , teklif vereceği krediye ilişkin bir kredi risk algısı oluşmasına ve buna bağlı bir fiyat teklif etmesine olanak vermektedir. Sonuç olarak kredi borçlusu ile kreditor on-line eşleştirilmektedir. Kredi alan/kredi veren dünyanın herhangi bir ülkesinde yerleşik olabilir. İlgili firmalar kredi üzerinden komisyon almaktadır. Mevcut uygulamalarda bankacılık sektöründen kredi alamayan kredi borçluları ile yine mevduat getirisinden

daha fazla getiri beklentisi olan yatırımcıların bu platformlarda bulunduğu söylenebilir (Thakor, Simon, 2019) .

P2P kredilendirme modelinin islami finansa uyarlanabilmesi için mevcut yapıya vekâletlerin eklenerek gerçekleşek bir ticareti (mal/hizmet alımı) ve kar /zarar ortaklığına dayanan yapının oluşturulması gerekmektedir <http://disruptive-techs.westeurope.cloudapp.azure.com/> 15 Ocak 2019. İslami P2P uygulamasını Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. Tarafından projelendirildiği, 2018 faaliyet raporunda belirtilmiştir.

Uluslararası P2P aylık kredi hacimleri Mayıs 2019 için, 607 milyon Euro olarak raporlanmıştır. Avusturya ve İngiltere P2P kredi hacimlerine daha çok aracılık eden ülkelerdir <https://www.p2p-banking.com/countries/germany-international-p2p-lending-volumes-may-2019/>. Henüz küresel aylık banka kredi hacminin çok küçük bir kısmını oluştursa da hacmin giderek büyüyeceği ve bankalara ciddi rakip olabileceklerini düşündürmektedir. Ayrıca islami bankacılığın ilgisini çeken bir konu olması da bu görüşü destekler niteliktedir. En önemli gelişim alanları ise verilen kredinin geri ödemesinin sağlanmasına yönelik alınacak önlemlerdir. Diğer bir konu ise yönetmelik sorunudur. Birçok ülkede henüz bu uygulamaların banka dışı kurumlar tarafından gerçekleştirilmesi yasal değildir.

2.5 Ülkemizde Şubesiz Bankacılık Uygulamaları

Ülkemizdeki şubesiz bankacılık ürünleri olarak tanımladığımız ancak mevduat bankacılığı olarak sınıflandırdığımız bankaların hemen hepsi müşterilerine ATM, İnternet, Telefon Bankacılığı, Mobil Bankacılığı alternatif bir kanal olarak sunmaktalar. Bunun ötesine geçen sadece şubesiz bankacılık modelini ülkemizde uygulayan bankalar olarak;

- Enpara.com (QNB Finansbank)
- Senin Bankan (Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş)
- Aktif Yatırım Bankası A.Ş
- Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.sayabiliriz.

Şubersiz bankacılık uygulamalarında en önemli yasal uyum gerekliliği 5549 sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun ve söz konusu kanuna dayanan Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK) düzenlemeleridir. Bir çok ülkede olduğu gibi ülkemiz bankacılığında müşteri edinimindeki en önemli kural müşteri tanıma (know your customer ,KYC) kuralıdır . Bankalar müşterilerinin gelir kaynağını bilmek ve mali suç tanımına giren işlemlerden gelir elde edip etmediğini tespit etmek zorundadır. Gelir kaynağını yasal kaynak olarak değerlendiremediği müşterilere banka hesabı açmamları gerekmektedir. Aynı zamanda müşteri ile imzalanacak bankacılık sözleşmelerinde ıslak imza alma zorunluluğu, adres teyit zorunluluğu gibi yasal konular dijital bankacılıkta banka personeli ile müşteri arasında şimdilik yüz yüze iletişimi zorunlu kılmaktadır. 29253 sayılı 31.01.2015 tarihli Resmi Gazete ile yayımlanan, Finansal Hizmetlere İlişkin Mesafeli Sözleşmeler Yönetmeliği ise hesap açılış sonrası verilen hizmetlere ilişkin sözleşme onaylarının elektronik olarak alınmasına imkan sağlamaktadır. Söz konusu yönetmelik ülkemizdeki şubersiz bankacılık uygulamalarının yaygınlaşmasındaki en önemli engellerden birini ortadan kaldırmıştır.

Diğer önemli bir engel olan kimlik doğruluk tespitinin elektronik yapılamamasıdır. Bu durumun aşılması için devletin dijital dönüşümü kapsamında ülkemizde yeni tip kimlikler verilmektedir. Yeni tip kimliklerin chipli olması ve kişiye özel şifre içermesi sebebi ile kimlik doğrulamalarının elektronik yapılabilmesine imkan sağlayacaktır. Ülke vatandaşlarının tamamına yeni kimliklerin verilmesi sonuçlandığında bankaların kuracağı elektronik kimlik tanıma sistemleri ile bu önemli engel de kalkmış olacaktır.

Şüphesiz yukarda bahsedilen iki uygulama şubersiz bankacılığın son dönemde ülkemizde hızlıca artmasına ve ürünlerin bu kapsamda çeşitlenmesine imkan vermektedir. Yasal zeminde bu bağlamda çözülmesi gereken banka hesap açılış işlemlerinin müşteri ıslak imza ile yapılma gerekliliği konusudur. Bu sorunların teknik olarak çözülmesi için dünyada dijital kimlik uygulamasına geçilmesinden bahsedilmektedir. Dijital kimliklerin doğrulanmasında blockchain teknolojinin kullanılmasının güvenlik endişelerini ortadan kaldıracak nitelikte olduğu belirtilmektedir. Ayrıca makinelere yerleştirilen biyometrik algılayıcılarla kişinin biyometrik kimlik doğrulaması da yapılabilen teknoloji uzun zamandır

kullanılmaktadır. Cep telefonlarının parmak izi ile açılması buna bir örnektir. Bahsedilen teknolojik gelişmeler dikkate alınarak yeni bir düzenleme yapılabileceği düşünülmektedir (Skinner, 2015).

ENPARA.COM

Enpara.com, kendini QNB Finansbank tarafından kurulan, tüm hizmetlerini sadece dijital kanallar üzerinden sunan ve Türkiye'nin ilk şubesiz dijital bankası olarak tanımlamaktadır. 2012 yılında kurulmuştur. TBB nin bankalar listesinde ayrı bir banka olarak yer almamaktadır. Bu sebeple tüm finansal verilerine QNB Finansbank'tan ayrı olarak ulaşmak mümkün olamamıştır. Enpara.com banka olarak tanımlamaktan ziyade bir bankanın dijital bankacılık servislerinin verildiği, bankanın bir bölümü/birimi olarak olarak tanımlamak daha doğru olur. Enpara.com bankanın bu bölüme verdiği bir marka ismidir.

- EFT/havale ve hesap işletim ücreti alınmıyor olması,
- Her zaman yüksek mevduat faiz oranı sunmaları,
- Her zaman avantajlı kredi faiz oranları sunmaları,

Gibi nedenler müşteriler tarafından tercih edilmesinde etken olmaktadır. Enpara.com, müşterilerine sunduğu faydanın kaynağını ise; şubeleri olmadığı için; kira, elektrik, su, doğalgaz, temizlik, çay, kahve, kalem, kağıt gibi masrafları olmaması sebebi ile ciddi boyutlarda maliyet avantajı yarattıkları ve sağladıkları maliyet avantajını da müşterileri ile paylaştıkları belirtmektedir. Enpara.com tüm hizmetlerini digital platformlardan (internet bankacılığı ve mobil bankacılık) vermekte müşterilerin nakit ihtiyacını ise QNB Finansbank'ın ATM' leri üzerinden karşılamaktadır. Müşerilerin sorularını yanıtlamak, sorunlarını çözmek amacı ile telefon bankacılığı hizmetleri de verilmektedir.

Enpara.com iş modeli aşağıdaki gibi özetlenebilir:

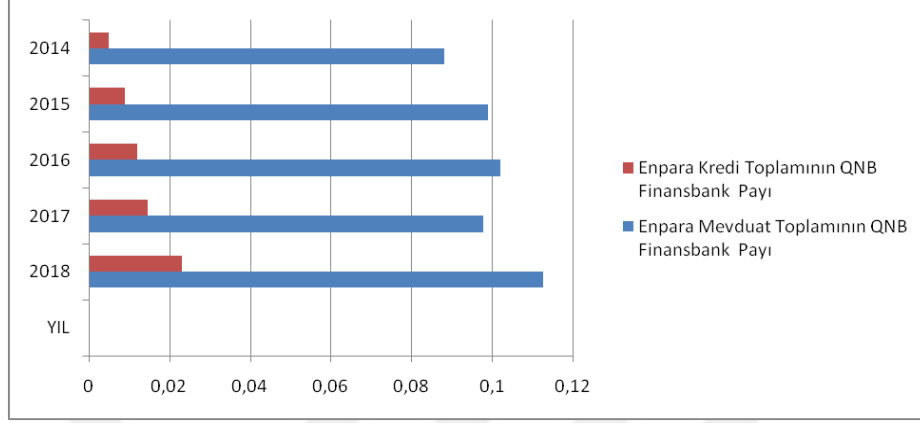
- Müşteri olmak isteyen kullanıcı Enpara.com ait www.qnbfinansbank.enpara.com web adresinden elektronik bir başvuru

formu düzenleyerek kuruma iletmektedir. Başvuru formunda müşteriye ait TC kimlik bilgileri, iletişim bilgileri, eğitim ve çalışma bilgileri sorulmakta ve bunların doldurulması istenmektedir.

- Kuruma elektronik olarak gelen talep üzerinden kurum inceleme yapmakta uygun bulunduğu başvuru için çalışanı ile müşteri arasında görüşme randevusu ayarlayarak belirlenen saat ve yerde müşteriyi ziyaret edilmektedir.
- Müşteri ziyareti sırasında müşteriyi tanımaya yönelik sorular sorulmakta, banka ile müşteri arasında sözleşme ziyarette imzalanmakta.
- Müşteri internet bankacılığı müşterisi yapılmakta.
- Müşteri EFT ile kendi enpara.com daki hesabına para göndermekte ve internet veya mobil bankacılıktan vadeli hesap açabilmektedir. Yine müşteri aynı siteden ihtiyaç kredi başvurusu yapabilmekte, başvuru elektronik değerlendirilmekte, olumlu bulunan kredi başvurusuna ilişkin yasal imzalanması gereken kredi sözleşmesi ve geri ödeme planına ilişkin imzalar müşterinin internet bankasında kabul (elektronik) ile gerçekleştirilmekte ardından kredi müşterinin enpara.com daki vadesiz hesabına alacak kaydedilmektedir. Müşteri hesabına geçen kredi karşılığı bedeli istediği banka hesabına transfer yapabilmektedir.
- Müşteri edinimi ve marka bilinirliği için medya kuruluşları vasıtasıyla reklam verilerek müşteri temin edilmektedir. Ayrıca müşteri ediniminde QNB Finansbank olmasının önemli bir payının olduğunu söylemek yanlış olmaz. Enpara.com da sunulan ürünler aşağıdaki gibidir.

- Mevduat ve yatırım ürünleri
- Bireysel Krediler
- Ödeme ve transferler
- Banka Kartı & Kredi kartı

Grafik 2.3 Enpara Mevduat&Kredi Tutarının QNB Finansbank Bilanço'sundaki Payı (%)

Kaynak :QNB Finansbank ilgili yıl faaliyet raporlarından derlenmiştir.

QNB Finansbank'ın 87,070 milyar TL olan 2018 yılı toplam mevduat rakamında Enpara.com'payı 9,800 milyar TL ile %11 dir. Yine 95,925 milyar TL olan toplam kredide, Enpara.com'un katkısı 2,2 milyar TL ile %2 dir. Yıllar itibari ile gelişime bakıldığında banka bilançosuna Enpara.com katkısının her yıl artışı gözlemlenmektedir.

Senin Bankan (Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.)

Kuveyt Türk Katılım Bankasının şubesiz bankacılık uygulaması olup internet sitesinde şubesiz bankacılık sekmesi altında tanıtılmaktadır. Dünyanın ilk fazisiz şubesiz bankacılığı olarak kendini tanımlamaktadır.

Tanımlanan iş modelinde enpara.com'dan farklı olarak, müşteri olmak isteyen kişi internetten başvuru evraklarını doldurmakta banka, doldurulan bu evrakları basarak müşteri adresine anlaşmalı kurye göndererek müşteri imzası alarak hesap açmaktadır. Bu süreçte banka personeli ile yüz yüze tanışma yer almamaktadır.

Banka bu kanalla EFT ve transferlerde herhangi bir transfer masrafı almadığı gibi kullanımı özendirici birçok teşvikli uygulamalara da yer vermektedir. Müşteriler

sunulan ürünler ise; cari hesap, katılma hesabı, altın hesabı, mobil şube, internet şube olarak belirtilmektedir.

Aktif Yatırım Bankası A.Ş.

Aktif Bank, bankacılık felsefesini “şubeleşerek değil, alternatif dağıtım kanalları ile yeni nesil bankacılık yapmak” olarak belirlendiğini bu şekilde verimliliğini sağladığını kamuoyuna duyurmaktadır. Bunun bir yansıması olarak sekiz adet olan şube sayısı son üç senedir değiştirmedini ve bu şubelerden ağırlıklı olarak bire bir iletişim gerektiren kurumsal bankacılık, yatırım bankacılığı ve özel. Büyük dağıtım ağı gerektiren bankacılık odaklı hizmetler verildiği belirtilmektedir bireysel bankacılıkta ise pazarda etkin olan diğer dağıtım teşkilatları ile işbirliği yapmayı tercih etmektedir.

Kurumlara verdiği hizmet klasik yatırım bankaları ile aynı olup sadece bireysel müşteriler hizmetlerini şubesiz bankacılık iş modeli ile sunmaktadır. TBB sınıflamasında Kalkınma ve Yatırım Bankası sınıflamasında yer almaktadır.

Bireylere sundukları ürünler;

- Kredi Kartı
- Sigortacılık Hizmetleri
- Bireysel Krediler
- Yatırım Hesapları
- Ödemeler ve Transferler

BANK POZİTİF Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.

Kalkınma ve Yatırım bankası olarak hizmet vermektedir. Verdiği hizmet türünü; Yeni Nesil Bankacılık olarak tanımlamakta ve teknolojiyi etkin şekilde kullanarak bireysel müşterilerinin ihtiyaçlarını Şube gibi klasik kanallar yerine **teknolojik kanallar** üzerinden hizmet vererek karşıladıklarını, müşterileri ile temel iletişimi internet üzerinden kurduklarını belirtmektedirler. Bank Pozitif, klasik

bankalardan farkının tüketici kredilerini tamamıyla teknolojik kanallar üzerinden sunması olarak belirtmektedir.

Bank Pozitif'i şubesiz bankacılıkta diğer türkiye uygulamalarından ayıran husus; teknoloji kanalları üzerinden sunduğu tüketici kredi ürünlerinde diğer kurumların sunmadığı, mortgage kredisi/ ev teminatlđ kredi/ oto kredileri verebiliyor olmasıdır. Diğer ölkemiz örneklerinde kredi tarafında sadece ihtiyaç kredileri sunulmakta. Yatırım ürünlerinde ise sadece yatırım fonlarının alım satımı konusunda hizmet verilmektedir.

2.6 Yurtdışında Şubesiz Bankacılık Uygulamaları

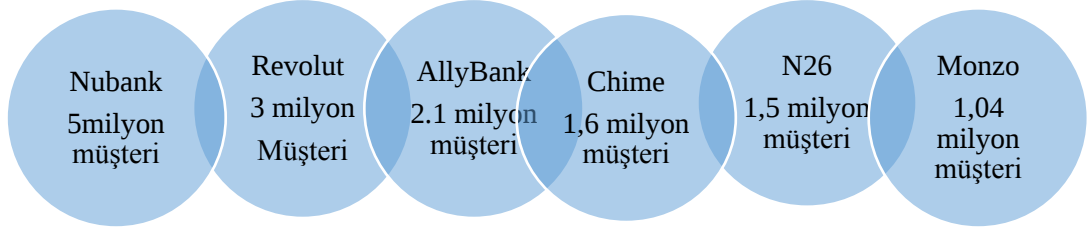
Yurtdışı uygulamalarında Amerika'yı örneklediğimizde hem bireysel krediler hem de mevduatın birlikte sunulduğu şubesiz bankacılık /dijital bankacılık veya on-line bankacılık örnekleri görölmektedir. Ally Bank, Ever bank, CIT Bank, Synchrony Bank bunlardan bir kaçđ. Ally Bank ise bu bankalardan Amerika'da en çok tercih edilen şubesiz banka olması sebebi ile çalışmada örneklenmiştir. (<https://www.doughroller.net/banking/list-best-online-banks/>)

Ally Bank: Ally Bank, Ally Financial inc'in bir iştiraki olarak Detroit merkezli olarak kurulmuş on- line/şubesiz bir banka. 2008 finansal krizinde Amerikan hazinesi, %74 hissesini alarak finansal yardımda bulunmuş ve 2014 de ise geri GMAG holdinge satmıştır. Toplam 95 milyar usd. müşteri mevduatı olduğu belirtilmektedir. Türkiye toplam bankacılığının müşteri mevduatının kabaca 425 milyar usd olduğu düşünölürse Türkiye bankacılık sektörünün toplam mevduatının %22 sinin Amerika'da şubesiz bir banka mevduatına eş olması gelecekte şubesiz bankacılıkta rakamların nerelere gelebileceğinin bir göstergesi niteliğindedir.

Ally Bank, müşterilerine mevduat ürünleri, bireysel kredi ürünleri (ev ve oto kredisi de dahil), yatırım ürünleri ve emeklilik poliçeleri sunmakta. Amerikada mevduat toplayan kurumları denetim ve gözetimden sorumlu kurum olan FDIC (Federal Deposit Insurance Corporation, ölkemizdeki TMSF benzeri kurum) tarafından da denetlenmektedir. Bu kapsamda her mevduat 250,000.- USD tutarına kadar sigorta kapsamında. Müşteriler nakit ihtiyaçlarını 43,000 adet Allpoint

ATM'lerinden karşılayabilmekteler. (www.thebalance.com/ally-bank-review-315132.erişim trh. 05.08.2019)

Tablo 2.10 Müşteri Adetlerine Göre Dünyada Şubersiz Bankalar

Kaynak : <https://app.cbinsights.com/research/disrupting-banks-startup-market-map/> October10.2018 ve press release[https://media.ally.com/2019-09-03-Ally-Bank den derlemiştir](https://media.ally.com/2019-09-03-Ally-Bank-den-derlemiştir).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARLILIK VE RİSK AÇISINDAN, MEVDUAT VE ŞUBESİZ BANKACILIĞIN DEĞERLENDİRİLMESİ PANEL VERİ ANALİZİ

3.1 Çalışmanın Amacı

Her iktisadi işletmenin olduğu gibi bankaların da temel amacı operasyonlarından kar ederek ticari devamlılığını sağlamaktır. İşletmenin kar etmesi her sektör için önemli olmakla birlikte bir güven kuruluşu olan bankalarda özellikle mevduat bankalarında karın sürekli olması mudiler açısından son derece önemlidir. Ayrıca regülatörler bankaların kar etmeyerek sistemik riske sebebiyet vermemesi için bankaları yakından gözetim altında tutmaktadır. Bankaların karlılığı etkileyen içsel faktörler (bankanın kendi yönetimi altında olan faktörler) ve dışsal yani makroekonomik faktörler bulunmaktadır. Organizasyonel yapılarından bağımsız olarak verisi kullanılan 37 ülkenin bankacılık sektörünün aktif karlılığını etkileyen içsel ve verisi bulunan dışsal değişkenlerin ne olduğu ve bu değişkenlerden hangisinin/hangilerinin karlılığı artırmada pozitif hangilerinin negatif etkilerinin olduğunu tespit etmek amaçlı çalışma yapılmıştır. Ülke bankalarının performansının ölçülmesinde bilanço verilerinden Aktif Karlılık en etkin gösterge olarak kabul edilmiştir. Gelir Gider Tablosunda ise toplam giderler ile toplam gelirlerin oranı performans ölçülmesinde önemli bir gösterge olması sebebi ile kullanılmıştır.

Aktif karlılığı artıran ve toplam giderin toplam gelirdeki payını azaltacak faktörlerin tespit edilmesi sonucu, bankacılık yatırımlarının yönünün belirlenmesinde son derece önemli olduğu düşünülmektedir. Model sonucunda etkinlikleri belirlenen faktörler geleneksel kabul görmüş verilerle doğrulanmaya çalışılmıştır. Örneğin bankacılık sektöründe mevduatın payının artması karlılığı pozitif mi etkilemektedir? Şubeleşmenin karlılığa etkisi pozitif midir? Bireysel kredilerdeki artış banka gelirlerini de artırmakta mıdır? Kamu kuruluşlarına kullandırılan krediler arttıkça banka sektöründeki karlılık artmakta mıdır? Gibi sorulara yanıt aranmıştır.

3.2. Ampirik Çalışmalara Yönelik Literatür Taraması

Guru, Staunton ve Balashanmugan (2002) Malezya’da faaliyet gösteren bankaların karlılığını etkileyen faktörleri 1986-1995 dönemi için incelemiştir. Aktif Karlılığı (ROA)’nin bağımlı değişken olarak belirlendiği modelde; likidite rasyoları, sermaye yeterliliği rasyosu, işletme giderlerinin toplam aktiflere oranı gibi içsel değişkenler ile bankanın büyüklüğü, piyasa payı, sektör büyüme oranı, enflasyon oranı, piyasa faiz oranı, regülasyon makro ekonomik değişkenler olarak değerlendirilmiştir. Banka karlılığında içsel değişkenlerden en etkin belirleyicinin işletme giderlerinin toplam aktiflere oranı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Makroekonomik değişkenlerden ise yüksek faiz oranlarının, düşük banka kârlılığı ile ilişkili ve enflasyonun banka performansı üzerinde pozitif etkisi olduğunu sonucuna varmışlardır.

Bodla ve Verma (2006), Hindistan Kamu bankalarında karlılığı etkileyen faktörleri belirlemek amacı ile 1991-2004 tarihindeki 13 yıllık döneme ait veriyi analiz etmişlerdir. Vergi sonrası net karı bağımlı değişken, net faiz marjı, faiz dışı gelirler, işletme giderleri, ihtiyat provizyonları, personel başına düşen net kar, personel başına düşen mevduat ve avanslar bağımsız değişkenler olarak belirlenmiştir. Yapılan analiz sonucunda net faiz marjı, faiz dışı gelirler, işletme giderleri ile ihtiyat provizyonlarının banka karlılığını önemli şekilde etkileyen faktörler olduğu, önemli etkiye sahip değişkenlerden ise sadece işletme giderleri ile, ihtiyat provizyonlarının negatif yönlü olduğunu belirtmektedirler.

Hoffmann (2011) Amerika’daki bankacılık sektöründe yer alan 11,777 adet bankanın 1995-2007 dönemine ait verilerini panel veri yöntemi ile analiz etmiştir. Amacı Amerikan bankalarında karlılığı etkileyen en önemli faktörü belirlemek olan çalışmanın sonucunda sermaye yeterlilik oranı ile karlılık arasında negatif bir ilişkinin varlığını tespit etmiştir. Ayrıca yeni teknolojik gelişmeleri verimli kullanmanın bilanço büyüklüğüne nazaran karlılığı daha pozitif etkilediğini belirtmektedir.

Yavuzalan (2014) Türk bankacılık sektöründe şubesiz bankacılığın gelişimi ve müşterilerin bakış açılarını incelediği çalışmada anket metodu kullanılmış, katılımcılara şubesiz bankacılıkta hangi kanalları tercih ettikleri, güvenli bulup

bulmadıkları sorularak cevap verenlerin demografik yapılarına göre analizler yapılmıştır. Bu kapsamda şubesiz bankacılık kanallarından ATM'in daha çok kullanıldığı, internet ve telefon bankacılığını kullanıcıların güvenli bulmadığı sonucuna ulaşmıştır. Yine çalışma sonucunda gençlerin şubesiz bankacılığı yetişkinlerin ise geleneksel bankacılığı tercih ettiği görülmüştür. Çalışma, şubesiz bankacılık kanallarının kullanımının artırılması için bankaların müşterileri daha çok bilgilendirmesi ve işlemlerde güvenlik önlemlerinin bankalarca artırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Saldanlı ve Aydın (2016) Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren mevduat bankalarının karlılığını etkileyen faktörleri 2004-2014 dönemi için incelemiştir. Bu kapsamda karlılığı etkileyen faktörler, iki farklı model aracılığıyla tahmin edilmiştir. Panel sabit etkiler modeli ile tahmin edilen ve bağımlı değişkenin net dönem karı (zararı)/toplam aktifler olduğu modelde, Özkaynaklar / Toplam Aktifler, Likit Aktifler / Kısa Vadeli Yükümlülükler, Faiz Dışı Gelirler (Net) / Toplam Aktifler, Faiz Gelirleri / Faiz Giderleri değişkenlerinin; bağımlı değişkenin net dönem karı (zararı) / özkaynaklar olduğu diğer modelde ise sadece Faiz Dışı Gelirler (Net) / Toplam Aktifler değişkeninin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ay Yalçınkaya, A.E. & S. Şanlısoy & Ü. Aydın (2016), Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 23 mevduat bankasının karlılığını etkileyen faktörleri 2002q4 -2015q2 dönem aralığı için analiz etmişlerdir. Panel veri analizi yönteminin uygulandığı çalışmada, Aktif Karlılığı (ROA) bağımlı değişken olarak belirlenmiş, toplam krediler/toplam aktifler, aktif büyüklüğü ve sermaye yeterlilik rasyosu içsel değişkenler olarak çalışmaya dahil edilmiştir. GSYİH Büyüme oranı, TCMB borç verme faiz oranı, kur oynaklığı, politik istikrarsızlık dışsal değişkenler olarak yer verilmiştir. Krediler/toplam aktifler, aktif büyüklüğü ve sermaye yeterlilik oranının, performansa etkisinin pozitif olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine dışsal etkilerden sadece GSYİH büyüme oranının karlılığı pozitif etkilediği diğerlerinin ise negatif etkilediği tespit edilmiştir.

Yerlikaya (2017) seçilmiş AB ülkeleri ve Türkiye'de dijital bankacılık dönüşüm sürecini incelediği çalışmasında, seçilmiş AB ülkelerindeki şubesiz bankacılık örneklerinden bilgiler verilerek ülkemiz dijital bankacılık dönüşüm süreçleri karşılaştırılmıştır. Yasal kısıtlamalar sebebi ile seçilmiş AB ülkelerinde

verilen dijital bankacılık hizmetlerinin bazılarının ülkemizde verilememekle birlikte bir çok hizmetin de verildiği bununla birlikte ülkemizdeki dijital dönüşümün hızlanabilmesi için yeni yasal düzenlemelere ihtiyaç olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Demirel (2017) , Dijital Bankacılık ve Türkiye’deki Mevcut Durumunun Analizi adlı çalışmada, dijital bankacılık uygulamalarına ilişkin kuramsal literatür analizi yapmış ve AB ilkeleri ve seçilmiş bazı ülkelere ilişkin dijital bankacılık kullanıcı istatistiklerine yer vermiştir. Dijital bankacılık resmi verilerinin olmamasının değerlendirme yapılmasını zorlaştırdığını belirtmektedir.

Çakmak (2018) dijitalleşmenin gelecekte bankacılık sektörüne etkilerini incelediği çalışmada, bankacılık işlemlerinin dijital kanallardan yapılıyor olması ve sadece şubesiz dijital bankaların var olması, banka şubelerinin tarih olup olmayacağını sorgulamış, sorunun yanıtını, yakın zamanda böyle bir durumun olmayacağı, şubelerin var olmasının bankalar için önemli avantajları olduğunu yine müşterinin güven duygusuna, marka imajına ve servis çeşitliliğine katkı sağladığını ifade etmiştir. Şubelerin birçok açıdan evrileceği, müşterilerin talebin çoklu kanallardan hizmet almak istediğini belirtmekte ve şubeyi de bu kanallardan biri olarak görmektedir.

Özsezer (2018), Orta ve Doğu Avrupa Birliği ülkelerinde bankacılık sektörünün karlılığını panel regresyon analizi kullanarak incelemiştir. Çalışmada 1998-2015 dönemine ait veriler kullanılmıştır. Çalışma sonucunda banka sermayesi, ekonomik büyüme ve finansal gelişmenin bankacılık sektörü karlılığını pozitif etkilediği, takipteki krediler ve bankacılık sektöründeki yoğunlaşma oranının karlılığı negatif etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Merdan (2018), Türk bankacılık sektöründe gelir-gider analizi ve karlılık performansının belirleyicileri adlı çalışmada 2010-2017 döneminde Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankalarının verilerini çoklu regresyon yöntemi ile incelemiştir. Bankaların aktif ve özkaynak karlılıklarının; faiz dışı gelirlerin aktif toplamına oranından ve özkaynak /toplam aktife oranından pozitif etkilendiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte mevduat faizlerindeki artışın aktif karlılık üzerinde negatif etki yarattığı sonucuna ulaşmıştır.

Yılmaz (2018), Türkiye’de mevduat bankalarının bilişim teknoloji yatırımlarının bankaların etkinliği ve finansal başarısı üzerine etkileri (2010-2015)’ne ilişkin yapılan çalışmada yatırım gerçekleştiği yıl negatif, yatırım tarihi bir yıl, iki yıl ve üç yıl sonrası ise pozitif döndüğü tespit edilmiştir. Özetle, teknolojik değişim yaşandıktan bir kaç yıl içinde karlılığa pozitif katkısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Köse (2018) Türkiye’deki ticari bankaların faiz dışı gelirlerinin banka performansı üzerine etkisinin kamu, özel, yabancı sermayeli bankalarda karşılaştırmalı incelemesi adlı çalışmada Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 21 mevduat bankasının 2003-2016 verilerini panel veri analizi ile değerlendirmiştir. Çalışma sonucunda bankaların faiz dışı gelirlerini artırmaya yönelik yaptıkları hizmet çeşitlendirmesinin banka performansına olumlu katkı yapmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun nedenin ise; faiz dışı gelirlerin istirsiz yapıya sahip olması ve faiz gelirlerine bağlı olması olduğunu belirtmiştir.

Kumbay (2018) Türkiye’de bankaların kârlılığını etkileyen faktörlerin panel veri analiziyle incelenmesi adlı çalışmasında, Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 15 mevduat bankasının 2005-2016 tarihlerine ait verileri panel veri analizi yöntemi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda aktif kârlılığının temel belirleyicileri büyüklük, öz kaynak, diğer faaliyet giderleri ve yoğunlaşma değişkenleri, öz kaynak kârlılığının temel belirleyicileri büyüklük ve likidite değişkenleri, net faiz marjının temel belirleyicileri ise öz kaynak, faiz dışı gelir, diğer faaliyet giderleri, enflasyon, büyüme ve reel faiz olarak belirlenmiştir. Öz kaynakların toplam aktiflere oranının artması aktif kârlılığı ve net faiz marjını olumlu etkilemektedir. Hem aktif hem öz kaynak kârlılığı banka büyüklüğüyle doğru orantılı olarak artmaktadır. Yoğunlaşmanın artışı da aktif kârlılığı arttırmaktadır. Net faiz marjı, faiz dışı gelir getiren varlıkların toplam aktife oranının artmasından olumsuz etkilendiği gerekçesi ile bankaların faiz dışı gelir getiren varlıklardan ziyade faiz getirisi sağlayan varlıklara ağırlık vermesi gerektiği yorumu yapılmıştır.

Chui, Davoodalhosseini, Jiang, Zhu (2019) Merkez Bankasının dijital para çıkarması durumunda bankacılık sektörünün nasıl etkileneceğini inceledikleri çalışmalarında, eksik rekabet koşullarında merkez bankasının dijital para çıkarması ve bu paraya makul bir faiz verilmesi durumunda bankaların parasal arabulucuk

faliyetlerinin gelişmesine katkıda bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır. Şöyleki, merkez bankasının faiz içeren dijital para ürünü sunduğu durumlarda bankaların piyasa hâkimiyetini düşürerek bankaların mevduat toplamada daha rekabetçi faiz vermelerine imkan tanıdığını belirtmektedirler.

Zhu, Wu, Wang, Yu, (2019) Çin bankalarında risk tercihlerinin verimlilik/karlılığı nasıl etkilediğini inceledikleri çalışmada 49 Çin mevduat bankasının 2004-2012 tarihli verilerini kullanmışlardır. Bankaların risk tercihlerini üç alt başlıkta sınıflamışlar; tutucu, ortalama(makul) ve saldırgan. Bu sınıflamalardan ortalama/makul seviyedeki risk alma tercihinin Çin bankacılık sektörünün verimliliğini/karlılığını artırdıklarını tespit etmişlerdir.

Andersson, Boström (2019) İsveç bankacılık sektöründe dijitalleşme stratejilerini incelemişlerdir. Dört adet bankanın yöneticileri ile yaptıkları görüşme sonucunda her bankanın dijitalleşme stratejilerinin farklı olduğu, bu süreçte karşılaştıkları en önemli sorunların ise güvenlik, fintech şirketleri ile yaşanan rekabet, mevcut eski teknolojilerinin ve organizasyonel yapılarının gerektiği hızda değiştirmekte zorlanmaları olarak belirtmişlerdir. Fırsatlar olarak ise, yeni iş yapış şekilleri getirerek daha hızlı süreçler geliştiriliyor olmasının bankacıların daha çok değer yaratan yaratıcı ürünler bulmaya ve müşteri deneyimlerini iyileştirecek yaratıcı çözümler bulmaya odaklandıklarını belirtmektedirler.

Thakor, Simon (2019), Fintech şirketlerle bankaların etkileşimini araştırdıkları çalışmada bankacılığı üç ana hizmet türleri kapsamında değerlendirmişlerdir:

a) Bankaların mevduat toplama fonksiyonu fintechler tarafından nasıl değiştirileceği sorgulanmış, güven unsurunun bankaları fintechlerden ayırttığı sonucuna ulaşmışlardır.

b) Kredi piyasasının fintechler tarafından nasıl etkileneceği irdelenmiş, P2P kreditorlerinin bankaların yerini kısa sürede alamayacağı ancak özellikle bankalara teminat veremeyen borçlulardan önemli pay alacağı sonucuna varmışlardır.

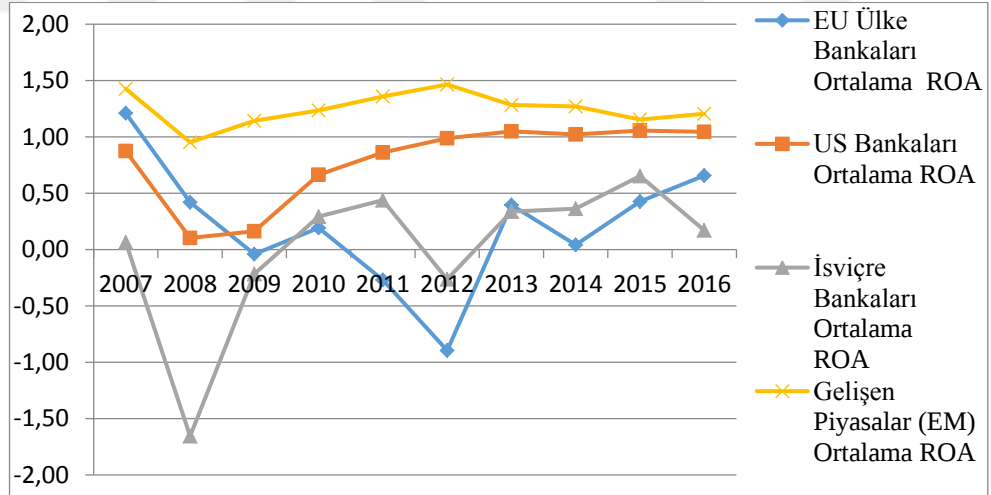
c) Fintechlerin ödeme sistemlerini nasıl etkileyeceği incelenmiş ve fintechleri bu üründe yıkıcı bir potansiyeli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.3 Çalışmada Kullanılan Veriler ve Değişenler

Çalışmada verisine ulaşılabilen 37 ülke verisinin, (Brezilya, Şili, Çin, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Mısır, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, Hindistan, Endonezya, İtalya, Kore, Letonya, Litvanya, Malezya, Hollanda, Pakistan, Peru, Filipin, Polonya, Portekiz, Rusya, Slovakya, Slovenya, Güney Afrika, İspanya, İsveç, İsviçre, Tayland, Türkiye, İngiltere, Amerika), 2000-2016 yılları arası dönemi ele alınmıştır. Veriler Dünya Banka'sından temin edilmiştir. 37 ülkenin 20 si Avrupa Birliği üye ülkeleri, 15 adeti gelişen piyasalar sınıflamasındaki ülkeler ile , Amerika ve İsviçre'den oluşmaktadır.

İki farklı modelin kurulduğu çalışmada Model 1'de bağımlı değişken olarak Aktif Karlılığı, İkinci Model de ise Toplam Giderlerin-Toplam Gelire oranı (Bank cost to Income Ratio) kullanılmıştır. Özsermeye Karlılığı (ROE) sonuçları aktif karlılık ile örtüştüğünden ayrıca modellemeye dahil edilmemiştir.

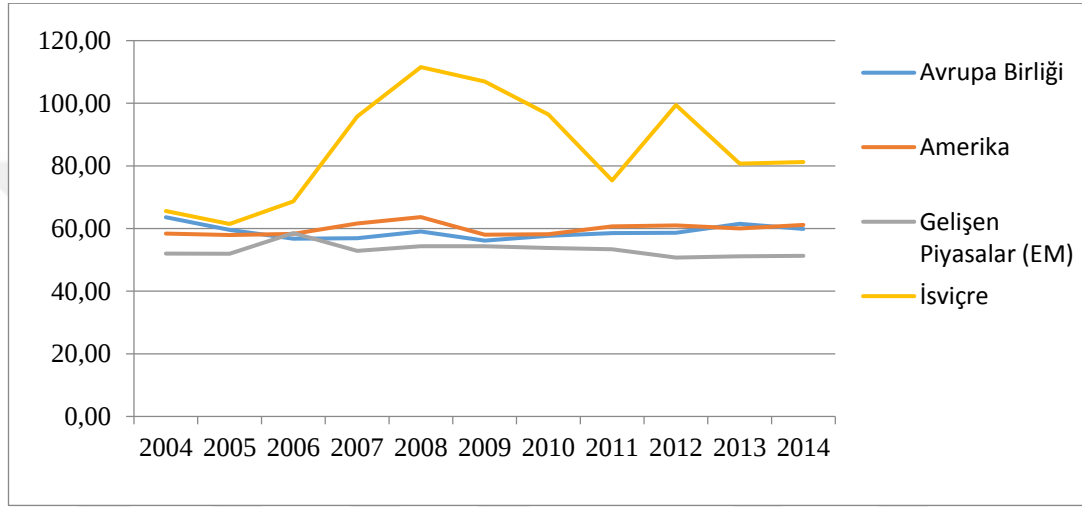
Grafik 3.1 ROA Değişim

Kaynak: Kaynak:Dünya Bankası /www.worldbank.org

ROA getiri oranları en yüksek ülkeler, gelişen piyasalar (EM) olarak sınıflandırılan, içlerinde Türkiye'nin de olduğu ülkeler grubu. Avrupa birliğine bağlı ülkelerin ROA getiri oranı en düşük grup. Grafik, bankaların ROA getiri oranlarını artırmanın yolunu acilen bulmaları gerektiğini çok çarpıcı bir şekilde göstermektedir.

Grafik 3.2 Toplam Giderlerin/Toplam Gelirlere Oran Değişimi (Ortalama)

Kaynak:Dünya Bankası /www.worldbank.org

Grafik 3.2, Avrupa Birliği ülkeleri ile Amerika'nın toplam gelirlerinin/toplam gelirlere oranı %60 lık bir band üzerinde dalgalandığını göstermektedir. En düşük Oranı gelişen piyasalar olarak sınıflandırılan ülke grup yaklaşık %50 -51 Grafik, İsviçre'nin özellikle küresel finansal krizin yaşandığı yıllarda ortalama rasyosu %100 aşmış olduğunu göstermektedir. Başka bir ifade ile İsviçre bankaları bu dönemde gelirleri ile giderlerini karşılayamaz hale geldiğini göstermektedir.

Tablo 3.1 Model 1 Kullanılan Değişkenler

Model 1 Aktif Karlılığı
Toplam Giderlerin-Toplam Gelire Oranı (<i>Bank cost to income ratio (%)</i>)
Faizdışı Gelirlerin Toplam Gelire Oranı (<i>Bank noninterest income to total income (%)</i>)
Mevduatın Gayri Safi Yurt İçi Hasılaya Oranı (<i>Bank deposits to GDP (%)</i>)

Net Faiz Marjı (<i>Bank net interest margin (%)</i>)
Gecikmiş Kredi Alacaklarının Brüt Kredi Alacaklarına Oranı (<i>Bank non-performing loans to gross loans (%)</i>)
İşletme Giderlerinin Toplam Aktiflere Oranı (<i>Bank overhead costs to total assets (%)</i>)
Z Skoru (<i>Bank Z-score</i>)
Hükümet ve Devletin Sahip Olduğu Firmalara Verilen Kredilerin GSYH Oranı (<i>Credit to government and state-owned enterprises to GDP (%)</i>)
Lerner Endeksi (<i>Lerner index</i>)
Likit Yükümlülükler (milyon dolar)(<i>Liquid liabilities in millions USD (2000 constant)</i>)
Gecikmiş Kredi Alacaklarına Ayrılan Provizyon(karşılık) Oranı (<i>Provisions to nonperforming loans (%)</i>)
Borsa Getirisi (yıl bazında) (<i>Stock market return (% , year-on-year)</i>)
İşletme Kredilerinin Ortalama Vadesi (yıl bazında) (<i>Syndicated loan average maturity (years)</i>)

Tablo 3.2 Model 2 Kullanılan Değişkenler

Model 1 Bank cost to income ratio (%) Maliyet Gelire Oranı
Aktif Karlılığı (% Vergi Sonrası) (<i>Bank return on assets (% , after tax)</i>)
Faiz Dışı Gelirlerin Toplam Gelire Oranı (<i>Bank noninterest income to total income (%)</i>)
100,000 Yetişkin Başına Düşen Banka Şube Sayısı (<i>Bank branches per 100,000 adults</i>)
Net Faiz Marjı (<i>Bank net interest margin (%)</i>)
Gecikmiş Kredi Alacaklarının Brüt Kredi Alacaklarına Oranı (<i>Bank non-performing loans to gross loans (%)</i>)
Bankacılık Kriz Göstergesi (<i>Banking crisis dummy (1=banking crisis, 0=none)</i>)
Mevduat Bankalarınca verilen Bireysel Kredilerin Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Oranı (<i>Private credit by deposit money banks to GDP (%)</i>)

Aktif Karlılığı: Net karın, toplam aktiflere bölünmesi ile bulunan orandır. Bu oranın yüksek olması bankanın varlıklarından kar yaratmada ne kadar başarılı olduğunu gösterir.

Toplam Giderlerin-Toplam Gelire Oranı: Toplam İşletme Giderlerinin/Toplam işletme gelirlerine bölünmesi ile bulunan orandır.

Faiz Dışı Gelirlerin Toplam Gelire Oranı: Bankaların faiz gelirleri haricinde kalan toplam hizmet gelirlerinin, faiz gelirleri dahil edilerek bulunan toplam gelire bölünmesi ile bulunan orandır. Bankaların kredi haricindeki gelirlerinin toplam gelirdeki payını tespit etmek amacı ile kullanılan bir rasyodur.

Mevduatın Gayri Safi Yurt İçi Hasılaya Oranı: Bir ülkede tüm mevduat bankalarında kayıtlı mevduatın ülkenin gayrisafi yurtiçi hasılasına bölünmesi ile bulunan orandır.

Net Faiz Marjı: Faiz Gelirleri- Faiz Giderlerinin düşülmesi sonucu elde edilen net faiz gelirinin, ortalama getirili aktiflere bölünmesi ile bulunan orandır. Bu rasyo aktiflerinden ne kadar net getiri kazandığının tespiti amacı ile kullanılmaktadır.

Gecikmiş Kredi Alacaklarının Brüt Kredi Alacaklarına Oranı: Bu rasyo bankanın toplam ne kadar alacağının gecikmiş olduğunun tespiti amacı ile kullanılmaktadır.

İşletme Giderlerinin Toplam Aktiflere Oranı: Bankaların toplam işletme giderlerinin toplam aktife bölünmesi ile bulunan orandır. Bankaların işletme giderlerinin bilançodaki payının tespiti amacı ile kullanılmaktadır.

Z Skoru: Bankaların riske karşın korunmalarını karşılaştırarak borç ödeme kabiliyetini başka bir deyişle finansal sağlamlılığını ölçümleyen bir skordur. Yüksek Z skoru bankanın iflas etme olasılığının zayıflığını, düşük z skoru ise iflas etme olasılığının yüksekliğini göstermektedir
(<http://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/gfdr-2016/background/financial-stability>)

$$z \equiv (k+\mu)/\sigma,$$

k= Semaye Yeterlilik rasyosu

μ = Aktif Karlılığı

σ = Aktif Karlılığının gelirlerdeki dalgalanmalara karşın standart sapması)

Hükümet ve Devletin Sahip Olduğu Firmalara Verilen Kredilerin GSYH Oranı:

Ülke bankacılık sisteminin değerlendirilmesinde kullanılan bir rasyodur.

Lerner Endeksi: Bankaların, bulunduğu ülkede monopol gücünü ve bu gücün fiyat belirleme de etkisini, diğer bir deyişle ülkede bankacılık sektörünün tam rekabet piyasasından ne kadar saptığını bu sebeple karının ne kadarının normal karın üzerine çıktığını gösterir. Bu oran büyüdükçe bankaların ülkedeki monopol gücünün arttığını göstermektedir. (<https://alonot.com/lerner-endeksi/>)

Likit Yükümlülükler: Bankaların vadeli ve vadesiz mevduatlarının toplamı ile vadesi bir yıldan az borçları, likit yükümlülüklerinin toplamını oluşturmaktadır.

Gecikmiş Kredi Alacaklarına Ayrılan Provizyon (Karşılık) Oranı: Gecikmiş kredilerin ne kadarına karşılık ayrıldığını gösteren orandır. Banka bilançolarında bu oranın %100 olması yatırımcılar açısından olumlu karşılanır.

Borsa Getirisi (Yıl Bazında): Bloomberg' de yer alan günlük ortalama borsa endeks verilerinden yıllık veri oluşturulması ile bulunan yıllık borsa endeksinin ortalama büyüme oranını göstermektedir.

İşletme Kredilerinin Ortalama Vadesi (yıl bazında): Finans, sigorta şirketleri ve holdingler tarafından yapılan borçlanmalar hariç tutularak, özel şirketlerin aldığı işletme kredilerinin ağırlıklandırılmış vade hesaplanmasıdır.

100,000 Yetişkin Başına Düşen Banka Şube Sayısı: Ülkedeki Mevduat Banka şube sayılarının 100,000 ile çarpılarak, ülke nüfusunun yetişkin sayısına bölünmesi ile bulunan sayıdır.

Bankacılık Kriz Göstergesi: Bankacılık sisteminde belirgin finansal risk varsa ve bankacılık sisteminde belirgin kayıpları önleme amaçlı bankacılık politikalarına müdahale ölçümleri olduğu ilk yıl, krizin sistemik olmaya başladığı yıl olarak kabul edilmiştir. Reel olarak gayri safi yurt içi hasılanın ve reel kredi büyümesinin pozitif olduğu üst üste iki yıl olması durumunda krizin bitişi olarak tanımlanmıştır.

Mevduat Bankalarınca Verilen Bireysel Kredilerin Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Oranı: Mevduat bankalarınca bireylere kullandırılan kredilerin gayri safi yurtiçi hasılaya oranını göstermektedir.

3.4 Panel Veri Analizi ve Model Tahmini

Yatay kesit verisi, zaman serisi ve panel veri türleri ekonometrik çalışmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Zamanın belirli bir noktasından alınan birim olarak nitelendirebileceğimiz bireyler, hanehalkı, firma ve ülkeler gibi sair gözlemlerin oluşturduğu seriler yatay kesit verisi olarak adlandırılmaktayken bir ya da birden çok gözlemin bir zaman süreci içerisinde birçok gözlemden meydana gelmesi durumu zaman serisi olarak adlandırılmaktadır. Zaman serisi verisi ve yatay kesit verinin oluşturduğu veri türü ise panel veri olarak adlandırılmaktadır. Panel veri ekonometrik analizlerde birçok avantajı beraberinde getirmektedir. Örneğin; verilerin toplanması ve düzeltilmesi bir dezavantaj olarak öne çıkmaktayken değişken eksikliğinden dolayı modellerde hata terimleri ile bağımsız değişkenler korelasyonlu olabilmektedir. Bu durumda parametreler sapmalı tahmin edilebilmektedir. Panel veri ise işte bu tahmin sapmasının azaltılabilmesini mümkün kılmaktadır. Bir başka avantajı ise panel verinin hem zaman hem de yatay kesit boyutuna sahip olmasından dolayı gözlem sayısı ve serbestlik derecesi artmaktadır. Bu sayede, bağımsız değişkenler arasında oluşabilecek çoklu doğrusal bağlantının derecesi azalacak ve ekonometrik tahminlerin etkinliği artmaktadır. (Tatoğlu, 2012: 9).

Panel veri setinde yer alan her bir birim için tüm zaman boyutunda gözlemlerde eksiklik bulunmuyorsa dengeli panel olarak adlandırılmaktadır. Birimler için zaman boyutunda eksiklik var ise dengesiz panel durumu söz konusu olmaktadır. Doğrusal panel veri modeli aşağıdaki eşitlikteki gibi ifade edilmektedir (Tatoğlu, 2012: 37).

$$Y_{it} = \beta_{0it} + \beta_{1it} X_{1it} + \beta_{2it} X_{2it} + \dots + \beta_{kit} X_{kit} + u_{it} \quad i=1, \dots, N \quad t=1, \dots, T \quad (1)$$

ya da

$$Y_{it} = \beta_{0it} + \sum_{k=1}^K \beta_{kit} X_{kit} + u_{it} \quad i=1, \dots, N \quad t=1, \dots, T \quad (2)$$

Burada, i alt indisi birey, hane halkı, firma, şehir, ülke gibi birimleri, t alt indisi ise gün, ay, yıl gibi zamanı göstermektedir.

(2) numaralı denklemde;

Y_{it} ; t zamanında i. birim için bağımlı değişkenin aldığı değeri;

X_{kit} , k. bağımsız değişkenin t zamanında i. birim için aldığı değeri;

β_{kit} , $K \times 1$ boyutlu parametre tahminlerinin vektörü;

β_{0it} , sabit terimi;

u_{it} , tüm zaman dönemlerinde ve tüm birimler için hata terimini ifade etmektedir.

Panel veri modelleri, parametrelerin birim ve/veya zamana göre değişip değişmemesini dikkate almasına göre Klasik Model, Birim Etkiler Modeli, Birim ve Zaman Etkiler Modeli, Tüm parametrelerin birimlere göre değiştiği, zamana göre sabit olduğu modeller ve Tüm parametrelerin hem birimlere hem de zaman göre değişken olduğu modeller gibi sınıflandırılabilir (Tatoğlu, 2012: 37).

Bu sınıflandırmaya bağlı olarak çeşitli şekillerde kurulabilen panel veri modelleri; Sabit parametresinin sadece birimlere ya da sadece zamana göre değişkenlik gösterdiği durumda tek yönlü modeller, sabit katsayısının hem birimlere hem de zamana göre değiştiği durumda iki yönlü modeller olarak kurulabilmektedir. Tek yönlü ve iki yönlü panel veri modelleri, Klasik Model, Sabit Etkiler Modeli ve Tesadüfi Etkiler Modeli şeklinde modellenebilmektedir.

Tablo 3.3 Model 1-Birim Etki ve/veya Zaman Etkinin Sınanması

Model 1	Kullanılan Test	Sonuç
---------	-----------------	-------

Birim Etki ve Zaman Etki	LR Test	chi2(2) = 329.69	Prob > chi2 = 0.0000
Birim Etki	F Test	chibar2(01) = 95.06	Prob >= chibar2 = 0.0000
Zaman Etki	F Test	chibar2(01) = 274.29	Prob >= chibar2 = 0.1002

Tablo 3.4 Model 2-Birim Etki ve/veya Zaman Etkinin Sınanması

Model 2	Kullanılan Test	Sonuç
Birim Etki ve Zaman Etki	LR Test	chi2(2) = 18.75 Prob > chi2 = 0.0001
Birim Etki	F Test	chibar2(01) = 18.29 Prob >= chibar2 = 0.0000
Zaman Etki	F Test	chibar2(01) = 1.50 Prob >= chibar2 = 0.1107

Tablo 3.3 ve Tablo 3.4’te modellere ait birim ve/veya zaman etkinin sınanması sonucu elde edilen sonuçlar özetlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre model 1’ de birim ve zaman etkinin varlığı sınanmıştır. Birim ve zaman etkinin varlığı tespit edildikten sonra birim ve zaman etki ayrı ayrı sınanmıştır. F testi sonuçlarına göre model de birim etki sözkonusuyken zaman etki söz konusu değildir. Aynı şekilde, model 2’ de birim ve zaman etkinin varlığı sınanmıştır. Birim ve zaman etkinin varlığı tespit edildikten sonra birim ve zaman etki ayrı ayrı sınanmıştır. F testi sonuçlarına göre model de birim etki sözkonusuyken zaman etki söz konusu değildir. Dolayısıyla modellerimiz klasik model değildir. Bu nedenle Sabit ya da Tesadüfi etkiler modeli arasında tercih yapılarak devam edilecektir.

3.4.1 Klasik Model

Klasik modelde, hem sabit parametrenin hem de eğim parametrelerinin birimlere ve zamana göre sabit olduğu bir başka ifade ile tüm gözlemlerin homojen olduğu varsayılmaktadır. Bu durumda panel veri modeli genel olarak,

$$Y_{it} = \beta_0 + \sum_{k=1}^K \beta_k X_{kit} + u_{it} \quad i=1,...,N \quad t=1,...,T \quad (3)$$

şeklinde kurulmaktadır

3.4.2 Sabit Etkiler Modeli

Panel veri analizinde, her bir birimde gözlenemeyen birim etkiler ortaya çıkabilmektedir. Bu etkilere her bir yatay kesit gözlem için tahmin edilmesi gereken bir parametre olarak davranılıyorsa “sabit etkiler” söz konusu olmaktadır.

Tek yönlü sabit etkiler modeli,

$$Y_{it} = \beta_0 + \mu_i + \beta_1 X_{1it} + \beta_2 X_{2it} + \dots + \beta_k X_{kit} + u_{it} \quad i=1, \dots, N \quad t=1, \dots, T \quad (4)$$

şeklinde kurulmaktadır.

3.4.3 Tesadüfi Etkiler Modeli

Tesadüfi etkiler modelinde, birim etkiler ile açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyonun sıfır olduğu varsayılmaktadır. Bu etkiler, hata terimi gibi tesadüfi bir değişken olarak ele alınmaktadır. Tesadüfi etkiler modeli;

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{1it} + \beta_2 X_{2it} + \dots + \beta_k X_{kit} + v_{it} \quad i=1, \dots, N \quad t=1, \dots, T \quad (6)$$

Tesadüfi etkiler modelinde birim etki sabit olmayıp tesadüfi olduğundan hata payı içerisinde yer almaktadır. Bundan dolayı hata terimi;

$$v_{it} = u_{it} + \mu_i$$

şeklinde ifade edilmektedir

3.5 Hausman Testi

Hausman (1978) spesifikasyon testi, panel veri modelleri içerisinde etkin olan modelin seçilebilmesi için tanımlama hatasını sınamak için kullanılabilmektedir. Hausman testinde temel hipotez, birim ve zaman etkiler tesadüfidir şeklinde kurulurken, alternatif hipotez birim ve zaman etkiler sabittir şeklinde kurulmaktadır.

Tablo 3.5: Hausman Test Sonuçları

Test: Ho: Birim ve zaman etkiler tesadüfidir	
Model 1	Model 2
= 61.07	= 30.72
Prob>chi2 = 0.0000	Prob>chi2 = 0.001

Model sonuçlarına göre Ho: Birim ve zaman etkiler tesadüfidir hipotezi reddedilmiş ve her iki modelin de sabit etkili model olduğu sonucuna varılmıştır.

3.6 Spesifikasyon Testleri

Model 1 ve Model 2 için sabit etkili modeller olduğu sonucuna ulaşıldıktan sonra modellerin varsayımlarının sınanması gerekmektedir. Varsayımların sınanması için heteroskedasite, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı için tablo 3.6’da gösterilen sırasıyla Wald Testi, Bhargava et al. Durbin-Watson ve Baltagi-Wu LBI otokorelasyon testi ve Pesaran’ın yatay kesit bağımlılığı testi kullanılmıştır.

Tablo 3.6 Spesifikasyon Testleri

Model 1	Kullanılan Test	Sonuç	
Heteroskedasite Testi	Wald testi	chi2 (37) = 6874.97	Prob>chi2= 0.0000
Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	Pesaran	1.359	Pr = 0.1741
Otokorelasyon Testi		F(36,540) = 1.78	Prob > F = 0.0041
	Bhargava et al. Durbin-Watson		1.525846
	Baltagi-Wu LBI		1.607202

Model 2	Kullanılan Test	Sonuç	
Heteroskedasite Testi	Wald testi	chi2 (37) = 1332.48	Prob>chi2= 0.0000
Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	Pesaran	15.608	Pr = 0.000
Otokorelasyon Testi		F(36,538) = 2.94	Prob > F = 0.0000
	Bhargava et al. Durbin-Watson		1.3164578
	Baltagi-Wu LBI		1.4758491

Tablo 3.6 ’da yer alan, Model 1 ve 2 varsayımlarının sonuçlarına göre oluşturulan modelde temel hipotez reddedilerek heteroskedasite ve yatay kesit bağımlılığı; DW test istatistiğinin 2’nin altında olması nedeniyle de otokorelasyon olduğu sonucuna

varılmıştır. Modellerde bu sebeple, Driscoll- Kraay dirençli standart tahmincisi ile nihai regresyon elde edilmiştir.

3.6 Panel Veri Analizi Sonuçları ve Bulgular

Model 1'in varsayımlardan elde edilen sonuçlarına göre oluşturulan modellerde heteroskedasite, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sebeple, Driscoll- Kraay tahmincisi gerçekleştirilerek nihai regresyon analizi elde edilmiştir.

Tablo 3.7 Model 1: Aktif Karlılığı Modeli

Model 1 Aktif Karlılığı				
	Katsayı	Std. Hata	T ist.	Prob.
Toplam Giderlerin-Toplam Gelire Oranı (%)	-0.0228	0.0029	-7.93	0.000
Faiz Dışı Gelirlerin Toplam Gelirlere Oranı (%)	0.0251	0.0046	5.44	0.000
Toplam Mevduatın Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Oranı (%)	-0.0077	0.0025	-3.03	0.005
Net Faiz Marjı (%)	0.2697	0.0485	5.56	0.000
Gecikmiş Kredi Alacaklarının Brüt Kredi Alacaklarına Oranı (%)	-0.0448	0.0086	-5.23	0.000
İşletme Giderlerinin Toplam Aktiflere Oranı (%)	-0.0171	0.0053	-3.24	0.003
Z Skoru	0.0638	0.0184	3.47	0.001
Kamu Firmalarına Kullandırılan Kredilerin GSYH Oranı (%)	-0.0197	0.0077	-2.56	0.015
Lerner İndeksi	0.4939	0.1695	2.91	0.006
Likit Yükümlülükler (milyon dolar)	0.0000	0.0000	-3.19	0.003
Gecikmiş Kredi Alacaklarına Ayrılan Karşılık Oranı (%)	0.0021	0.0008	2.53	0.016
Borsa Getirisi (%Yıl Bazında)	0.0067	0.0017	3.98	0.000
İşletme Kredilerinin Ortalama Vadesi (Yıl Bazında)	0.0277	0.0083	3.31	0.002
Sabit	0.30544	0.23497	1.3	0.202
Gözlem Sayısı	627	Grup Sayısı	37	
F(13, 36) = 529.40 Prob > F = 0.0000		R-Kare	0.56	

Model 2 için; varsayımlardan elde edilen sonuçlara göre oluşturulan modellerde heteroskedasite, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sebeple, Driscoll- Kraay tahmincisi gerçekleştirilerek nihai regresyon analizi elde edilmiştir.

Tablo 3.8 Model 2: Toplam Giderlerin-Toplam Gelire Oranı Modeli

Model 2 Toplam Giderlerin-Toplam Gelire Oranı (%)				
	Katsayı	Std. Hata	T ist.	Prob.
Aktif Karlılığı (% , vergi sonrası)	-5.624321	1.854964	-3.03	0.004
Faiz Dışı Gelirlerin Toplam Gelirlere Oranı (%)	1.14948	0.153456	7.49	0.000
100,000 Yetişkin Başına Düşen Banka Şube Sayısı	-0.0941816	0.034713	-2.71	0.010
Net Faiz Marjı (%)	4.710411	1.054806	4.47	0.000
Gecikmiş Kredi Alacaklarına Ayrılan Karşılık Oranı (%)	-0.2096823	0.1202777	-1.74	0.090
Bankacılık Kriz Göstergesi (1=Kriz , 0=Yok)	6.119733	1.832702	3.34	0.002
Mevduat Bankalarının verilen Bireysel Kredilerin Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Oranı (%)	-0.0906285	0.0415606	-2.18	0.036
Sabit	13.76314	8.939886	1.54	0.132
Gözlem Sayısı	619	Grup Sayısı	37	
F (7, 36) = 36.48 Prob > F = 0.0000		R-Kare	0.71	

Her iki model incelendiğinde modellerin her ikisi de genel olarak anlamlıdır (F Testi). Modellerin R-Kare, bağımsız değişkenlerin açıklama gücü incelendiğinde Model 2'nin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumda, Model 2'de bağımsız değişkenlerin yüzde 71'i bağımlı değişkeni açıklamaktayken, Model 1'de ise yüzde 56 düzeyinde açıklamaktadır. Model 1 ve 2'de parametrelerin anlamlılıklarına bakıldığında parametrelerin genel olarak yeterli anlamlılık düzeyinde olduğu görülmektedir.

Model 1'de yer alan bağımsız değişkenlerden Toplam Giderlerin-Toplam Gelire oranında meydana gelen yüzde birlik bir artış Aktif Karlılığı yaklaşık olarak

0.02 birim azaltmaktadır. Söz konusu oran yükseldikçe karlılığın düşmesi beklenen bir sonuçtur. Toplam Giderlerin-Toplam Gelire oranında artış, bir bankanın temel olarak ya, gelirlerde daralma ya da giderlerde yükselme olduğunu göstermektedir. her iki kalemden banka karına direkt etki eden kalemler olması sebebi aktif karlılık oranına negatif yönde etki etmesi anlamlıdır. Faiz dışı gelirlerin toplam gelir içindeki payında bir birimlik artış, aktif karlılığı 0.0251 birim arttırmaktadır. Sonuç olarak gelirlerdeki artışın aktif karlılığı olumlu etkilemesi anlamlıdır. Mevduatın GSMH içindeki payında bir artış ise, aktif karlılığı 0.0077 birim düşürmektedir. Mevduat oranının arttığı durumda ROA düşmesi bankaların mevduatı maliyetli topladığını göstermektedir ki sonuç anlamlı olabilir. Net Faiz Marjın'da gerçekleşecek artışın ROA'yı 0.2697 birim artırması beklenen sonuçtur ve gayet anlamlıdır. Gecikmiş kredi alacaklarının brüt kredi alacaklarına oranında gözlemlenecek artış ise aktif karlılığı 0.0448 birim azaltmaktadır. Kredi geri ödenmeme oranında oluşacak artışın aktif karlılığı düşürmesi beklenen bir sonuçtur. Özellikle kanuni takibe alınan kredilere faiz reeskont edilememesi, sonucu destekler niteliktedir. İşletme giderlerinin toplam aktiflere oranı, ROA'yı 0.0171 puan düşürmektedir. İşletme giderlerindeki artışın, aktif karlılığı negatif etkilemesi beklenen bir sonuçtur. Bank Z skorundaki artış ise ROA'yı 0.0638 birim arttırmaktadır. ROA, Z skorunun hesaplama kalemlerinden biridir. Dolayısı ile bankanın finansal gücünde yaşanacak artışın aktif karlılığa olumlu etki yapması beklenen bir sonuçtur. Kamu firmalarına kullandırılan kredilerin GSYH Oranı, ROA'yı 0.0197 birim azaltmaktadır. Bu sonuç kamu kurumlarına kullandırılan kredilerde kar marjının düşük olduğu bu sebeple aktif karlılığı negatif etkilediğini göstermektedir ki, sonuç anlamlı olabilir. Lerner endeksi, ROA'yı 0.4939 birim arttırmaktadır. Lerner endeksi bankaların monopol gücünü gösterdiği ve fiyat belirleme etkisini gösterdiği düşünüldüğünde sonuç anlamlıdır. Bankalar bu gücü kullanarak yüksek faiz marjlı kredi verdiklerini ve budurumun gelirlerine anlamlı bir pozitif etki yaptığını göstermektedir, sonuç beklendiği gibidir. Likit Yükümlülüklerin ROA ile ilişkisi pozitif olmakla birlikte minimum seviyededir. Gecikmiş kredilere ayrılan karşılık oranı, ROA'yı 0.0021 birim arttırmaktadır. Borsa Getirisi ise (%yıl bazlı) ROA'yı 0.0067 birim arttırmaktadır. İşletme kredilerinin ortalama vadesi (yıl bazında) 0.0277, ROA'yı birim arttırmaktadır. Son üç sonuçta kabul edilebilir sonuçlardır.

Model 2’de yer alan bağımsız değişkenlerden Aktif Karlılığı (Bank Return on Assets) bir birim artırdığımızda maliyet gelir oranı yaklaşık 5.62 birim azaltmaktadır. Toplam giderlerin toplam gelire oranının düşmesi banka için olumlu bir durum olup, gelirlerini artırdığını veya giderlerini düşürdüğünü göstermektedir. Aktif karlılıktaki artışın rasyoyu düşürmesi beklenen bir sonuçtur. Faiz dışı gelirlerin toplam gelirler oranı ise 1.1494 birim artırmaktadır. Faiz dışı gelirlerin toplam gelire oranının artması, dolaylı olarak faiz gelirlerinin düştüğü manasına geldiği varsayılırsa sonuç anlamlı olabilir. 100,000 Yetişkin başına düşen banka şube sayısı 0.0941 birim toplam giderlerinin-toplam gelirlere oranını düşürmektedir. Şube bankacılığının bankaların giderlerini artırdığı diğer bir deyişle gelirlerini düşürdüğü bu sebeple çalışmamız konusu itibari ile şubesiz bankacılık/on line bankacılık toplam giderlerinin-toplam gelirlere oranını daha düşük beklemektedir. Sonuç beklendiği şekilde çıkmamıştır. Net faiz marjındaki artışın toplam giderlerinin-toplam gelirlere oranını 4.7104 birim artırması sonucu anlamlı bulunamamıştır, düşürmesi beklenmektedir. Gecikmiş kredi alacaklarına ayrılan karşılık oranında bir birimlik artışın toplam giderlerinin-toplam gelirlere oranını 0.2096 birim düşürmektedir, sonuç beklendiği gibidir. Bankacılık kriz göstergesi 6.1197 birim artırmaktadır, kriz dönemlerinde bankacılık toplam giderlerinin-toplam gelirlere oranını artması beklenmektedir. Bu kapsamda grafik, 3.2 İsviçre örneği çok çarpıcıdır ve analiz sonuçlarını desteklemektedir. Mevduat Bankalarınca verilen bireysel kredilerin GSYH oranı 0.0906 birim düşürmektedir. Bireysel kredilerin karlı olduğunu gösteren bir değer olup, beklenen bir sonuçtur.

Model 1 ‘de Aktif karlılığı pozitif yönde etkileyen en etkin içsel faktörün net faiz marjı, en etkin dışsal faktörün ise Lerner endeksi olduğu sonucuna varılmıştır. Negatif etkileyen en etkin faktör ise gecikmiş kredi oranındaki artıştır.

Model 2’ de bankaların toplam giderlerinin toplam gelirlerine oranını pozitif yönde etkileyen içsel faktörün , bankacılık kriz damı ile net faiz marjı olduğu, negatif yönde etkileyen Aktif karlılığı olduğu tespit edilmiştir. Negatif yönde etkilemesi istenen bir durumdur.

SONUÇ

Finansal piyasaların en önemli aktörü olan bankalar son yirmi yıldır iş yapış modellerinde, örgütsel yapılanmalarında önemli bir dönüşüm yaşamaktadır. Bu dönüşümün en önemli gerekçesi büyük ölçekli mevduat bankalarının gelecekte varlıklarını sürdürebilmeleri için sürdürülebilir karlılık yakalama ihtiyaçlarıdır. Bu sebeple bankalar yeni finansal ürünler bulmak, daha fazla müşteriye ilave maliyete katlanmadan hizmet verebilmek ve mevcut operasyonlarını daha verimli yürütmenin yollarını aramaktadırlar. Bankalar söz konusu ihtiyacı karşılayanın tek yolunun daha fazla teknolojik yeniliklerle iş yapış şekillerini değiştirmek olduğunu görerek kendi bünyelerindeki teknoloji bölümlerine ciddi yatırımlar yapmışlar ayrıca banka dışındaki teknoloji firmalarını finanse ederek yeni teknolojik ürünlerin geliştirilmesine öncülük etmişlerdir. Bu süreç bankaların şube kanallı hizmet ağlarına yeni elektronik kanallar eklenmesi olarak olgunlaşmıştır. Şubelerin yapıları değişmiş, daha az personelle hizmet veren teknolojik şubelere dönüşmüştür. Geline nokta tüm bankacılık işlemlerinin elektronik kanallardan yapılabilmesi olanaklı hale gelmiştir. Bu durum, kendilerini şubesiz bankacılık, on-line bankacılık veya dijital bankacılık olarak tanımlayan bankaların doğmasına öncülük etmiştir.

Dünya Bankası'dan temin edilen 37 ülkenin 2000-2016 dönemine ait bankacılık verileri panel veri analiz metodu ile incelenmiştir. Analiz sonucunda aktif karlılığı pozitif etkileyen en etkin içsel faktörün net faiz marjı olduğu, negatif etkileyen en etkin içsel faktörün ise gecikmiş kredi alacaklarının brüt kredi alacaklarına oranı olduğu sonucuna varılmıştır. Net faiz marjı hesaplamasının toplam faiz gelirlerinden toplam faiz giderlerinin düşülerek ortalama getirili aktiflere bölünmesi sonucu yapıldığı düşünüldüğünde, bankacılık hala klasik fonksiyonundan (fon fazlası ile fon eksiği olanlar arasında arabulucuk fonksiyonu) aktif karlılık elde etmektedir. Yine klasik fonksiyonundan yani kredi verme fonksiyonundaki başarısı; verdiği kredilerin geri dönüş oranının yüksek olması gerekliliği analiz sonucunda net bir şekilde görülmektedir.

Bu sonuç, ister mevduat bankaları olsun isterse şubesiz bankalar olsun aktif karlılığını artırmak için rakiplerinden ya daha düşük maliyetli fon bulma ya da daha yüksek maliyetli fon satması gerektiğini göstermektedir. Düşük maliyetli fon bulma

konusunda mevduat bankaları daha avantajlı gözükmetedir. Yine kredi verirken kredi karar ve takip süreçlerinin çok sağlıklı işlemesi gerektiği aktif karlılık açısından diğer önemli bir unsurdur. Bu açıdan mevduat bankaların ve şubesiz bankaların kredi karar süreçlerini güçlü analitik verilere dayanan modellerle gerçekleştirmesi gerekmektedir. Kredi değerlendirme süreçlerinde özellikle bireylerin kredibilitesinin değerlendirilmesinde son derece isabetli sonuçlar verebilen birçok yazılım mevcuttur. Bu yazılımlar (kredi karar ağaçları) bireysel kredi tesisinde bireye bir kredi puanı (skoring) vermekte ve banka kendi kredi politikası gereği belirleyeceği skore karta uygun kredi tesis edebilmektedir. Bu ürün hem mevduat bankaları hem de şubesiz bankalar tarafından kullanılmaktadır. Yine aynı tarz yazılım ürünleri sektörde küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ) için de kullanılmaktadır. Ancak şirket kredilendirme süreci bahsi geçen yazılımların birey kredi değerlendirmesi kadar başarılı olmaması sebebi ile bankalarca tamamiyle otomatize edilememektedir. Mevcut şubesiz banka uygulamalarında kredi ürünlerinin genellikle bireylere sunuluyor olması bu durumu destekler niteliktedir

Özetle, analiz sonucunda bir bankanın karlılığını gider yönetiminden (giderlerini azaltma çabası) ziyade net faiz marjının daha etkin bir faktör olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum karlılığın devamı için şubesiz bankaların da kendi borçlanma oranları ile borç verdikleri krediler arasındaki faiz marjını korumaları gerekliliğini göstermektedir. Ancak rekabetçi faiz oranları verilmediğinde müşteriler tarafından ne kadar tercih edileceği soru işaretidir. Banka mevduatına verilecek yüksek faiz oranı net faiz marjını direkt negatif etkileyecek bir sonuç doğuracaktır. Yine kredi veren bir kuruluş olan bankaların gecikmiş kredilerdeki artışları karlılıklarını negatif yönde etkilen en önemli faktörler arasında olduğu analizin sonuçlarındandır. Bu durum kredi verme sırasında şubesiz bankaların da mevduat bankaları ile aynı titizliği göstermesi gerektiği aksi taktirde karlılıklarının negatif yönde etkileneceğini göstermektedir.

Çalışmanın muhtelif yerlerinde bahsedildiği üzere artık mevduat bankalarının tek rakipleri şubesiz bankalar olmayıp aynı zamanda, açık dijital platformlar ve finansal teknoloji (FINTECH) firmalarıdır. Açık dijital platformlar peer to peer (P2P) denen ve ihtiyaç fazlası ile ihtiyacı olanı aracısız şekilde buluşturan platformlar olarak tanımlamak mümkün. Bir aracılık hizmeti veren bankalar için önemli bir

rekabet alanı oluşturabilir. Önümüzdeki dönemde ihtiyaç fazlası olanın borç verdiği ihtiyacı olanın anlaşılmaya uygun bir şekilde vadesinde ödemesini sağlayacak önlemler alındığında, diğer bir deyişle geri ödeneceğine dair güven oluşturulduğunda bu sistem gerçekten devrim niteliğinde bir dönüşümün başlangıcı olabilir. Konvansiyonel bankacılığın önündeki diğer bir tehlikede kripto paralardır. Dünyada kripto paraların aktif bir şekilde kullanıma geçildiği ticaret ödemelerinin, yatırımların kripto paralarla yapıldığı durumda günümüz bankacılığında hatta günümüz ekonomi sistemlerinden bahsetmek pek mümkün olmayacaktır. Futuristik ön görülerden ziyade yakın geleceğe bakıldığında mevduat bankalarının teknolojik gelişmelerden faydalanarak verimliliğini artırmaya devam etmelerini ve şube sayılarını bu kapsamda optimum seviyeye indirme çabalarını çalışma sonucu desteklemektedir. Tüm bu teknolojik yenilikler mevduat bankalarının giderlerini azaltmanın yanında daha çok müşteriye ulaşarak daha çok gelir elde etmelerine imkan sağlayacak böylece mali yapılarına daha da güçlendirerek sektördeki ağırlıklarını bir kaç on yıl daha devam ettireceklerini düşündürmektedir.

Mevduat bankacılığı ve şubesiz bankacılığı işletme giderleri açısından karşılaştırdığımızda şubesiz bankacılıkta fiziksel şubenin olmaması ve personel sayısının az olması sebebi ile daha avantajlı gözükmektedir. Bu sebeple de rekabetçi fiyatlama yapabilmektedirler. Yine şubesiz bankacılığının ilk kuruluş maliyeti ve sonrasındaki büyümeye ilişkin yatırım maliyeti kalemleri açısından değerlendirildiğinde de şubesiz bankacılık daha avantajlı gözükmektedir.

Günümüzde şubesiz bankalar, hem dünyada hem de ülkemizde hacimsel anlamda toplam bankacılık sektöründen çok önemli pay almıyor olsalar da maliyet avantajı ve kolay erişebilir olmaları ileri dönemlerde bankacılık sektöründe şubesiz bankaları önemli bir aktör haline getireceğini düşündürmektedir. 2018 yılsonu ülkemiz bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü 3.656.359 milyon TL dir. Bu büyüklükte şubesiz bankacılık yapan aktif bank ve bank pozitifinin toplam aktif büyüklüğü ise 14,487 milyon TL dir. Enpara.com ve Senin Bankan hacimleri ayrı raporlanmadığı için belirtilememiştir. Rakamlarda göstermektedir ki, henüz şubesiz bankacılığın toplam bankacılıktaki payı oldukça küçüktür.

Çalışmamızda şubesiz bankacılığın daha çok bireylere ve mikro düzeydeki şahıs firmalarına verilen bankacılık hizmetlerinde aktif yer aldığı, firmalara verilen bankacılık hizmetlerinde henüz yer almadıkları görülmektedir. Ancak gelecekte bu durumun değişmesi ve şubesiz bankacılık ürün yelpazesine ticari bankacılık ürünlerini de katması yüksek olasılıktır.

Bireyler açısından güven konusu ve bazı yasal düzenlemeler şubesiz bankacılığın büyümesinin önündeki engeller olarak gözükmektedir. Özellikle yasal altyapıda şubesiz bankacılığa uygun düzenlemeler yapılması önem arz etmektedir. Bunun yanında, siber saldırılara karşı güvenlik önlemlerin artırılması, verilerin güvenliğinin korunmasına sağlayan teknoloji mimari yapıların kurulması ve kesintisiz hizmet verebilecek kapasitenin planlanması, ürün yelpazesini genişleterek ticari bankacılık ürünlerini de sunacak çözümler üretmesi şubesiz bankaların önündeki gelişim alanlarıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Canbaz, Mustafa **Bankacılık Giriş ve İlkeleri**, ed. Dr. Feridun Kaya, Beta Basım Yayım A.Ş.,2012
- Erdem , Erdem : **Para ve Banka ve Finansal Sistem**, Detay Yayıncılık, 2006
- Ergin, Feridun : **Para ve Faiz Teorileri**, Beta Basım Yayım Dağıtım,1983,2. bs
- Güney, Alptekin : **Banka İşlemleri**, Beta Basım yayım Dağıtım A.Ş.,2012
- Karabıyık, Lale ve Adem Anbar : **Sermaye Piyasası ve Yatırım Analizi**, Ekin Basım Yayım Dağıtım, 2010, 2006
- Nurhan, Aydın : **Bankacılık Uygulamaları**, Anadolu Yayıncılık, 2006
- Okay, Güçlü: **Bankacılık Giriş ve İlkeleri**, ed. Dr. Feridun Kaya, Beta Basım Yayım A.Ş.,2012
- Özel , Saruhan: **Gloabal Dengesizliklerin Dengesi**, Alfa Yayınları, 2018, 4.bs
- Parasız , İlker : **Para ve Banka**, Ezgi Kitapevi ,1997
- Parasız , İlker : **Para ve Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitapevi ,2005,8 bs.
- Parasız , İlker : **Modern Bankacılık Teori ve Uygulama**, Ezgi Kitapevi ,2010
- Parasız , İlker : **Türkiye’de ve Dünya’da Bankacılık** ,Ezgi Kitapevi ,2011
- Parasız , İlker : **Modern Bankacılık Teori ve Uygulama**, Ezgi Kitapevi ,2014,3.bs
- Seyidoğlu, Halil : **Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama**, Güzem Yayınları,1988,6.bs

- Skinner, Chris: **Dijital Bankacılık**, Kapital Medya Hizmetleri A.Ş.,2014
- Skinner, Chris: **Valuweb :Fintech firmaları mobil ve blockhain teknolojilerini kullanarak nasıl değer yaratıyor?**,
- Smith, Eric ve Jared **Yeni Dijital Çağ**, Optimist Yayım Dağıtım San.ve Cohen : Tic.Ltd. Şti.,2015
- Yerdelen Tatoğlu, Ferda : **Panel Veri Ekonometrisi**, Beta Yayınları, 2016

Tez /Dergi/Makaleler

- Armağan, Ece **‘Türkiye’de İnternet Bankacılığı Kullanımında Demografik ve Eren Temel: Faktörlerin Tüketici Algısına Etkisi Üzerine Amprik Bir Çalışma**’,Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2016, Cilt 14,sayı 2

- Andersson, **‘Digitalization Strategies in the Banking Industry: A study among Boström ve Swedish banks’2019 (English)Independent thesis Basic level Axelina (degree of Bachelor)**
- Joakim:

- Ay **‘Türk Bankacılık Endüstrisinde Performansın Belirleyenleri Yalçinkaya, Ve Politik İstikrarsızlık İlişkisi**’, Sosyo Ekonomi, 2016, sayı Ayşe Elif ve 24(27),161-182

Selim Şanlısoy
ve Üzeyir
Aydın:

Bodlha, Bang ‘**Deteminants Of Profitability of bank in India a Multivariate**
ve Shing Richa **Analysis**’ Delhi Business Review Vol. 7, No. 2, July - December
Verma: 2006

Çakmak, ‘Dijitalleşmenin Gelecekte bankacılık Sektörüne Etkileri,
Cemal: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / İşletme
(İngilizce) Anabilim Dalı, 2018, **Yüksek Lisans Tezi**

Chiu, Jonathan ‘**Central Bank Digital Currency and Banking**’ Available at
ve Sayed SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3331135> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3331135>
Mohammadrez

a
Davoodalhosse
ini ve Janet
Hua Jiang ve
Yu Zhu:

Demirel, Ali ‘Dijital Bankacılık ve Türkiye’deki Mevcut Durumunun Analizi’
Can: T.C. Başkent Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Bankacılık
ve Finans Anabilim Dalı, 2017, **Yüksek Lisans Tezi**

Guru, ‘ **Detremination of Commercial BankProfitability in**
Balachandher **Malesia**’Asian Academy of Management Journal (AAMJ), 2002, 5
ve J.B (2). pp. 1-22. ISSN 1394-2603
Shanmugam
Stantoun :

Hoffman, Paolo Saona: **‘Determination of the probility of the US Bankin Industry’ , International Journal of Business and Social Science, Vol. 2 No. 22; December 2011**

Kambay, Mesut : **‘Türkiye’de bankaların kârlılığını etkileyen faktörlerin panel veri analiziyle incelenmesi’ Akdeniz Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İktisat Anabilim Dalı, 2018, Yüksek Lisans Tezi**

Köse, Ali: **‘Türkiye’deki ticari bankaların faiz dışı gelirlerinin banka performansı üzerine etkisinin kamu, özel, yabancı sermayeli bankalarda karşılaştırmalı incelemesi ‘,Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İşletme Anabilim Dalı / Muhasebe Finansman Bilim Dalı, 2018,Yüksek Lisans Tezi**

Merdan, Ferkan: **‘Türk Bankacılık Sektöründe Gelir-Gider Analizi ve Karlılık Performansının Belirleyicileri’ Türk hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim dalı ,2018, Yüksek Lisans Tezi**

Özsezer ,Sevgi: **‘Orta ve Doğu Avrupa Birliği geçiş ekonomilerinde bankacılık sektörünün karlılığının belirleyicileri: Bir panel regresyon analizi ‘Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/İktisat Anabilim dalı,2018, Yüksek Lisans Tezi**

Saldanlı ,Arif ve Mücahit Aydın: **‘Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Fahtörlerin Panel Veri Analizi ile İncelenmesi Türkiye Örneği’, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İsttaistik Dergisi, 2016, sayı 24**

Sümer, Gökhan : **‘Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörü İle Karşılaştırılması’, Gazi Üniversitesi**

Thakor, Anjan V. ve John E. Simon: **‘Fintech and Banking’**, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3332550> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3332550>

Uçarkaya, Ezgi Sinem: **‘Kamu Bankalarının Bankacılık Sistemindeki Rolü’** uzmanlık yeterlilik tezi, 2006

Üzer, Betül: **‘Sanal Para Birimleri’** Uzmanlık Alan Tezi, TCMB, Ankara, 2017

Yavuzaslan, Nilifer : **‘Türkiyede Şubesiz Bankacılığın Gelişimi ve Müşterilerin Bakış Açısı’** T.C. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İşletme Eğitimi Ana Bilim Dalı Bankacılık Eğitim Bilim Dalı, 2014, Yüksek Lisans Tezi

Yerlikaya, Sündüs: **‘Seçilmiş Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de Dijital Bankacılığın Dönüşümü’** TC Bahçeşehir Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, İşletme Bölümü, 2017, **Yüksek Lisans Tezi**

Yetiz, Filiz : **‘Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi’**, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2016, Cilt9, sayı 2

Yılmaz, Ergül: **‘Türkiyede mevduat bankalarının bilişim teknoloji yatırımlarının bankaların etkinliği ve finansal başarısı üzerindeki etkileri (2010-2015)’** Maltepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İktisat Anabilim Dalı ,2018, **Doktora Tezi**

Yüğütoğlu, Ali : **‘2001 Kriz sonrası dönemde Türkiye Ekonomisinin ve bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi’** ‘ Sosyo

İhsan : Ekonomi,2005,sayı 1

Zhu, Ning ve Yanrui Wu ve Bing Wang ve Zhiqian Yu: **‘Risk Preference and Efficiency in Chinese Banking’** Editor-in-Chief Xiaobo Zhang China Economic Review, 2019,Volume 53, Pages: 324-341

İnternet Kaynakları

ally.com	ally.com/2019-09-03-Ally-Bank-Surpasses-100-Billion-in-Retail-Deposits-in-Just-10-Years
Bank Pozitif	www.bankpozitif.com.tr
Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu	https://www.bddk.org.tr/BultenAylik/
cbinsights	https://app.cbinsights.com/research/disrupting-banks-startup-market-map/
Interactives	https://interactives.cbinsights.com/us-banks-fintech-investments- CB Insight Newsletter, (29.08.2019).
Investopedia	https://www.investopedia.com/terms/f/fintech.asp , Ağustos 2019
İslami P2P lending	http://disruptive-techs.westeurope.cloudapp.azure.com , Ağustos 2019
Kriptopara Borsaları (Çevrimiçi)	https://www.coingecko.com/tr/borsalar , Ağustos 2019
Kuveyt Türk	Kuveyt Türk 2018 Faaliyet Raporu https://www.kuveytturk.com.tr/medium/document-file-2402.vsf
Kuveyttürk	https://www.kuveytturk.com.tr/subesiz-bankacilik/

	senin-bankan
QNB Finansbank	(Çevrimiçi) www.qnbfinansbank.enpara.com , Mayıs 2019 ve Eylül 2019
QNB Finansbank	QNB Finansbank 2018.2017.2016.2015.2014 Faaliyet Raporları, https://www.qnbfinansbank.com/yatirimci-iliskileri ,
TC İş Bankası	www.isbank.com.tr/
Tradingview	Bitcoin Usd Fiyat Gelişimi, https://tr.tradingview.com/symbols/BTCUSD/ , Temmuz 2019
Türkiye Bankalar Birliği	tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59
Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası	www.tcmb.gov.tr
Türkiye İstatistik Kurumu	http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist , Şubat 2019
Web Tekno	https://www.webtekno.com/internet-nasil-icat-edildi , Mayıs 2019
Worldbank Group	http://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/gfdr-2016/background/financial-stability
www.alonot.com	Lerner Index,(Çevrimiçi) https://alonot.com/lerner-endeksi/ , Mayıs 2019
www.anahtar.sanayi.gov.tr	Bitcoin, http://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/kripto-para-borsalari/9703 , Ağustos 2019
www.p2p-banking.com	https://www.p2p-banking.com/countries/germany-international-p2p-lending-volumes-may-2019/ ,

Ağustos 2019

www.thebalance.com

Ally Bank, www.thebalance.com/ally-bank-review-315132 Erişim Tarihi: 05.08.2019

Yapı ve kredi Bankası
Aş.

<https://www.yapikredi.com.tr/yatirim-urunleri/turev>,
Şubat 2019

